

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

NINA TRAMŠEK

Frazeologija v športu

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

NINA TRAMŠEK

Frazeologija v športu

Magistrsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Erika Kržišnik

Študijski program: Slovenistika – E-ped

Ljubljana, 2015

Hvala ...

... mentorici red. prof. dr. Eriki Kržišnik za odlična predavanja, ki so me navdušila nad raziskovanjem frazeologije, ter za vse nasvete in pomoč pri pisanju magistrskega dela.

... atiju, mušiki, Tinici in Tadeju za neizmerno podporo pri študiju in vso ljubezen, ki mi jo dajete.

... vsem kolegicam za čudovita študijska leta, ki brez vas ne bi bila tako čarobna.

... Juretu Bohoriču in Mitji Knezu za vse zanimive komentarje, s pomočjo katerih je postala analiza še nekoliko bolj športno obarvana.

Izvleček

Frazeologija v športu

Magistrsko delo obravnava frazeologijo v besedilih s športno tematiko, pri čemer v prvem delu osvetli osnovne teoretske pojme s področja frazeologije in postavi izhodišča za nadaljnje raziskovanje. Predstavi tudi poglede in raziskave frazeologije v športu na Hrvaškem. V empiričnem delu pa se najprej osredotoči na osnovno frazeološko analizo – količinsko zastopanost frazemov v slovenskih časopisih *Delo*, *Dnevnik*, *Ekipa24* in *Večer* v obdobju od 1. do 7. decembra 2014, mesta pojavljanja frazemov, oblikovno analizo frazemov in prenovitve. Sledi podrobnejša analiza frazemov, pri čemer smo gradivo razdelili na tri dele. V prvem smo predstavili frazeme, značilne za področje športa, v drugem frazeme, ki so se v gradivu pogosto pojavljali, a niso značilni le za šport, in v tretjem frazeme, ki se v gradivu niso pojavljali, a so značilni za področje športa.

Ključne besede: frazem, frazeologija, šport, prenovitev

Abstract

Sport phraseology

The master's thesis is dealing with the topic of phraseology in sports texts. In the theoretical part, the basic phraseological concepts are presented and a basis for further research is set. It further presents views on sports phraseology and its research in Croatia. In the empirical part, the focus is on basic analysis of phrasemes used in Slovene newspapers *Delo*, *Dnevnik*, *Ekipa24* and *Večer* published between December 1 and December 7 2014. The analysis includes the quantitative and structural analysis of phrasemes, their position in the texts, and their reconstruction. In the next segment of the thesis, the examples are analyzed in detail and divided in three parts. The first part presents phrasemes typical of sports, the second presents phrasemes which frequently occurred in the texts but are not typical only of sports, and the third part presents phrasemes which were not found in the texts but are typical of the field of sports.

Key words: phraseme, phraseology, sport, reconstruction

Kazalo

1	Uvod	1
2	Hipoteze.....	2
3	Predstavitev gradiva	3
3.1	<i>Delo</i>	3
3.2	<i>Dnevnik</i>	3
3.3	<i>Ekipa24</i>	3
3.4	<i>Večer</i>	3
4	O frazeologiji	4
5	O frazemih	4
5.1	Lastnosti frazemov	5
6	Norma v frazeologiji.....	8
7	Semantična potencia frazemov (»dvojno branje« in »notranja forma«)	13
8	Modificirana raba frazemov.....	14
8.1	Prenovitve kot jezikovne inovacije	14
8.2	Prenovitve frazema.....	15
8.3	Učinek frazeoloških prenovitev	16
9	S frazemi izražena vrednotenjska konotacija.....	17
10	Frazeologija v časopisju	18
10.1	Izpostavljeni deli v časopisju	20
10.1.1	Funkcije časopisnih naslovov	20
10.2	Značilnosti športnega poročevalstva	21
11	Prevodni ustrezniki v slovenskih frazemih	21
11.1	Frazeologija v športu na Hrvaškem.....	22
12	Kvantitativna frazeološka analiza.....	25

12.1	Količina frazemov v posameznih časopisih.....	25
12.1.1	Najpogostejše zastopani frazemi v vseh časopisih skupaj	25
12.2	Oblikovna analiza frazemov po posameznih časopisih.....	28
12.3	Mesto pojavljanja frazemov.....	30
13	Kvalitativna frazeološka analiza.....	34
13.1	Primerjava frazemov v člankih, ki opisujejo isti dogodek	34
13.2	Odstopi od norme v analiziranem gradivu.....	36
13.3	Prenovitve v analiziranem gradivu.....	43
14	Skupine analiziranih frazemov	47
14.1	Frazemi, ki so se v analiziranem gradivu pogosto pojavljali in so značilni za področje športa	47
14.2	Frazemi, ki so se v analiziranem gradivu pogosto pojavljali, a niso značilni le za področje športa	56
14.3	Frazemi, ki se v gradivu niso pojavili, a so značilni za šport	62
15	Sklep	68
16	Povzetek	70
17	Viri in literatura	71
17.1	Viri.....	71
17.2	Literatura.....	73
17.3	Spletna literatura	74
17.4	Slovarji.....	75
17.5	Spletni viri.....	75

Kazalo grafov

Graf 1: <i>Delo</i> – nestavčni frazemi	28
Graf 2: <i>Dnevnik</i> – nestavčni frazemi	28
Graf 3: <i>Ekipa24</i> – nestavčni frazemi	29
Graf 4: <i>Večer</i> – nestavčni frazemi	29
Graf 5: Nestavčni frazemi – skupaj	30
Graf 6: <i>Delo</i> – količina frazemov na izpostavljenih mestih v besedilu.....	30
Graf 7: <i>Dnevnik</i> – količina frazemov na izpostavljenih mestih v besedilu	31
Graf 8: <i>Ekipa24</i> – količina frazemov na izpostavljenih mestih v besedilu	31
Graf 9: <i>Večer</i> – količina frazemov na izpostavljenih mestih v besedilu	32
Graf 10: Količina frazemov na izpostavljenih mestih – skupaj	33

1 Uvod

S frazemi se srečujemo na vsakem koraku. Pri branju literature, brskanju po spletu, ko prebiramo navodila za uporabo, pri gledanju televizije, branju časopisov, v pogovoru s prijatelji in znanci. Skratka – frazemi so del našega vsakdana.

Ob prihodu na fakulteto pa smo spoznali tudi frazeme znotraj formalnega izobraževanja. Kmalu ugotovimo, da so navedbe v prvem odstavku še kako resnične, odvisno pa je, koliko se frazemov okoli sebe zavedamo in v kolikšni meri jih razumemo. Pogostost rabe se med področji razlikuje. Ker je bilo o frazemih na različnih področjih (literatura, politika, reklame, medicina itd.) že veliko raziskanega, nas je zanimalo področje, o katerem se v slovenskem prostoru še ni veliko razpravljalo. Po pregledu časopisov, revij in kratkem »brainstormingu« oziroma možganski nevihti smo se odločili, da v magistrskem delu pozornost namenimo frazemom s področja športa.

Sledilo je ustvarjanje lastnega korpusa, zbiranje gradiva, prebiranje strokovne literature, posveti z mentorico, oblikovanje obsežne priloge in nenazadnje analiza in pisanje. Na približno 70 straneh so zbrane teoretične ugotovitve raziskovalcev s področja frazeologije, tako splošno kot tudi bolj specializirano, kot tudi empirični del z našimi ugotovitvami in na koncu sklep ter povzetek.

2 Hipoteze

Pred začetkom zbiranja gradiva za magistrsko delo smo si zastavili tri hipoteze. Ker smo že leto pred pisanjem prebrali veliko revij in časopisov s športo tematiko, je bilo to izhodišče za zastavljanje hipotez. Ko smo v okviru jezikoslovnega magistrskega seminarja primerjali količino frazemov med časopisi *Delo*, *Slovenske novice* in *Ekipa* je količina frazemov v slednji močno prevladala nad ostalima dvema. Predvidevali smo, da bo podobno stanje tudi pri pregledu gradiva za magistrsko delo. Tudi pri drugi hipotezi nas je vodila izkušnja izpred enega leta, pri zadnji pa lastna presoja. Menili smo, da bo avtorje, glede na to, da so po narodnosti Slovenci oziroma živijo na območju Republike Slovenije, bolj »vznemerila« novica, ki opisuje dogodke, v katere so vključeni slovenski športniki.

Na podlagi zgoraj navedenega smo oblikovali naslednje hipoteze:

H1: Količinsko največ frazemov glede na stran bo v športno specializirani reviji *Ekipa*24.

H2: Frazemi se bodo pogosto pojavljali na izpostavljenih mestih (v naslovu, sinopsisu, pod fotografijami ...).

H3: Prenovitve frazemov se bodo pojavljale v člankih, ki opisujejo slovenske športne dogodke oziroma dogodke, v katere so vključeni slovenski športniki.

3 Predstavitev gradiva

Za analizo smo si izbrali izvode časopisov, ki so izhajali v prvem tednu decembra 2014, saj smo lahko v njih našli tako letne (košarka, nogomet, odbojka ...) kot tudi zimske športe (alpsko in nordijsko smučanje, hokej ...), kar nam bo pomagalo pri empiričnem delu naloge in preverjanju hipotez. Analizirali smo časopise, ki izhajajo v osrednji Sloveniji (*Delo*, *Dnevnik* in *Ekipo24*) in kot protipol še tiste na vzhodu (*Večer*). Ker pa nas bo zanimala tudi količina frazemov glede na specializiranost časopisa, smo v analizo vključili še edini športni časopis v Sloveniji *Ekipo24* (pred tem *Ekipo*).

3.1 *Delo*

Delo je slovenski dnevni nacionalni časopis, ki ga izdaja založnisko podjetje Delo d. d. iz Ljubljane. Prva številka *Dela* je izšla 1. maja 1959. Nastal pa je kot združitev dveh časnikov *Slovenski poročevalec* in *Ljudska pravica*. Ponuja tudi spletno izdajo in ima 7 rednih prilog.

3.2 *Dnevnik*

Dnevnik je prav tako eden osrednjih slovenskih časopisov. Prva številka takrat Ljubljanskega dnevnika je izšla 2. junija 1951. Tako kot *Delo* ima največ bralcev v osrednji Sloveniji, od 1998 pa ponuja tudi spletno izdajo. Vsebuje 8 prilog.

3.3 *Ekipo24*

Časopis *Ekipo24* (prej *Ekipo*) je edini slovenski športni dnevnik. Njegov založnik je Salomon d. o. o. Prva številka je izšla leta 1995. Časopis vsakodnevno obsega približno 34 strani in redno poroča o vsem športnem dogajanju tako v Sloveniji kot tudi drugod po svetu. Ima pa tudi spletno izdajo Ekipo24.si.

3.4 *Večer*

25. maja izide 1. številka *Vestnika*, neposrednega predhodnika časnika *Večer*, od januarja 1949 naprej pa izhaja vsak dan. Približno 50 let kasneje pa v celoti izide tudi v spletni različici. Glede na to, da ima časnik sedež v Mariboru, je najbolj bran v vzhodnem delu Slovenije.

4 O frazeologiji

Po Eriki Kržišnik je frazologija zbir posebnih (tj. frazeoloških) jezikoslovnih enot in tudi jezikoslovna veda, ki te enote proučuje. Poimenovanje frazeološke enote v jezikoslovju ni enotno, saj se zanjo uporabljajo izrazi: **frazeologizem**, **frazologem**, **frazem**, **idiom** in **stalna besedna zveza** Kržišnik (1994: 91). slednjega označi kot nezadostnega in zavajajočega, ker predstavlja frazeološke enote le kot besedne zveze, iz frazeologije pa izloča vse stavčne tvorbe. Še bolj neprimeren pa je zaradi negativnih asociacij izraz **fraza**. V slovenskem jezikoslovju se je kot najprimernejši uveljavil izraz **frazem** (po analogiji fonem, morfem). Polona Gantar meni, da se o frazeologiji govori takrat, ko se poleg večbesednosti in ustaljenosti upošteva še idiomatičnost kot lastnost, ki »določa, da nekatere enote glede na slovnična in pomenska razmerja sestavnih elementov niso (jasno) razstavljive« (Gantar 2007: 72). V magistrskem delu bomo uporabljali izraz frazem, saj se je v slovenskem prostoru najbolj uveljavil. Termin *frazem* v uvodu Slovarja slovenskih frazemov uporabi tudi Janez Keber, ko zapiše, da so »fazeološke enote ali frazemi stalne besedne zveze, katerih pomen ali je samo delno ugotovljiv iz pomenov njihovih sestavin in ki imajo praviloma stalno in samo omejeno spremenljivo stavo. V širšem smislu spadajo v frazeologijo vse stalne besedne zveze, med njimi tudi terminološke, dalje frazemi s stavčno ali večstavčno sestavo, kot so reki, pregovori in krilatice« (Keber 2011: 9). Po avtorjevem mnenju pa vse te kategorije v frazeološki slovar ne spadajo, čeprav so za frazeologa zanimive.

5 O frazemih

V slovenski frazeologiji se je ob izrazu frazeološka enota in stalna besedna zveza kot sinonim za osnovno enoto frazeologije najprej pojavil frazeologem, in sicer pri Jožetu Toporišiču (1973/74) in kasneje frazem pri Eriki Kržišnik-Kolšek (1988).¹ Poleg poimenovanja pa so se pojavile še temeljne lastnosti, ki FE ločujejo od ostalih večbesednih leksikalnih enot. To so večbesednost ali fraznost, omejena povezovalnost sestavin, neslovarskost pomena vsaj ene od sestavin oziroma pomenska neprozornost, ustaljenost v smislu preštevnosti leksikalnih in drugih variant in pretvorbna omejenost ob ohranitvi celostnega frazeološkega pomena. Erika Kržišnik v uvodu magistrske naloge zapiše, da je frazem posebno opazna sestavina jezikovne

¹ Sodobno pojmovanje frazeologije je prišlo v slovensko frazeologijo preko češke in predstavlja večbesedne enote, pri katerih velja, da sta najmanj dve prvini v celoviti in ustaljeni kombinaciji, pri čemer pa vsaj ena od njiju nima enake vloge zunaj kombinacije ali pa se tako pojavlja v omejenem številu (Gantar 2007 po Čermak 1985: 177).

zgradbe, v doktorski disertaciji pa nadaljuje, da je nujna in običajna sestavina jezika, ki jo govorci rabijo zato in tako, da izrazijo (poimenujejo, vrednotijo) tisto, česar nočejo izraziti čim bolj natančno in celovito. Vse to pa počnejo tudi z odstopi od norme (Kržišnik 1994: 6).

Po obliki so frazemi nestavčni oz. besednozvezni in stavčni. Prve razdelimo na **samostalniške** (*hladen tuš*), **pridevniške** (*suh kot poper*), **prislovne** (*čez noč*) in **glagolske** (*metati polena pod noge*). Med nestavčne frazeme spadajo še pragmatični, in sicer **členkovni** (*to se pravi*) in **medmetni** (*dober dan*). Stavčne pa zaradi tradicionalnega poimenovanja Kržišnik (1994: 91) deli na **pregovorne** (*Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade.*) in **nepregovorne** (*Vrag je vzel šalo.*).

Frazeme pa delimo tudi glede na predvidljivost (motiviranost) pomena enote. Frazologija v širšem pomenu vključuje »tudi enote, katerih edina lastnost je stalnost, npr. večbesedni strokovi izrazi« (prav tam). Polona Gantar (2007: 75) meni, da sem spadajo pomensko prozorne besedne zveze. Nataša Jakop (2006: 17) pa poudari, da je obseg frazeologije odvisen od njene opredelitve – ali zagovarjamo frazeologijo v ožjem ali pa v širšem smislu.

5.1 Lastnosti frazemov

Frazeološke enote v ožjem pomenu opredeljujejo štiri osnovne lastnosti: **večbesednost**, **stalnost (oblike in pomena)**, **neizpeljivost pomena celote iz pomenov sestavin/idiomatičnost** in **ekspresivnost**. Iz frazeologije torej izloča besedne zveze z neposredno razvidno pomensko zgradbo, in sicer takšne, pri katerih se pomen kaže na podlagi pomenov sestavin besedne zveze (Gantar 2007: 75).

Pri večbesednosti frazem vsebuje vsaj dve besedi (*soliti pamet, cepiti dlako*), pri čemer enobesedna tvorjenka ni frazem (*dlakocepiti*). Poznamo tudi frazeme, pri katerih govorimo o nadbesednosti (*čez noč*). Druga in ena temeljih lastnosti frazeoloških enot, ki je v rabi tudi pogosto kršena, je stalnost. Ugotavljajo se oblikoslovne, skladske in sestavinske spremembe, ki so bodisi dopustne bodisi nedopustne. Erika Kržišnik (1996: 133) pa zapiše, da tako kot pri drugih jezikoslovnih enotah normativnost obstaja tudi v frazeologiji.² Meja med besedo in besedno zvezo ni povsem jasna, a se je uveljavil izraz t. i. minimalni frazemi, primer le-teh so *biksati ga, imeti ga (pod kapo)* idr. Pojavlja pa se tudi vprašanje o zgornji

² Več o normativnosti v frazeologiji v nadaljevanju.

meji, ki pa v širšem pomenu vsebuje frazeme s stavčno in večstavčno sestavo povedi (večinoma pregovori in reki).

Druga lastnost je **stalnost**, kar pomeni, da frazeme hranimo v spominu in so zapisani v slovar ter jih ne moremo spreminjati, saj ima to za posledico spremenjeno obliko in pomen (npr. *kjer se cedita med in mleko* in ne **kjer se cedita mleko in med*). Stalnost pa v vseh primerih ni absolutna; frazem lahko prilagajamo rabi, kadar je to dopustno. V frazeologiji so se zato uveljavile frazemske variante, ki pa niso odvisne od konteksta in imajo svojo slovarsko obliko (*metati/vreči kaj v isti koš*), nekatere njihove sestavine pa so zamenljive (*naleti/naletiš/naletijo na gluha ušesa*). Obstajajo pa tudi glagolski frazemi, ki dopuščajo različne pretvorbe, pri čemer načeloma velja, da noben frazem ne dopušča vseh možnih pretvorb, kot jih homonimna prosta besedna zveza.

Znotraj frazema ločimo:

a) stalnost oblike

- oblikoslovna (*stopiti iz sence* in ne *stopati iz sence*);
- besedotvorna (*pristriči peruti komu* in ne *pristriči perutničke komu*);
- skladenjska (pretvorbna: *skočiti v zrak* in ne *skok v zrak*; besednoredna: *prej ali slej* in ne *slej ali prej*; sprememba skladenjske zgradbe: *(koga) pustiti na cedilu* in ne *(kaj) pustiti na cedilu*);
- sestavinska (*obrniti nov list* in ne *obrniti nov papir*).

b) stalnost pomena

- *gledati kot tele v nova vrata* = 'gledati neumno ali začudeno; ne vedeti, za kaj gre' in ne 'gledati presenečno, biti presenečen' (*debelo gledati*).

Kržišnik (1994: 93) poudarja, da večina frazemov ni popolnoma nespremenljivih, saj bi jih v tem primeru uporabljali le kot citate – to pa ne drži. Oblika frazema se lahko deloma spreminja glede na oblike rabe, obstajajo pa tudi frazeološke različice (variante). Ker nič od naštetega ni poljubno, govorimo o »stalni« oz. omejeni spremenljivosti, kamor uvrščamo:

a) Oblike za vključevanje v besedilo (raba):

- spregatvene: *preštejem, prešteješ, prešteje ... na prste ene roke*, a ne *spraviti, spravljati na stranski tir koga*;
- časovne: *jezik mu ... teče, je tekel ... kot namazan*;

- sklonske: *hladna prha, hladne prhe itd.*

b) Frazemske (frazeološke) različice:

- oblikoslovne: *dati vse od sebe in dajati vse od sebe, a ne oddajati vse od sebe;*
- skladenjske:
 - pretvorbne: *brcniti v temo – Njegova izjava je res brca v temo;*
 - fakultativne (neobvezne) sestavine: *prevesiti tehniko na čigavo stran/prevesiti jeziček na tehnicu na čigavo stran;*
- sestavinske: *tečen/siten kot muha.*

Z neupoštevanjem stalnosti je kršena tudi knjižnojezikovna norma, kar lahko povzroči nesporazum in nerazumevanje. Napačna raba povzroči razpad pomena frazema – v besedilu nastopa dobesedni pomen proste besedne zveze (*Pustil jih je na cedilu in odšel.*) ali pride do nesmisla (*Malo ji boš na dušo pihnil pa bo.*). Pri navedenih primerih je treba predvideti tudi kontekst, saj je lahko zadnji zgled v primernem kontekstu tudi prenovitev (v primeru nesmisla rojeni govorec pogosto skuša razrešiti tako, da je komunikacija ustrezna), prvi pa nesporazum.

Tretja lastnost je **idiomatičnost**; pomena frazema ne moremo (sploh ne ali samo v celoti ne) razbrati iz pomenov njegovih sestavin. Glede na to lastnost se frazemi delijo v več skupin:

- zrasleki: frazemi s povsem nerazvidnim pomenom (*iti rakom žvižgat*);
- sklopi: frazemi s prenesenim pomenom (*vleči za jezik koga*);
- skupi: frazemi, pri katerih vsaj ena sestavina nastopa v slovarskem pomenu, pri eni pa je pomen nerazviden (*zaljubljen do ušes*).

Dodatna lastnost, ki frazeme notranje razdeli na jedrni in obrobni del frazeologije, je **ekspresivnost**. Z njo izrazimo subjektiven odnos do povedanega; vsebino ovrednotimo. Po mnenju Polone Gantar (2007: 139 po Tanovič 2000) imajo frazeološke enote ekspresivni učinek, s konotacijo pa vstopajo v besedilo in ta učinek dosega. V konkretnem govornem položaju ali s tem, ko se znajdejo v določeni besedilni (z)vrsti, kar se pokaže tudi pri analizi gradiva za magistrsko delo, pri čemer nekateri zgledi dobivajo drugačne, celo nasprotno konotacije, kar pa, po besedah Kržišnikove, seveda velja za tisti del frazemov s slovarsko konotacijo, ki imajo ekspresivni učinek v besedilu. »Vzrok za različna pojmovanja FE glede ekspresivnosti se kaže tudi v razmerju do ustaljenosti. S tem v zvezi se zdi zanimivo razmišljanje, da se ustaljenost FE krepi s pogosto rabo, medtem ko ekspresivnost in

slikovitost prav s pogosto rabo – zlasti v smislu individualnih čustvenih asociacij – izgubljata vrednost« (prav tam).

O tem, ali je frazem ekspresiven ali ne in v kakšen smislu se ekspresivnost kaže, je odvisno predvsem od jezikoslovca, delno pa tudi od govorčeve presoje (ankete).

6 Norma v frazeologiji

V rabi frazemov sta največkrat kršeni stalnost oblike in pomena, odstopi od norme pa so razvrščeni glede na to, ali so napaka ali ne. Normativnost je v frazeologiji, tako kot pri drugih jezikovnih enotah, težko oziroma še težje določljiva. Če želimo določiti normo, moramo najprej opredeliti izhodiščno (invariantno) obliko (sestavljena je iz zaporedja in vrste sestavin, minimalnega števila sestavin in razmerja med njimi) ter obliko rabe – sem spadajo tudi **dopustne rabe pretvorb** (*otresati jezik v otresanje jezika*). Posebna skupina so **frazeološke variante** (*mlatiti/otepati prazno slamo*), ki so lahko enakovredne ali pa stilno (ali kako drugače) zaznamovane (*držati jezik/kljun/gobec*). Od teh pa je treba ločiti **modificirane besedilne rabe**, ki pa so neustaljene (prenovitvene in neprenovitvene). Problem se pojavi pri določanju meje v primeru t. i. **frazeoloških nizov**, pri katerih je ena sestavina v slovarskem pomenu, je pomenotvorna, npr. *stresati jezo, nejevoljo, sitnost (nad koga/nad kom)*. Ker lahko primer širimo še dalje, se pojavi vprašanje, kje je meja med še varianto in že modifikacijo (Kržišnik 1996: 133, 134).

Pri tistih odstopih od norme, ki niso pogojeni z zgodovinsko spremembo niti niso prenovitve, gre za napake oziroma kršitev norme. Pojavljajo se na različnih jezikovnih ravneh: oblikoslovni, skladenjski, sestavinski, kot križanje frazemov in kot zunajfrazemska vezljivostna določila.

Primere iz članka in kasneje magistrske (1988) nato še doktorske naloge (1994) Erike Kržišnik smo preverili še s korpusom, saj korpusni pristop takrat ni bil mogoč. Zanimalo nas bo, ali je raba naraščala, padala ali je bila približno konstantna.

a) Oblikoslovje

- vid: sklepi, ki po eni strani **prižigajo** zeleno luč (*prižgati zeleno luč (za kaj)*);

Pri prvem zgledu je ustaljena dovršna oblika, kar kaže tudi korpus z 2356 pojavitvami. Zgledov z glagolom v nedovršni obliki je 49. Raba je približno konstantna (v GF sta prvi dve

pojavitvi iz leta 1998, nato pa v dobrem desetletju število pojavitev variira med 1 in 7; najmanj l. 2005 in največ 2007 in 2010).

- čas: Ko je zaloputnil hišna vrata za sabo, ni zdirkal, marveč se je napotil zlagoma, saj so bile navsezadnje poletne počitnice in nikjer **ni gorelo** (*saj ne gori voda*);

Oblika *saj ne gori voda* se v sedanjiku v GF pojavi 38-krat (z veznikom *saj* 14-krat), v pretekliku pa le dvakrat (*Saj ni gorela voda, se je pošalil Amon in dodal, da so sami v torek, pa tudi včeraj, ko je bilo morje še vedno razburkano, vozili potnike in In poglobitno: pri Markotu smo šest hodov pospravili v rekordnih dveh urah, zakaj kot vse kaže, je gorela voda.*). Zanimivo, da se pri prvem zgledu pojavi celo sobesedilna prenovitev – vozniki čolnov niso hoteli voziti potnikov, ker naj bi »voda gorela«. V korpusu se pojavi tudi zgled za prihodnjik: *Prihaja čas, ko bo gorela voda.*

- število: Mnogi – tudi tisti, ki so skušali kupčevati z zabojniki v humanitarne namene – bodo ostali **z dolgimi nosovi** (*oditi z dolgim nosom*);

Ker je pojavitev v iskalnem nizu z dolgimi nosovi zelo veliko in vključujejo vsa števila, smo pregledali prvih osemnajst strani in ugotovili, da je od 360 zgledov kar 120 v množinski obliki, kar predstavlja tretjino zgledov, ki v številu odstopajo od slovarske oblike.

- spol: Kaj se dogaja z odraščajočo mladimo, kako zaide **na krive poti** in kaj družba naredi, da ne bi zabredla še globlje. (*zaiti na kriva pota*).

Frazem *zaiti na kriva pota* se v korpusu pojavi 178-krat, medtem ko se oblika, ki jo Kržišnikova navaja kot zgled za spol, ne pojavi. Se pa poleg spremembe spolske oblike pojavijo še številske (namesto množinskega edninski samostalnik): *Takrat se sprašujem, kaj, če ji ne dajem dovolj? Kaj, če bo zašla na krivo pot?*

- b) Skladnja (nenormativna raba je povezana s prestopanjem mej dopustnih pretvorb)

- posamostaljenje s pravim glagolom iz nedovršnika: /.../ predvsem pa naveličan **dvig rok od** ljudi, »ki jih pač ni mogoče spametovati« (*dvigniti roke od česa*);

Če se v GF zgled frazema v slovarski obliki pojavi skoraj 500-krat, pa se le dvakrat pojavi posamostaljenje, in sicer iz leta 2010 »Očitno mi je usojeno, da bom igral le na klubski ravni,« je pred časom izjavil Emir Preldžić in tako napovedal **dvig rok od** poskusa menjave slovenskega košarkarskega državljanstva za bosanskega. in leta 1999 Po drugi

*svetovni vojni je bilo v resnici tako /.../, da je zavarovala uvedeni boljševizem pri nas z zavestnim **dvigom rok od Trsta in Koroške**.*

- poozirjenje: /.../, je humanitarna pomoč postala **pesek**, ki si ga velike zahodne države **mečejo v oči**, /.../ (*metati si pesek v oči*);

V korpusu se je med skoraj petstotimi pojavitvami frazema v osnovni obliki pojavijo tudi zgledi poozirjenja. Prvi je iz Seje Državnega zbora iz leta 1999: *Zaradi tega takrat slovenska nacionalna stranka ni podpisala tiste **velike lopate peska, ki ste jo vrgli v oči slovenski javnosti in zaradi tega mi lahko danes z vso pravico kritizirano nekatere kolege tu notri /.../***. S politiko je povezan tudi naslednji primer iz Dnevnika 1999: /.../ *vsaj enkrat zasluži, da mu ne lažejo v oči in se mu ni treba braniti **peska, ki so ga nekateri pripravljeni metati v oči***.

Glede na to, da sta to edini pojavitvi poozirjenja v korpusu in da gre pri obeh za prenovitev, težko govorimo o ustaljeni rabi, ampak le o inovativnem posegu v frazem.

- potrpnjenje (frazološkega pomena ne prizadene v veliki meri): Za voljo tega je bilo **dvignjenega** pred sklepom in po njem kar **precej prahu**, /.../ (*dvigniti prah*)

V korpusu se potrpnjenje frazema pojavi 31-krat, najpogosteje na področju politike in športa, Tako se 2010 pojavi le ena, leto kasneje pa dve, a raba nikoli ne preseže 6 pojavitev letno. Pri navedenem primeru gre že za drugo stopnjo pretvorbe; prva: dvigniti prah – prah, ki se dvigne, druga: dvignjen prah, pri čemer pri slednje ne gre več za poozirjenje.

- raba (normativno) glagolskega frazema v prilastku, prehod v »pridevniški« frazem preko spremembe glagolske sestavine v trpni deležnik: Prijatelji in znanci se bodo Toneta Pretnarja spominjali zaradi njegovih domiselnih anekdotičnih, **iz rokava stresenih** verzov, ki /.../ (*stresati iz rokava kaj*)

Pri iskalnem nizu *iz rokava stresenih* najdemo v korpusu le 7 pojavitev, zadnje leta 2003, kar pomeni, da se raba glagolske sestavine kot trpnega deležnika ni uveljavila.

c) Frazološke sestavine

- /.../ in ali tudi jaz nisem tu in tam **skočil čez ograjo**, to se pravi naredil kaj takega, kar je malo preširoko za ozki moralni predal in ne more vanj. (*skočiti čez plot*).

Sestavinske prenovitve potekajo na ravni zamenjane, izpuščene ali modificirane sestavine. Avtor pa jih izrablja za prilagajanje frazema lastnim potrebam.

d) Križanje (kontaminacija) frazemov

- Ko zdajle ležim in skušam **za lase privleči na svetlo** vse, kar je pasjega v meni, da bi razkrinkal svoje videze /.../ (za lase *privlečen* in *priti na dan/na svetlo*).

Frazeološka križanja dveh ali več frazemov, ki prizadenejo tako sestavinsko kot tudi skladenjsko, lahko pa tudi zunanjo povezovalnost katerega od frazemov, so napake, kadar ne prinašajo nove informacije (lahko so ironija, humor idr.), če pa so osmišljene v kontekstu, gre za prenovitve. Tako je, po mnenju Erike Kržišnik (1996: 134), vse odvisno od tega, kako so izpeljane v kontekstu. Je pa res, da dobro narejenih križanjskih prenovitev ni veliko, saj se pogosto ponesrečijo (so ponesrečene prenovitve in na nek način tudi »napake«).

- e) Zunajfrazemska vezljivostna določila (Predvsem glagolski frazemi imajo bolj ali manj omejeno vezljivost, tovrsta določila pa so določena oblikovno, včasih pa so ustaljene tudi njihove pomenske sestavine.)

- /.../ ameriški slalom je **pisan na kožo Urške Hrovat**. (*biti pisan na kožo (koga)*).

Pri zgledu gre za rabo genitiva kot desnega prilastka namesto ustaljenega dativa.

Erika Kržišnik (1996: 134) poudari, da o normi v frazeologiji govorimo v povezavi s stalnostjo kot vzrokom in pravilnostjo oziroma nepravilnostjo kot posledico. Pogoji za normo je torej stalnost, ki se oblikuje na podlagi sinhrona rabe ter zgodovinskega (slovarskega in besedilnega) izročila.

V empiričnem delu smo tako predstavili še odstopa od norme v analiziranem gradivu (glej točko 12.2).

Zgodovinsko gledano je »stalnost frazeoloških enot posledica knjižnojezikovnega predpisa, kar velja posebej za frazeologijo oz. za tisti del frazeologije, ki se pojavlja v besedilih knjižnih jezikovnih zvrsti« (Kržišnik 1996: 135). Za slovenščino naj bi bil merilo ustaljenosti najprej *Frazeološki slovar v petih jezikih* J. Pavlice iz leta 1960, od 2013 pa *Slovar slovenskih frazemov* Janeza Kebra. Po mnenju Kržišnikove (prav tam) so imeli vlogo normiranja (ne toliko v smislu ustaljenosti kot v smislu (knjižnojezikovne) pravilnosti) slovarski deli pravopisov, ki pa do 1950 veliko frazeologije ne vsebujejo. O normativni vlogi slovenskega

pravopisa lahko govorimo šele kasneje (SP 50 in 62), kar kaže poseben kvalifikator »+ ni v skladu s SP iz leta 1950« v slovarju Pavlice.

K **sočasnem vidiku** spadajo tri vrsta pomagal, in sicer splošni in specializirani frazeološki slovarji, besedilno gradivo in metajezikovna presoja informantov (rojeni govorce). Slednjih pomagal v skoraj nobeni evropski frazeologiji ne najdemo. Če že, je pristop največkrat uporabljen v zvezi z jezikovnim poukom, prvič pri Kržišnik Kolšek 1988/89. Kot primer je avtorica raziskave navedla frazem *ločiti zrnje od plev*, ki pa se tudi v pisnih virih pojavlja z varianto *ločiti zrnje od plevela*, razlogi za zamenjavo so najbrž nepoznavanje besede *plev*, izrazna podobnost in pa skupne konotativne pomenske sestavine (nekaj nevrednega). Ne glede na vse, se je varianta *ločiti zrnje od plevela* od nenormativne napake povzpela do slovarja kot normativna varianta.

V zborniku Skripta 5 iz leta 2001 Kržišnikova navaja raziskavo šestih študentk slovenistike, ki so si zastavile vprašanje, koliko rojeni govorce slovenščine frazeme poznajo oz. rabijo. Namen raziskave je bil preveriti živost v Slovarju slovenskega knjižnega jezika upoštevanih frazemov ter njihovih variant in primerjanje kompetenc študenta slovenistike in rojenega govorca, ki na tem področju ni »šolan« (Kržišnik 2001: 12).

Gradivo so za namen raziskave zbirale naključno (str. 778 do 830), izločeni so bili pregovori in stalna večbesedna terminološka poimenovanja. Na podlagi subjektivnega mnenja študentk je bilo razdeljeno v tri skupine, in sicer 1. frazemi, ki jih dobro poznajo (p), 2. frazemi, ki jih sicer poznajo in razumejo, a menijo, da so rabljeni funkcijskozvrstno omejeno (na publicistiko in/ali leposlovje) (dp), 3. frazemi, ki jih ne poznajo (np). Zaradi prevelike količine dobljenih enot so jih nekaj izločile in za anketo pripravile 244 frazemov. Govorce so izbirale na podlagi zemljepisnega območja (narečna skupina); z vsakega so izbrale po 5 moških in žensk (3 predstavnike vsake generacije – mlajše, srednje in starejše). Skupno so anketirale 60 rojenih govorcev slovenščine iz 5 območij (Kržišnik 2001: 16, 17).

Pri rezultatih ankete je prišlo do največjih razhajanj v skupini (dp), v skupini (np) pa se kažejo slabosti v sestavi in izvedbi ankete, ki so povezane z neločevanjem variant z različno pogostnostjo rabe – ocene anketirancev se nanašajo na pogostejšo varianto, a pripombe večinoma niso dokumentirane (Kržišnik 2001: 18).

Zadnje merilo pa je slovarski vidik, takšen vir stalnosti so v slovenskem jeziku SSKJ in SSKJ2 ter Slovar slovenski frazemov Janeza Kebra.

7 Semantična potencia frazemov (»dvojno branje« in »notranja forma«)

Ker bomo v okviru magistrskega dela v različnih časopisih iskali frazeme, je pomembno, da prej podrobneje spoznamo načine branja le-teh. Večina frazemov (čisto vsi ne, saj imamo tudi nesmiselne zveze, npr. *trda prede*, pri katerih odpade pomen prste BZ) eksistira na treh ravneh, tj. ravni proste besedne zveze (pomen = vsote pomenov sestavin kot samostojnih besed – dobesedni pomen), ravni frazeološke besedne zveze s frazeološkim pomenom in ravni razmerja med obema navedenima pomenoma, ki se pojavi pri kreativnih, inovacijskih posegih v frazeološke enote. Slednje razmerje pa se aktivira na tri načine, ki skupaj predstavljajo semantično potenco frazemov. Razmerje je lahko pomensko motivirano, »na novo« motivirano s t. i. ljudsko etimologijo (prim. *pijan kot krava* s *pijan kot mavra*) ali (sinhrono) nemotivirano (*iti rakom žvižgat*). V povezavi z omenjeno semantično potenco sta se v germanističnem in rusističnem jezikoslovju razvila dva pojma, tj. »dvojno branje« (koliko je uporabnik aktiven pri tvorjenju in sprejemanju besedil; realizira eno ali drugo, lahko tudi obe semantični ravni BZ) in »notranja forma« (ustaljeno rabljen pojem, ki predstavlja motivirajoči pomen in »sliko« BZ; vključuje celotno kulturno konotacijo frazema) (Kržišnik 2006: 259, 260).

Glede na način branja frazeme delimo na take, ki imajo enojno branje, dvojno branje in mešani (kombinirani) tip. Enojno branje se pojavlja pri frazemih z monokabilnimi sestavinami (*priti na kant*), dvojno branje delimo na izločevalno in hkratno. Pri izločevalnem se pojavlja BZ, ki v besedilu uresničujejo pomen PBZ in FBZ. Razmerje med obema je lahko homonimno (*dati košarico komu*),³ povezano s pomenskim prenosom, tj. metaforo ali metonimijo (*metati polena pod noge komu*), ali takšno, pri katerem je stopnja neverjetnosti poimenovanega s PBZ visoka (*vzeti noge pod pazduho*). Hkratno dvojno branje se pojavlja pri BZ kot opisih kretenj in iz njih nastalih frazemov (*zmajevati z glavo*). V besedilu sta v tem primeru hkrati prisotna/realizirana oba pomena. K mešanemu tipu spadajo frazemi, katerih

³ Pojasniti je treba, da dobesedno branje ni »notranja forma« frazema, ker ni motivirajoče izhodišče za frazeološki pomen.

ena ali en del sestavin(a) nastopa v slovarskem pomenu, druga/e pa ima/jo dvojno branje (*zaljubljen + do ušes*).

Med obema pojmom, tako germanističnim kot rusističnim, obstajajo povezave. Poudarjena je semantična potencia frazemov (poleg frazeološkega je prisoten še drugi pomen, aktiviran v besedilu). Pri »dvojnem branju« gre za sinhrono razumevanje in prisotnost te dvojnosti v mentalnem slovarju tvorca in naslovnika, pri »notranji formi« pa za prepoznavno in neprepoznavno razmerje, ki obstaja sinhrono ali diahrono. S sinhronega vidika je lahko v frazemu »notranja forma« prisotna ali ne, možnost dvojnega branja pa je odvisna le od kompatibilnosti sestavin frazema – v primeru, da so kompatibilne, BZ omogoča eno od vrst dvojnega branja. Pri izrabi semantične potence v besedilih govorimo le o sinhronem vidiku, zato je smiselno vsaj v izhodišču ločevati med PBZ, ki predstavlja »notranjo formo« frazema, in PBZ, ki (vsaj sinhrono) to ni. Prvo Erika Kržišnik (2006: 261, 262) v članku imenuje podstavna PBZ, drugo pa izhodiščna PBZ.

8 Modificirana raba frazemov

Frazeološke enote podlegajo jezikovni normi, ki je posledica konvencionaliziranosti – kar jih naredi dostopne jezikovnim uporabnikom v medsebojni komunikaciji. Pri rabi pa se pogosto pojavljajo modifikacije, ki so v večini primeri zavedne, čeprav niso vedno namerne. V besedilu so funkcionalne in opazne ter lahko prepoznane. Če namerne modifikacije v besedilu nimajo nikakršne vloge, postanejo ponesrečene inovacije, ki so blizu napačne rabe. Namesto izraza frazeološke modifikacije, ki je rabljen bolj v germanistični frazeologiji, se v slovenskih razpravah govori o frazeoloških prenovitvah (na začetku obnovitvah).

Kržišnik (2006: 264) modificirano rabo deli na prenovitveno in neprenovitveno. Prenovitvene so tiste vrste modifikacij, ki »imajo v besedilu opazno funkcijo (kreativnih) jezikovnih inovacij, medtem ko bi naj bila neprenovitvena modifikacija nefunkcionalna sprememba in znotraj obstoječe norme pravzaprav neke vrste napačna raba«.

8.1 Prenovitve kot jezikovne inovacije

V germanistični frazeološki teoriji pa se je pojavil še izraz frazeološke modifikacije, v slovenskih razpravah pa se je govorilo o frazeoloških prenovitvah (na začetku obnovitvah). Izraz je bil prvič uporabljen v dveh člankih Erike Kržišnik, objavljenih leta 1987, in sicer s poudarkom, da gre za inovacijske spremembe, ki ne zadevajo zgolj frazemov, temveč jezikovne enote na vseh pomenonosnih ravneh (prav tam). Termin prenovitev se je ustalil

izključno na področju frazeologije, a so podobne inovacije pristone tudi na ostalih pomenonosnih ravlinah (od morfemov do besedil). Zgledi zanje so:⁴

- a) morfemska (*besedohitrstvo*; **roko**hitrstvo ← **ročna** spretnost ← **besedna** spretnost);
- b) besedna (*SAMA-RIT* ← *samarit(an)* 'kdor iz usmisljenja, sočutja pomaga bolnemu, onemoglemu človeku'; časopisni naslov k članku o altruizmu »misic«);
- c) besednozvezna – terminološka
 - *Zakaj je črni ribez rdeč?*
 - *Ker je še zelen.* (*zelen* – »nezrel«)
- č) stavčna – citatna (*Na začetku so bila pogajanja.* ← (bibl.) *Na začetku je bila beseda.*
- d) besedilna

Gospod doktor, a lahko?

Kar naprej, kar naprej, T/tunček!

Gospod doktor, jaz sem ena čisto navaden Janko. Rad bi bil pa Jankovič.

8.2 Prenovitve frazema⁵

Kot omenjeno, so prenovitve inovacijski postopek, pri katerem je možnih kombinacij veliko, a so najpogostejše ravno pri frazemih. Pri prenovitvah gre za spremenjeno rabo oblike in/ali pomena frazema, ki je v besedilu funkcionalna, z vidika tvorca so prenovitve zavestne, naslovnika pa (lahko) prepoznane. Vzrok za njihov nastanek je v večsestavinskosti, ki, v primerjavi z besedo, povečuje možnost izrabe semnatične potence.

H. Burger je v razmiku dobrih dvajsetih let predstavil dve tipologiji prenovitev, a se je 1998 odločil za poenostavitev in določil tri tipe: 1. formalna modifikacija brez semantične potence, 2. formalna modifikacija + semantična modifikacija, 3. semantična modifikacija brez formalne modifikacije. Pri prvem tipu pa Kržišnik zapiše, da ne gre za prenovitev, temveč za neprenovitveno modifikacijo. Med drugim in tretjim tipom pa gre za ločevanje med znotraj- in zunajfrazemskimi prenovitvami, kar se zdi Burgerju nepotrebno, saj je pri nastanku vsake prenovitve pomemben kontekst (Kržišnik 2006: 267, 268).

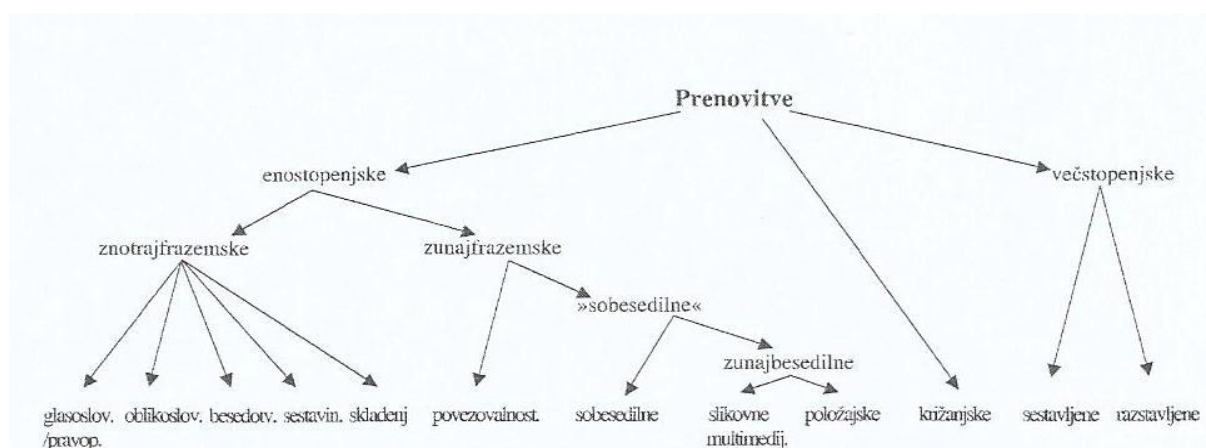
⁴ Povzeto po članku Erike Kržišnik: *Izraba semnatične potence frazemov*.

⁵ Prenovitve so po Eriki Kržišnik (1995: 218) inovacijske spremembe frazemov, ki spremenijo obliko in/ali pomen frazeoloških enot, pri čemer ohranjajo razmerje do pomena frazema, hkrati pa aktualizirajo pomen homonimne proste besedne zveze.

Erika Kržišnik v svoji tipologiji izhaja iz predpostavke, »da morajo biti za funkcioniranje frazema kot frazema (in samo frazema) izpolnjeni naslednji pogoji: 1. dana sestavinska zapolnitev (vključno z vsemi stalnimi/uzualnimi variantami), 2. dana skladenjska struktura (s predvidenimi možnimi pretvorbami), 3. dana (zunajfrazemska) strukturno-pomenska povezovalnost (kolokabilnost) in 4. vključenost frazema v kompatibilno okolje, tj. v kontekst, ki omogoča prepoznavo frazema kot frazema« (prav tam.).

Navedeni pogoji so podlaga za ločevanje med enostopenjskimi (en pogoj ni izpolnjen) in večstopenjskimi prenovitvami (hkrati je neizpolnjenih več pogojev).

Schema prenovitev po Eriki Kržišnik (2006: 648):

8.3 Učinek frazeoloških prenovitev

Ločevanje med modifikacijami in prenovitvami je pomembno tudi z vidika učinka, ki ga imajo na bralca. Medtem ko pri prvih frazem v besedilu le realizira svoj frazeološki pomen, pa pri prenovitvah prihaja do interakcije med frazeološko in prosto BZ, pri čemer je njuno razmerje različno in odvisno od vsake besedilne uresničitve posebej. 1. lahko je v ospredju FBZ in je pomen SBZ le spremljevalna asociacija, 2. lahko gre za hkratno uresničitev obeh in 3. lahko je v ospredju PBZ in v ozadju FBZ.

Kržišnik na vprašanje, kateri frazemi so primernejši za prenavljanje, že 1988 odgovori, da so, glede na pritegnitev sodobnejših tako umetnostnih kot tudi neumetnostnih besedil v analizo, možnosti neomejene. Če z analizo klasičnih besedil Cankarja ugotovi, da je izbira frazemov dvakrat omejena (s frazemi s podstavno PBZ in razvidno pomensko jedro sestavino), pa to ugotovitev negira v sodobnih besedilih, v katerih prenovitve z le izhodiščno PBZ niso redkost.

Pri prenovitvah gre torej za aktualizacijo notranje forme (pomena podstavne PBZ) in aktualizacije homonimne PBZ (pomena izhodiščne PBZ). Najpogosteje (61 %) pa so, po ugotovitvah avtorice, za prenovitve izrabljeni frazemi z glagolskim kategorialnim pomenom, v katerih je prenovljena samostalniška sestavina (Kržišnik 2006: 270–273).

Prenovitve kot stilistični postopek so se tako začele najprej uveljavljati v besedilih slovenske moderne, posebej v proznih besedilih Ivana Cankarja.⁶

9 S frazemi izražena vrednotenjska konotacija

Če hočemo ugotoviti, katera vrsta ekspresije prevladuje, je potrebno vedeti, kako so glede na človekovo sprejemanje sporočenega s frazemi poimenovane predmetnost, lastnost in dejavnost. Erika Kržišnik je v svojih raziskavah, v katerih je analizirala frazeologija v slovenskem časopisju, najpogosteje ugotovila, da prevladujejo frazemi z negativno konotacijo in da velja splošno znana krilatica, da je »slaba novica dobra novica« (Kržišnik 1996: 184).

Branka Gradišar (2009: 27) pa v svoji diplomski nalogi z naslovom *Ekspresivnost besedil predsedniških volitev 2007* navaja različne ravnine, na katerih se pojavljajo ekspresivna sredstva. Izpostavi štiri: glasoslovno, leksikalno (znotraj te tudi frazemi), sintaktično in pragmatično.

Kot navaja Agnieszka Będkowska – Kopczyk (2004: 98–100), med glasoslovno ravnilo spadajo konvencionalni fonetični znaki, ki so namenjeni sporočanju informacij o čustvenem odnosu tvorca do objekta čustva ali razloga za čustvo. Na oblikoslovni ravni se ekspresivnost kaže v rabi besedotvornih obrazil za manjšalnost in večalnost, ki so čustveno obarvana. Na leksikalni ravni se ekspresivnost vzpostavlja s čustveno obarvanimi leksikalnimi enotami, s katerimi so izražena pozitivna in negativna čustva. Ekspresivni učinek ima lahko tudi leksika, zaznamovana s strani zvrstnosti. Znotraj leksikalne ravnine Gradišarjeva obravnava tudi frazeme in druge pomenske prenose, pri čemer se nanaša na Eriko Kržišnik, ki pravi, da frazemi že »po svojem nastanku izražajo subjektivno razmerje, ki je rezultat ne individualnega, temveč kolektivnega videnja predmetnosti in pojavnosti« (Gradišar po Kržišnik 1994: 30). Ekspresivnost se povečuje s frazeološkimi prenovitvami, ki so spodbujene s sobesedilom in v njem učinkujejo kot inovacija. Na skladenjski ravni se čustvena zaznamovanost kaže z zavestnim izrabljanjem določenih strukturnih sredstev in z

⁶ Prim. magistrska naloga Erike Kržišnik *Frazeologija v slovenski moderni* (1988).

izpostavljanjem členitve po aktualnosti pa tudi s premori ter kopičenjem retoričnih vprašanj in eliptičnih konstrukcij. Zadnja je pragmatična ravnina oziroma ravnina diskurza, v katero spadajo mehanizmi izbire določenih pravil sporazumevanja (ironija, tikanje namesto vikanja). Gradišarjeva jih deli na retorične, navidezne in nesmiselne odgovore, ki ne prinašajo nobenih bistvenih informacij v zvezi z vprašanjem. Na posebne strukture replik in na značilnosti retoričnega govora, še posebej s stališča prepričljivosti govornikov (Gradišar 2009: 27).

10 Frazeologija v časopisju

Erika Kržišnik v članku *Frazeologija v slovenskem časopisju v dveh prelomnih obdobjih* (1995: 217–224) predstavi dve osnovni funkciji časopisa. S prvo časopis posreduje podatke o aktualnem »času in kraju«, tj. informira, in z drugo izraža razmerje do omenjenih podatkov, s čimer vpliva na oblikovanje javnega mnenja. V frazeologiji se osredotočamo na drugo funkcijo. Glavna lastnost frazemov je ekspresivnost, ki ni lastnost le pomena frazema kot celote, temveč tudi kot ekspresivnost danih komponent frazema. Avtorica članka frazeme primerja s kreativno metaforo in metonimijo, pri čemer imajo frazemi to posebnost, da že po nastanku izražajo subjektivno razmerje, ki je rezultat duha jezika naroda (kolektivno doživljanje)⁷ in je zato konvencionalizirano. O tem, da so frazemi tudi nosilci kulturne konotacije (kar pomeni, da je mogoče denotativni ali figurativno motivirani vidik pomena in njihovo konotacijo interpretirati v okviru kulturoloških kategorij) in zaradi pripadajoče kulturne reference sposobni odslikavati za jezikovno skupnost značilne poteze kulture v obliki jezikovnega znaka, v prispevkih *Frazeologija v luči kulture* in *Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot* piše Erika Kržišnik (2005: 67–70) in (2008: 36), ki v okviru raziskovanja kulturološkega vidika frazeologije izpostavi dvoje. Prvič, človekov konceptualni sistem je metaforičen, kar je posledica dejstva, da je človek sposoben in celo prisiljen pojme enega mentalnega področja osvajati s pomočjo in v okviru drugega, in drugič, pojme, ki so bolj abstraktni, doumeva tako, da nanje preslikava razmerja in lastnosti bolj konkretnih pojmov.

Že prej omenjena kulturna referenca se lahko kaže na dva načina: 1. s prisotnostjo zunajjezikovnih danosti s področja materialne, duhovne ali socialne kulture in 2. z izražanjem kulturnih norm in vrednot neke družbe/skupnosti/naroda z denotativnim ali konotativnim delom pomena.

⁷ O tem je že konec 18. stoletja govoril W. Humboldt v okviru humanizma. Na Slovenskem pa od 19. stoletja dalje npr. pri Eriki Kržišnik, Adi Vidovič Muha idr. (Kržišnik 2005: 67, 68).

V prispevku Kržišnikova po Teliji (1999: 14, 15) navede različne pristope v raziskovanju medsebojnega delovanja jezikovnih sredstev in kulture ter vzpostavitev razmerij med njimi, in sicer etnolingvistično, kontrastivno in lingvokulturološko. Ravno slednji, s tem ko najprej ugotovi tipičnost določene »slike« (pomen frazema), ugotavlja kolektivne (stereotipne) predstave skupnosti o neki kolektivni izkušnji.

Poimenovanje in vrednotenje določene predmetnosti in pojavnosti s frazemom povzroča brisanje meje med sodbo pisca in sodbo bralca, tako se rahlja distanca med »tako misli/vrednoti avtor« in »tako mislim/vrednostim jaz (=bralec)«. Možnost za nehoteno identifikacijo bralca z oceno je torej večja, če je ocena označena s frazeološkimi sredstvi, ki so manipulativna, če upoštevamo dejstvo, da je časopis oblikovalec javnega mnenja. (Kržišnik 1996: 176) Podatek o količini frazemov in kako so le-ti razporejeni ter kakšna je njihova konotacija, je hkrati podatek o vzdušju v določeni družbi oziroma o vzdušju, ki ga želijo sredstva javnega obveščanja doseči in v družbi vzpostaviti.

Možnost za identifikacijo je tako pri ustvarjalnih metaforah manjša, prav tako pri frazeoloških prenovitvah, ki so v slovenskih časopisnih besedilih kot postopek v rabi vsaj od 1. polovice 20. stoletja dalje.

Marijanca Ajša Vižintin je v svoji diplomski nalogi z naslovom *Frazemi v Slovenskem narodu in Slovencu* (Vižintin 2005: 12) ob prelomnih zgodovinskih dogodkih (6. 1. 1929 in 1. 9. 1939) v statistično analizo zajela tudi prenovitve, saj jo je zanimalo, če so se v 20. in 30. letih 20. stoletja v časopisnih novicah sploh pojavljale. Zasledila je 12 oziroma 13 primerov, saj se je ena prenovitev ponovila (prav tam).

Za časopisna besedila je značilna »približna raba«, tj. raba, ki odstopa od normirane podobe (predvsem oblike) frazema. V naglici se pojavljajo tudi napake, predvsem v dnevnem besedilu. Frazemi so lahko v rabi ali v izhodiščni podobi ali kot prenovitev, za tiste v časopisu pa je značilno ali vsaj pričakovano, da se pojavljajo na izpostavljenih mestih v besedilu, in sicer v naslovih, krepkem tisku, na začetku in/ali koncu besedila. Na katerem mestu v besedilu se frazemi pojavljajo, je pomembno tudi zato, ker vsi bralci besedil ne preberejo od začetka do konca, temveč samo izpostavljene dele.

V okviru jezikoslovnega magistrskega seminarja, v katerem smo v študijskem letu 2013/14 pod mentorstvom Erike Kržišnik raziskovali frazeme s področja športa v časopisih *Delo*,

Slovenske novice in *Ekipa*, pa se je pokazalo, da se frazemi pogosteje pojavljajo še v izvlečku/sinopsisu, pod fotografijami in v kolumnah ali komentarjih.

Zadnja lastnost frazemov v časopisju zajema ekspresivnost in ocenjevalnost, ki sta pokazatelj, ali gre v časopisju za poročevalni (poročilo) ali presojevalni žanr (komentar).

Majda Stropnik v diplomski nalogi z naslovom *Phraseologismen in Sportzeitschriften auf die Spur gekommen (Frazemom v športnih časopisih na sledi)* (Stropnik 2002: 19, 22) prav tako izpostavi pomen časopisja pri informiranju naslovnika z dnevnimi informacijami. Novinar želi bralca o dogodku obvestiti, pri čemer z izbiro jezikovnih sredstev doda lastno mnenje. Z uporabo frazemov kot izraznih sredstev pri bralcu doseže želen sporazumevalni cilj. Novinarski teksti v medijih, tudi športni prispevki, imajo funkcijo podajanja dejstev – poročajo in pojasnjujejo o preteklih dogodkih, s čimer vplivajo na mnenje naslovnika – ga ustvarijo ali spremenijo. Pri tem so jim v pomoč frazemi.

Avtorica navede dejstvo, da je bila frazeologija, v nasprotju s frazeologijo v političnih, strokovnih besedilih in v oglaševanju, na področju športa slabo raziskana. Povzame pa tudi članek Erike Kržišnik, ko zapiše, da je tudi v športu pogostost rabe frazemov presenetljivo velika (prav tam).

10.1 Izpostavljeni deli v časopisju

Frazemi se v časopisju, kot že ugotovljeno, najpogosteje pojavljajo na izpostavljenih mestih, tj. naslov, podnaslov, sinopsis, ob fotografijah ipd. Tadeja Kern v diplomski nalogi po Tomu Korošcu povzame sestavo »naslovja«, ki je po avtorjevih besedah v časopisih najizrazitejša poročevalska kategorija, sestavljena iz nadnaslova, velikega naslova, podnaslova oz. podnaslovov in sinopsisa. Naslovje mora vsebovati vsaj dve od naštetih enot – praviloma veliki naslov in podnaslov (novejše tudi nadnaslov in naslov). Je grafično najbolj izpostavljen del prispevka, ki ima nalogo sporočanja dovolj informacij o vsebini napisanega, na podlagi česar se bralec odloči, ali bo nadaljeval z branjem ali ne (Kern po Korošec 2014: 22, 23).

10.1.1 Funkcije časopisnih naslovov

Funkcije, ki prevladujejo v časopisnih naslovih, so po Korošcu (1998: 48) naslednje:

- a) Poimenovalno-informativna funkcija
 - Z njo naslov besedilo označuje, poimenuje temo oz. vsebino besedila. V večini naslovov sta združeni poimenovalnost in informativnost, pri čemer je ena v ospredju.

b) Informativno-stališčna funkcija

- S to funkcijo naslovi informirajo in poimenujejo vsebino besedila, a izrazito izstopa tudi vrednotenje. Avtor zato v naslovu izrazi lastno stališče.

c) Pozivno-pridobivna funkcija

- Pri zadnji funkciji je vloga naslova prav tako informativna, a se v njej kaže še avtorjeva zahteva oz. poziv uredništva, da poroča v imenu »širše družbe«. S to funkcijo pa avtor krši načela informiranja, saj o vsebini nič ne pove in želi z naslovom bralca privabiti v branje ostalega besedila.

10.2 Značilnosti športnega poročevalstva

Tadeja Kern v svoji diplomski nalogi z naslovom Slovenski in nemški frazemi »smrti« v naslovih športnih člankov (2014) po Dagmar Krenkovi (2002) navaja naslednje tipične značilnosti športnega poročevalstva:

- Težnja po čustveni obarvanosti ubesedenega**, ki jo dosegamo z uporabo izrazov, ki vzbujajo napetost, strah, vznemirjenje. Tistih izrazov, ki bralca čustveno nagovarjajo. Če je čustvenega naboja preveč, ima lahko bralec kot posledico oteženo ali onemogočeno razumevanje vsebine.
- Stopnjevalno izrazje in izražanje v presežnikih**, s katerima poročevalci dosegajo določen čustven (in senzacionalističen) učinek in blažijo monotonost.
- Uporaba pogovornih elementov**, s katerimi avtorji iščejo stik z vsakdanjim jezikom, kar se odraža pri izbiri besed in ponazoritvami s ciljem čustveno obarvati in superlativizirati abstraktne pojme. Novinarji uporabljajo tudi veliko fraz, pregovor, klišejev ipd., s čimer dokazujejo lastno jezikovno spretnost.
- Uporaba retoričnih sredstev** avtorju pomaga vsebino ponazoriti nazorno in napeto, z njimi tudi stopnjuje učinek vsebine na bralca. Najpogostejša sredstva so metafore in primerjave z različnih življenjskih področij (Kern 2014: 25 po Krenkova 2002: 39).

11 Prevodni ustrezniki v slovenskih frazemih

V empiričnem delu magistrskega dela bomo pozornost namenili tudi frazemom, ki se pojavljajo v enakem oz. podobnem pomenu tako v slovenščini kot tudi v tujem jeziku npr. angleškem, nemškem, hrvaškem.

Alenka Vrbinc (2013: 206, 207) meni, da prvo težavo, ki se pojavi v povezavi s frazemom v tujem jeziku, predstavljaja identifikacija frazema v sobesedilu. V primeru, da frazema ne prepoznamo, je njegov prevod dobeseden, kar ima za posledico nesmiseln in nerazumljiv prevod v ciljnem jeziku, v našem primeru v slovenščini. Pozornost je treba nameniti dejstvu, da se lahko pomen frazema izven izvirnega kulturnega okvira v določeni meri izgubi. Ravno zato je pomembno poglobljeno preučevanje kulture jezikovne skupnosti, v kateri je frazem uporabljen v vsakodnevnom govoru, s čimer poglobljamo znanje o razlikah v posameznih kulturah (Vrbinc po Marc Bratina 2013: 206, 207).

11.1 Frazeologija v športu na Hrvaškem

Hrvaški frazeologiji v športu oz. *sportski frazeologiji* poglavje v svoji raziskavi nameni tudi Sanda Lucija Udier (2014: 15, 16), ki izpostavi dejstvo, da se športni frazemi pojavljajo tudi v drugih slojih hrvaškega jezika, s čimer se bogati standardni jezik. Kot najpogostejše izpostavi naslednje frazeme: *skupljati bodove* (zbirati točke), *greška u koracima* (napaka pri korakih), *igrati ping-pong s nekim* (igrati ping pong s kom), *podignuti letvicu (pre)visoko* (dvigniti letvicu (pre)visoko), *odskočna daska* (odskočna deska), *dvojac bez kormilara* (dvojec brez krmarja), *povući dobar potez* (narediti dobro potezo), *držati nekoga u pat poziciji* (držati koga v par položaju), *biti na potezu* (biti na potezi), *držati koga u šahu* (držati koga v šahu), *gađati u sridu* (streljati na tarčo), *obući čiji dres* (nositi čigav dres), *ključni igrači* (ključni igralci), *objesiti kopačke o klin* (obesiti kopačke na klin), *imati puno utakmica u nogama* (imeti veliko tekem v nogah), *biti/sjediti na klupi* (biti/sedeti na klopi), *grijati klupu* (greti klop).

Pogoji za nastanek športnih frazemov so različni. Eden izmed njih je rezultat (*1:0 za mene, dati/zabiti gol, osvojiti bod u gostima* (osvojiti točko v gosteh), *zabiti autogol* (zabiti avtogol), *zlatni gol* (zlati gol),⁸ *to je gol, to je autogol* (to je avtogol), *živi zid, drugi način igre, spustiti loptu* (spustiti žogo), *igrati na prvu loptu* (igrati na prvo žogo), *stati na loptu* (stopiti na žogo), *umiriti loptu* (umiriti žogo), *ići kopačkom na nekoga* (iti s kopačko na koga), *biti u niskom startu* (biti v nizkem štartu), *igrati pressing* (izvajati pritisk), *igrati jedan na jedan* (igrati eden na eden), *igrati flaster* (igrati »obliž«), *igrati bunker* (igrati bunker), *gužva u šesnaestercu* (gneča v šestnajstercu).⁹

⁸ Pravilo *zlatega gola* (če igralec doseže gol v podaljšku tekme, njegova ekipa v tistem trenutku zmaga in tekme je konec) so na tekmah ukinil pred približno desetletjem, zato je raba začela upadati oziroma je danes ne zasledimo več, kar kaže tudi korpus: leta 2002 je bilo pojavitev 109, deset let kasneje še samo 14.

⁹ *Gužva u šesnaestercu* ali gneča v šestnajstercu pomeni, da je veliko igralcem v prostoru pred golom, ki obsega šestnajstmetrov in znoraj katerega se prekršek nad nasprotnim igralcem kaznuje s prostim strolom na gol).

Količina frazemov, ki izvira iz športnega jezika in je vpeta v hrvaški jezik, kaže na pomembno vlogo športa v družbi in na to, da govorci jezika družbene aktivnosti konceptualizirajo s športno igro.

S športom v frazeologiji se je v prispevku *Sport u frazeologiji*, objavljenem v zborniku Primijenjena lingvistika – izazovi na početku XXI stoljeća (2002) ukvarjala tudi Željka Fink, profesorica na Filozofski fakulteti v Zagrebu. Primerjala je izvore frazemov v hrvaščini in ruščini in ugotovila, da so zelo različni. Finkova meni, da frazeme usvajamo kot celoto in jih kot celoto tudi vključujemo v stavke, jezikovni uporabniki pa pri tem o samem nastanku in izvoru frazema na razmišljajo. Avtorico članka zanimajo hrvaški in ruski frazemi, ki so s pomenskim preoblikovanjem prešli iz športne terminologije v frazeologijo.

Športne frazeme je razdelila v tri tipe. V prvem so tisti, ki so splošni in niso vezani na določen šport, a se ve, da je govora o športu. Primer takšnih frazemov so: *skupljati bodove (poene)*, *zabjelježiti poen, 1:0 za mene (tebe, njega itd.)*. Frazemi, ki kot sestavino za beleženje točk v hrvaščini vsebujejo *poen* in *bod*, so splošni za vse športe.

V drugo skupino spadajo frazemi, ki imajo kaj skupnega. Kot prvega izmed frazemov Finkova navede *vratiti/vraćati loptu* komu, ki se etimološko veže na *loptaške sportove* oziroma športe z žogo (nogomet, rokomet). Drug tak izraz je *skočiti (ići) na prvo loptu*, vezan na igralca, ki žoge ne poda soigralcu, ampak jo sam vodi proti голу ali košu. Pomen frazema pa je *reagirati nepremišljeno, hitro*. V naslednjih dveh frazemih se kot sestavina pojavlja *aut*, ki pri več športih, kot so npr. nogomet, rokomet, košarka, označuje prostor izven meje igrišča – če žoga prestopi to mejo, to pomeni prekršek. Opisano dejanje je preneseno tudi v frazeologijo, in sicer *biti (naći se) v autu*, v pomenu 'biti/znajti se v neugodnem položaju'. Naslednji frazem je *otići u aut*, kjer je bolj od rezultata pomemben proces, ki se odvija ob igri. Pri košarki se pojavlja frazem *greška u koracima* s pomenom 'napačno izbran čas za neko delo, neusklajenost ali neorganiziranost pri nekem delu'. Naslednji tip frazemov, ki jih v članku navaja Finkova, so frazemi, vezani na borilne športe. Kot prvega navede *nizak udarac* v pomenu 'nedopustljivo sredstvo, s katerim se doseže oziroma poskuša kaj doseči'. Iz tega pa sta se razvila glagolska frazema *služiti se niskim udaricam* in *udariti nisko* v pomenu 'doseči kaj z nečednimi sredstvi'. Avtorica nadaljuje z bolj eksplicitnimi frazemi, a istim pomenom, in sicer *obračunavati se ispod pajasa*. Ko tekmovalec doživi poraz, se le ta opiše s frazedom

biti na koljenima, z vidika vršilca dejanja pa s frazemom *baciti na koljena* koga (Fink 2002: 125).

Tretji tip frazemov je vezan na točno določen šport – zastopani so naslednji: nogomet, namizni tenis, atletika, gimnastika, rokoborba, šah, dama in strateške igre. Frazemi, značilni za nekatere od naštetih športov, so naslednji:

- nogomet: *spustiti loptu* (spustiti žogo), *stati na loptu* (stati na žogi), *ići donom na koga* (iti s podplatom na koga), *naći* (*uhvatiti, zateći*) *na krivoj nozi koga* (najti (uloviti) dobiti na krivi nogi koga), *živi zid* (živi zid);
- namizni tenis: *vratiti/vraćati lopticu* (vrniti/vračati žogo), *prebaciti/prebacivati lopticu* (premakniti žogo);
- atletika: *na duge pruge/staze* (na dolge proge/steze), *gledati u leđa komu* (gledati v hrbet komu);
- gimnastika: *odskočna deska* (odskočna deska);
- šah (na katerega je vezanih največ frazemov): *šah-mat*, *biti u šahu* (biti v šahu), *držati v šahu koga* (držati v šahu koga), *napraviti* (*učiniti, povući*) *dobar potez* (narediti, napraviti dobro potezo), *napraviti* (*učiniti, povući*) *loš* (*krivi*) *potez* (narediti, napraviti slabo potezo).

Avtorica članka na koncu naredi še sklep, v katerem ugotovi, da je bil hrvaški jezik za športne frazeme bolj odprt kot ruski. So pa na oblikovanje frazemov v različnih slovanskih jezikih vplivale različne športne panoge (Fink 2002: 127).

12 Kvantitativna frazeološka analiza

12.1 Količina frazemov v posameznih časopisih

V namen raziskave v okviru magistrskega dela smo, kot že omenjeno, analizirali 25 izvodov časopisov *Delo*, *Dnevnik*, *Ekipa24* in *Večer*, ki so izhajali v tednu od 1. do 7. decembra 2014. Frazeme smo iskali na podlagi znanja, pridobljenega tekom študija slovenistike. Upoštevali smo vsako pojavitev frazema, tudi če se je isti frazem v gradivu že pojavil. Tako smo v *Delu* našli 116 frazemov (ponovilo se je 8 različni frazemov), v *Dnevniku* 98 (ponovilo se je 7 različnih frazemov), v *Ekipi24* 295 (ponovilo se je 31 različnih frazemov) in v *Večeru* 77 (ponovili so se 4 različni frazemi).

Skupno smo torej našli **586** frazemov, kar pomeni, da je bilo povprečno v enem izvodu časopisa **23,5** frazemov, pri čemer povprečje dviga *Ekipa24* z večjim obsegom.

12.1.1 Najpogostejše zastopani frazemi v vseh časopisih skupaj

V *Delu* so se ponavljali frazemi *ostati praznih rok*, *biti razred zase*, *vrniti se na stare tirnice*, *imeti proste roke*, *kaj je pisano na kožo komu*, *kaj iti od rok komu*, *postaviti piko na i* in *Vrag je odnesel/vzel šalo* (vsak se je pojavil po dvakrat). V *Dnevniku* so bili najpogostejši naslednji frazemi: *dati vse od sebe* (trikrat), *pustiti slab pečat* (dvakrat), *V vinu je resnica*. (dvakrat), *na silo* (dvakrat), *čez noč* (dvakrat), *kaj je pisano na kožo komu* (dvakrat), *zadetek v polno* (dvakrat). V *Ekipi24* so se najpogostejše pojavili: *bolj ali manj* (desetkrat), *ostati praznih rok* (sedemkrat), *dati vse od sebe* (šestkrat), *biti iz pravega testa* (trikrat), *trd oreh* (trikrat), *ne duha ne sluha* (trikrat), *služiti si kruh* (trikrat), *ne reči zadnje besede* (trikrat), *čez noč* (trikrat), *zgrabiti z obema rokama kaj* (trikrat), *metati se/iti na glavo* (trikrat), *stopiti na parket* (trikrat), *postaviti na stranski tir koga* (trikrat), *pustiti pečat* (trikrat), *Vrag je odnesel šalo*. (trikrat), *za las* (trikrat), *drago prodati svojo kožo* (dvakrat), *pospraviti v žep kaj* (dvakrat), *kaj imeti že dolgo brado* (dvakrat), *kamen se odvali od srca komu* (dvakrat), *mešati štrene komu* (dvakrat), *nositi čigav dres* (dvakrat), *ohraniti mirno kri* (dvakrat), *obroditi sadove* (dvakrat), *postaviti na svoje mesto kaj* (dvakrat), *prevesiti tehtnico na čigavo stran* (dvakrat), *roko na srce* (dvakrat), *sem in tja* (dvakrat), *vprašanje časa* (dvakrat), *vrniti se v kakšne tirnice* (dvakrat), *vrniti se na stara pota* (dvakrat). V *Večeru* pa so se ponovili frazemi: *korak naprej* (trikrat) *čez noč* (dvakrat), *za las* (dvakrat) in *dati vse od sebe* (dvakrat).

V vseh časopisih skupaj se ponovi **41** istih frazemov.

Najpogosteje so se pojavljali naslednji frazemi:

- ***bolj ali manj*** – 13-krat (po enkrat v *Delu*, *Dnevniku* in *Večer*, desetkrat v *Ekipi24*);
- ***ostati praznih rok*** – 11-krat (dvakrat v *Delu*, po enkrat v *Dnevniku* in *Večeru*, sedemkrat v *Ekipi24*);
- ***dati vse od sebe*** – 10-krat (enkrat v *Delu*, dvakrat v *Dnevniku* in *Večeru*, šestkrat v *Ekipi24*);
- ***čez noč*** – 8-krat (dvakrat v *Dnevniku* in po trikrat v *Večeru* in *Ekipi24*);
- ***zgrabiti z obema rokama kaj in zgrabiti priložnost*** – 7-krat (dvakrat v *Delu*, enkrat v *Dnevniku* in štirikrat v *Ekipi24*);
- ***drago prodati kožo*** – 6-krat (po enkrat v *Delu* in *Večeru*, po dvakrat v *Dnevniku* in *Ekipi24*);
- ***kaj je pisano na kožo komu*** – 6-krat (trikrat v *Delu*, dvakrat v *Dnevniku* in enkrat v *Večeru*);
- ***kaj iti od rok/nog komu*** – 5-krat (*rok dvakrat *Delo* in enkrat *Večer*, *nog po enkrat *Delo* in *Večer*);
- ***nagniti/prevesiti jeziček na tehntnici na čigavo stran/nagniti tehtnico na čigavo stran*** – 5-krat (enkrat v *Ekipi24*, dvakrat v *Delu* in dvakrat v *Večeru*);
- ***služiti si kruh*** – 5-krat (po enkrat v *Dnevniku* in *Večeru*, trikrat v *Ekipi24*);
- ***Vrag je odnesel/vzel šalo.*** – 5-krat (dvakrat v *Delu* in trikrat v *Ekipi24*);
- ***metati se/iti na glavo*** – 4-krat (enkrat v *Delu*, trikrat v *Ekipi24*);
- ***ne reči zadnje besede*** – 4-krat (enkrat v *Dnevniku*, trikrat v *Ekipi24*);

Delo:

V šestih analiziranih številkah časopisa *Delo* (1. 12. do 6. 12. 2014) se na 38 A-4 straneh pojavi **116** frazemov, kar pomeni, da se na vsaki strani povprečno pojavijo **3** frazemi.

V prvi številki se na 15 straneh A-4 formata pojavi **29** frazemov, drugi na 4 straneh **13**, tretji na 4 straneh **22**, četrti na prav tako 4 straneh **15**, peti na 5 straneh **14** in šesti na 6 straneh **23**. Obseg športnih vsebin je bil v ponedeljek nekoliko večji, saj je športno dogajanje načeloma zgoščeno na vikend in o športnih vsebinah, ki so se odvijale npr. v soboto in nedeljo, podrobneje poročajo prav v ponedeljek.

Dnevnik:

V analiziranih časopisih *Dnevnika* (1. 12. do 6. 12. 2014) se na skupno 40 A-4 straneh pojavi **97** frazemov, kar pomeni, da se na stran povprečno pojavita **2,5** frazema.

V prvi številki se na 10 straneh A-4 formata pojavi **27** frazemov, v drugi na 8 straneh **29**, v tretji na 6 straneh **15**, v četrti pa na prav toliko straneh **9**. V peti številki se na 4 A-4 straneh pojavi **10** frazemov, v šesti pa na 6 straneh **7**. Tudi pri *Dnevniku* je večji obseg v ponedeljek, ko je tudi frazemov več, nato pa se količina skupaj s stranmi manjša.

Ekipe24:

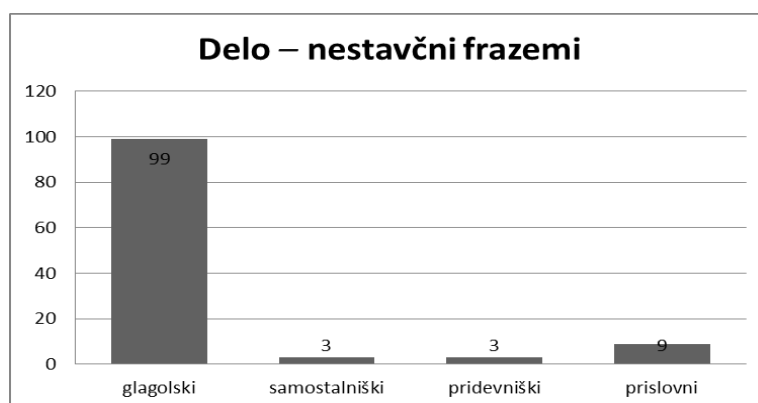
V analiziranih časopisih *Ekipe24* (1. 12. do 6. 12. 2014) se na skupno 212 A-4 straneh pojavi **295** frazemov, kar pomeni, da se na eni strani pojavi približno **1,5** frazema. Za nekoliko nižje povprečje je najbrž kriva tudi velika količina fotografij, ki jih v ostalih analiziranih časopisih ni toliko.

V prvi številki se na 34 A-4 straneh pojavi **55** frazemov, v drugi na 37 A-4 straneh **46**, v tretji na 35 straneh **37**, v četrti na prav tolikšnem obsegu **66**, v peti na 35 straneh **51** in v šesti številki na 36 straneh **40** frazemov.

Večer:

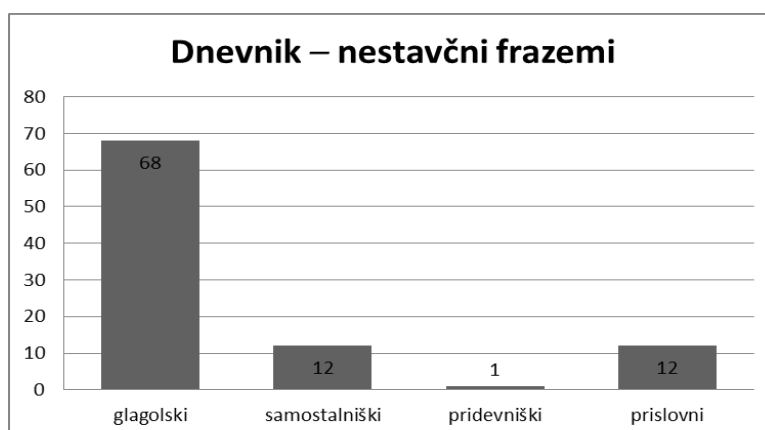
V analiziranih časopisih *Večera* (1. 12. do 7. 12. 2014) se na skupno 42 straneh pojavi **77** frazemov, kar pomeni, da se na eni strani pojavita približno **2** frazema. V prvi analizirani številki se na 13 straneh A-4 formata pojavi **10** frazemov, v drugi na 6 straneh prav tako **11**, v tretji **12**, v četrti na 6 straneh ponovno **11**, v peti na 5 straneh **8** frazemov, v šesti številki na 10 straneh **20** in v zadnji, sedmi na dveh straneh **5** frazemov.

12.2 Oblikovna analiza frazemov po posameznih časopisih

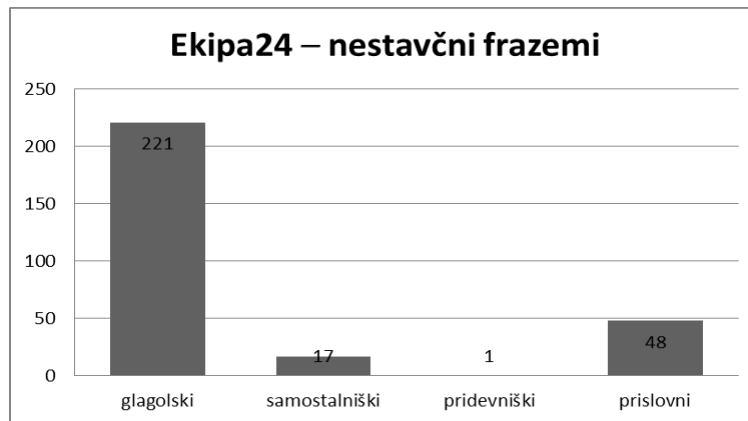
Graf 1: *Delo* – nestavčni frazemi

V *Delu* smo našli 116 frazemov, od tega 114 nestavčnih in le 2 stavčna (*Vrag je vzel šalo* in njegova varianta *Vrag je odnesel šalo*). Med nestavčnimi frazemi so prevladovali glagolski, teh je bilo kar 99, najmanj je bilo samostalniških in pridevniških frazemov (3) nekaj več pa prislovnih (9), pri čemer so bili ti zelo splošni (*bolj ali manj, prej ali slej* ipd.).

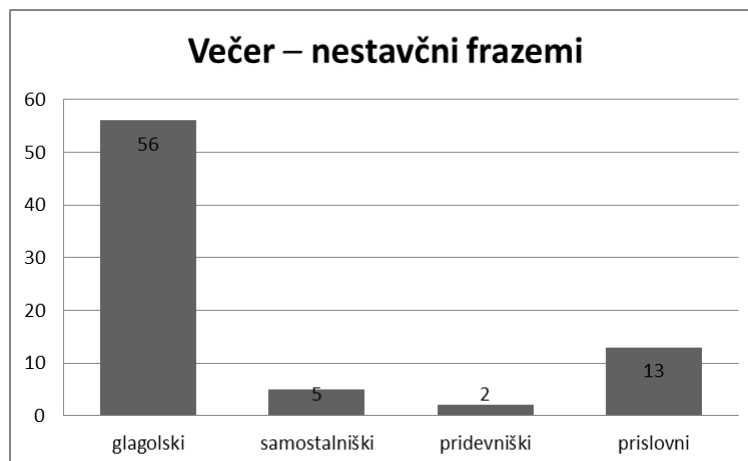
Graf 2: *Dnevnik* – nestavčni frazemi

V *Dnevniku* smo našli 97 frazemov, od tega 93 nestavčnih in 4 stavčne. Tudi v *Dnevniku* so med nestavčnimi frazemi prevladovali glagolski z 68 pojavitvami. Nekoliko več pa se je, glede na *Delo* (12), pojavilo samostalniških (2-krat *zadetek v polno, igra mačke z mišjo* idr.) in prislovnih frazemov (12) (*za silo, prej ali slej, z dušo in telesom, bolj ali manj* idr.).

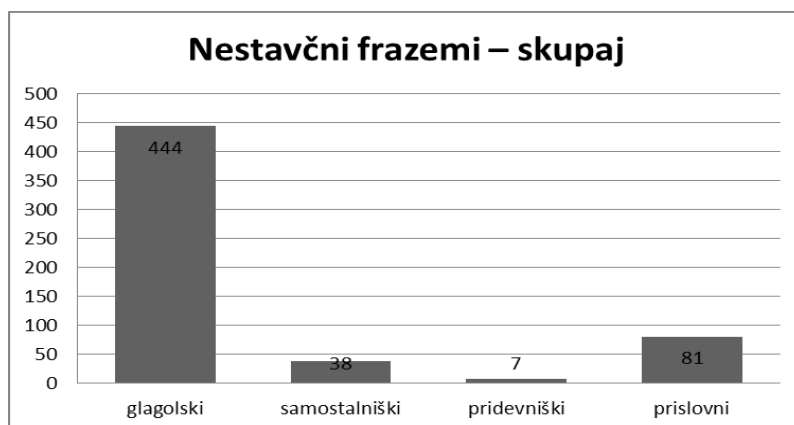
Graf 3: Ekipa24 – nestavčni frazemi

V *Ekipi24* smo našli 295 frazemov, od tega je bilo 286 nestavčnih in 9 stavčnih. Tudi v tem časopisu so močno prevladovali glagolski frazemi z 221 pojavitvami, pogosti pa so bili tudi prislovni, ki jih je bilo 48, med njimi npr. *sem in tja*, *od pete do glave*, *bolj ali manj*, *čez noč*, *ne duha ne sluha*, *roko na srce* idr.

Graf 4: Večer – nestavčni frazemi

V *Večeru* smo našli 77 frazemov, od tega je bilo 76 nestavčnih in 1 stavčni. Tudi pri *Večeru* je bil največji delež nestavčnih frazemov pri glagolskih, ki jih je bilo 56, takoj za njimi pa so bili prislovni (*za las*, *čez noč*, *v en glas*, *na dlani* idr.). Tako kot pri ostalih časopisih je bilo tudi pri *Večeru* najmanj pridevniških frazemov (2).

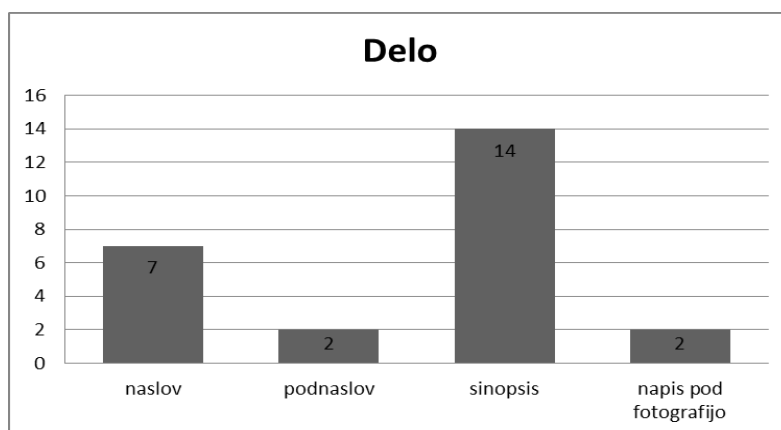

Graf 5: Nestavčni frazemi – skupaj

Vseh glagolskih frazemov je bilo 444, kar pomeni, da sta kar tri četrtini nestavčnih frazemov po obliki glagolski. Približno 15 % je prislovnih in 6 % samostalniških. Pridevniških frazemov je le 7. Glede na to, da je šport zelo aktivna dejavnost, ne preseneča dejstvo o količinski prevladi glagolskih frazemov, smo pa pričakovali nekoliko večji delež samostalniških.

12.3 Mesto pojavljanja frazemov

Delo

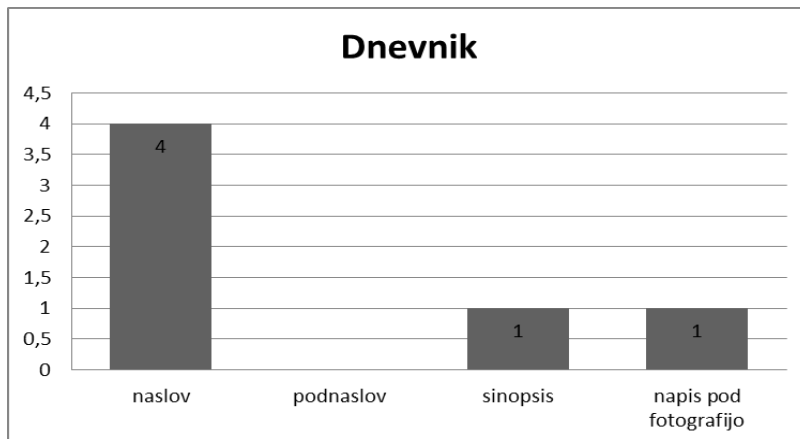

Graf 6: Delo – količina frazemov na izpostavljenih mestih v besedilu

Članki v *Delu* so sestavljeni iz naslova, podnaslova, sinopsisa in glavnega dela besedila. Člankom pa so dane tudi fotografije z opisi. Športnim vsebinam dnevno namenja 10 do 12 strani formata A-4, kar je pecej manj kot *Ekipa24*, zato je pričakovano, da bo tudi pojavitev frazemov na izpostavljenih mestih manj. Zanimivo je, da to drži za začetek in konec besedila

ter podnaslove, vsekakor pa ne za ostale izpostavljene dele. V primerjavi z *Ekipo24* je zelo veliko frazemov v sinopsisu (14) in naslovu (7).

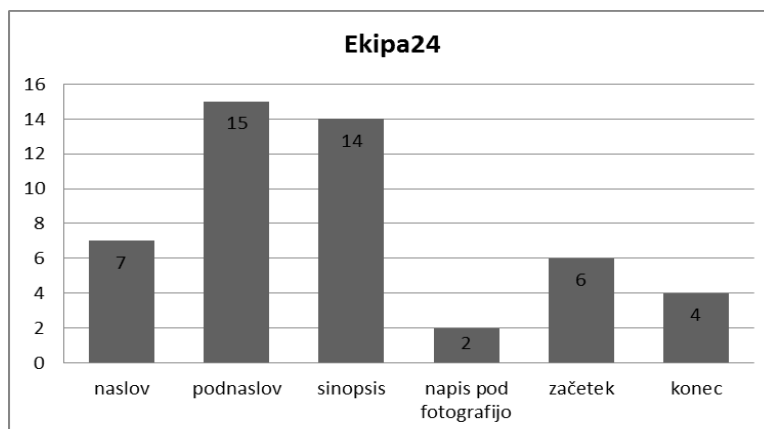
Dnevnik

Graf 7: *Dnevnik* – količina frazemov na izpostavljenih mestih v besedilu

V *Dnevniku* so prispevki sestavljeni iz naslova, nadnaslova, sinopsisa in glavnega besedila. Slik je manj kot pri drugih treh časopisih. Športnim vsebinam je namenjenih približno 6 strani A-4 formata, kar pa je vidno tako pri količini frazemov kot tudi pri njihovem pojavljanju na izpostavljenih mestih. Tako se v *Dnevniku* le enkrat frazem pojavi v sinopsisu (tega pri vseh člankih niti ni), kar je glede na *Delo*, ki ima približno enak obseg, zelo malo, le 4-krat pa se pojavi v naslovu. V dveh izvodih pa se frazemi na izpostavljenih mestih sploh ne pojavljajo, kar pripisujemo umanjkanju nekaterih delov člankov, ki so pri drugih časopisih prisotni.

Ekipo24

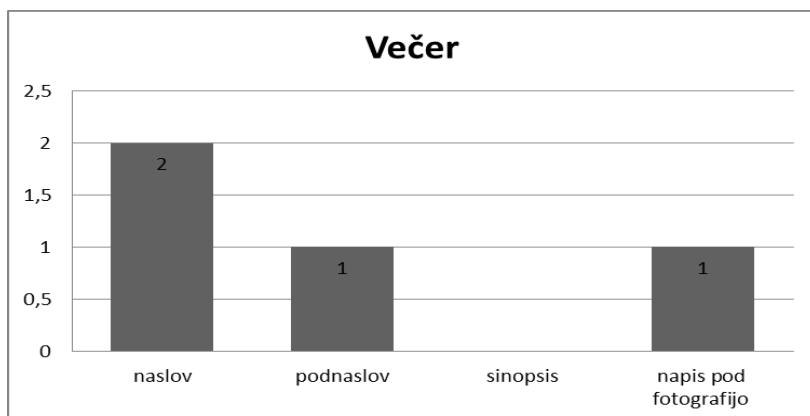

Graf 8: *Ekipo24* – količina frazemov na izpostavljenih mestih v besedilu

Časopis *Ekipo24* obsega približno 35 strani formata A-4. Vsak članek pa je sestavljen iz naslova, nadnaslova, podnaslova, sinopsisa in glavnega besedila, razdeljenega na posamezne,

dodatno naslovljene odstavke. Pri nekaterih člankih pa se v poudarjenem zapisu pojavijo pomembnejši deli članka, v katerih se prav tako pogosto pojavljajo frazemi.¹⁰ Najpogosteje so bili frazemi rabljeni v podnaslovu in sinopsisu, nekoliko manj pogosto pa v zapisih pod fotografijo, saj so le ti v časopisu zelo redki.¹¹ V izdaji z dne 2. 12. pa se dva frazema pojavita na naslovnici,¹² česar nismo našli v nobene drugem časopisu.

Večer

Graf 9: *Večer* – količina frazemov na izpostavljenih mestih v besedilu

V *Večeru* so prispevki sestavljeni iz naslova, podnaslova in glavnega besedila, fotografija pa je prisotna pri večini člankov. Športne vsebine obsegajo približno 5 strani A4 formata, kar je približno toliko kot v *Dnevniku*, posledica tega pa je prav tako majhna količina frazemov na izpostavljenih mestih (v naslovi le 2-krat). Je pa pri *Večeru* opazna pogostejša pojavitev frazemov na začetku prispevkov, za kar obstaja jasna razlaga – ker v člankih ni izrazito izpostavljenega sinopsisa, so frazemi na začetku, torej na istem mestu, kot pri drugih časopisih sinopsis, v katerem se je pojavila večja količina frazemov.

¹⁰ Če smo članku, ki obsega eno stran, našli le en ali dva frazema, se je zelo pogosto v poudarjenem zapisu pojavil ravno del besedila s frazemom.

¹¹ Fotografija je v časopisu ponavadi kar del besedila ali pa napisa pod fotografijo sploh ni.

¹² Glede na to, da se naslovnica pojavi le pri *Ekipi24*, v drugih časopisih so športne vsebine umeščene znotraj časopisa, smo frazeme, ki so se pojavili na naslovnici, v grafu, zaradi lažjega prikaza v skupnem grafu, šteli k naslovu.

Graf 10: Količina frazemov na izpostavljenih mestih – skupaj

Pri iskanju frazemov v časopisih smo bili pozorni tudi na mesta, na katerih so se pojavljali. Največkrat (29) v sinopsisu, sledita pa podnaslov (20) in naslov (20). Predvsem pri *Ekipi24* se je v nekaj primerih frazem iz besedila pojavil tudi kot izrez v obliki izpostavljenega citati, s čimer je želel avtor dati novici še večjo težo, zanimivo, da ravno z delom, ki je vseboval frazem.

Če naredimo delni sklep, lahko ugotovimo, da je delež frazemov, ki se pojavljajo na izpostavljenih mestih v *Delu* 21,6 % (25 frazemov), v *Dnevniku* 6,1 % (6 frazemov), v *Ekipi24* 16,3 (48 frazemov) in v *Večeru* 5,2 (4 frazemi). Pri vseh analiziranih časopisih skupaj je delež frazemov na izpostavljenih mestih 14,2 % (od 586 frazemov se jih na izpostavljenih mestih pojavi 83).

13 Kvalitativna frazeološka analiza

13.1 Primerjava frazemov v člankih, ki opisujejo isti dogodek

V prvem delu smo se odločili primerjati članke, ki opisujejo isti dogodek, a v različnih časopisih. Poiskali smo tiste dogodke, ki so bili najpogosteje zastopani oz. najbolj odmevni. V vseh primerih gre za članke iste vrste – novice.

Iz prvega sklopa časopisov smo med seboj primerjali štiri članke o veleslalomskem nastopu Tine Maze v Aspnu. V ponedeljek, 1. 12., je bil v *Delu* objavljen članek, ki je v primerjavi z ostalimi tremi časopisi nekoliko krajši, v njem pa najdemo dva frazema, specializirana za športno področje ((*smučati*) *kot po tračnicah*¹³ in *kaj iti od nog komu*). Za prvega lahko potrdimo, da že zaradi glagola, ki nastopa v slovarskem pomenu, spada na področje smučanja, za drugega pa le delno, saj se lahko podoben frazem rabi tudi na področju nogometa ipd. V *Dnevniku* je nastopu Tine Maze posvečenega skoraj pol formata časopisa, najdemo pa štiri frazeme (*iti skozi šivankino uho*, *biti v Tinini koži*, *stopiti na žulj komu* in *postaviti kaj na glavo*). V *Ekipi24* se na skoraj dveh časopisnih straneh pojavi le en frazem (*biti na repu*), v *Večeru* pa frazemov v na eni strani dolgem članku sploh ne najdemo. V torek, 2. 12., smo le pri dveh časopisih našli članka na isti temo, in sicer o rokometnem turnirju v Švici, o katerem so poročali v *Dnevniku* in *Ekipi24*. V prvem smo našli tri frazeme, od tega eno prenovitev (*najtrši oreh*, *služiti si kruh* in *poslati v igro in ogenj koga*). Glede na to, da gre za intervju, je en frazem uporabil novinar, dva pa intervjuvanka. V *Ekipi24* je bilo frazemov v za polovico krajšem članku enkrat več, torej šest (*najtrši oreh*, *trnova pot*, *imeti dolgo brado*, *jemati z levo roko kaj*, *drago prodati (čigavo) kožo*). Obema člankoma je skupna raba frazema *trd oreh* oziroma v varianti *najtrši oreh*, ki se nanaša na nasprotno ekipo. V sredo, 3. 12., je bil v *Dnevniku*, *Ekipi* in *Večeru* na isto temo napisan članek o Ice Festu (hokej na ledu). V *Delu* frazemov ni bilo, v *Ekipi* smo na eni strani časopisa našli štiri (2-krat *beseda nanese na kaj*, *prevzeti vajeti v svoje roke* in *kaj gre v nos komu*), v *Večeru* pa na slabi polovi dva (*vrniti se h koreninam* in *naleteti na gluha ušesa*). V *Ekipi24* in *Večeru* se je v četrtek, 4. 12., pisalo o volitvah predsednika OKS. V *Ekipi24* smo na dveh strani našli šest frazemov, od tega eno prenovitev v naslovu (*Lučke prižgal tudi na olimpijskem komiteju*, *prelomiti obljubo*, *kaj priti*

¹³ Zanimiva je predvsem raba frazema *kot po tračnicah*, ki je najbrž nastal na podlagi asociacije na potniški promet – vlak namreč vozi po tračnicah veliko hitreje kot avtomobil ali avtobus po cesti, saj nima ovir, ki bi mu preprečevale večjo hitrost in dinamičnost. Po pregledu Gigafide ugotovimo, da se frazem veže z različnimi glagoli, in sicer *voziti*, *leteti* idr.

na uho komu, prehitevati po desni, polzeti iz rok komu kaj in z ramo ob rami). Tudi v *Dnevniku* je bilo frazemov na eni strani, glede na siceršnjo povprečno pojavitev frazemov v tem časopisu, veliko, kar kaže na to, da gre za članek o športni politiki in ne o športu. Že samo v naslovu se skupaj pojavita dva frazema (*čez noč in premešati karte*), v prvem odstavku pa sledijo še (*v en glas, udarci pod pas, izmenjati puščice, potegniti krajšo*) in (*čez noč, bolj ali manj, voda teče v grlo komu, kaj sloni na trdnih temeljih*). V *Ekipi24* je zanimiva predvsem domiselna raba prenoviteve glede na dnevno dogajanje v Ljubljani. V *Dnevniku* in *Večeru* so v petek, 5. 12., pisali o neuspehu plavalca Damirja Dugonjića, pri čemer v prvem niso uporabili nobenega frazema, v drugem pa tri iste, in sicer *na silo*, enkrat v naslovu in dvakrat v besedilu. V soboto, 6. 12., so v *Delu*, *Dnevniku* in *Ekipi* pisali o rokometni ligi prvakov. V *Delu* se na polovici strani pojavi le en frazem (*biti z eno nogo kje*), prav tako v *Dnevniku* (*zavrteti film nazaj*). Na isto temo so se na dveh straneh razpisali pri *Ekipi*, kjer je bilo frazemov občutno več – devet (*bolj ali manj, pribiti na križ koga, izvleči iz petnih žil kaj, Vrag je (dokončno) odnesel šalo, biti z eno nogo kje, pasti v črno luknjo, vbiti v glavo komu kaj, zavrteti film nazaj in zaceliti si rane*). Zanimivo je, da so tako v *Dnevniku* kot tudi v *Ekipi24* izbrali izjavo trenerja, v kateri uporabi frazem *zavrteti film nazaj*, a se raba nekoliko razlikuje; v *Dnevniku*: »Še zdaj sem jezen, kadar **film v glavi zavrtim nazaj** na tisto tekmo.« in v *Ekipi24*: »Že pred sezono sem fantom vbijal v glavo, da je na tovrstnih tekmah in v tovrstni skupini pomemben vsak gol, pa sem zato zdaj, ko **zavrtim film nazaj**, še toliko bolj jezen ...«.

S primerjavo člankov različnih časopisov vidimo, da je lahko isti dogodek opisan z različno stopnjo ekspresivnosti, ki se, če si pomagamo z diplomsko nalogo Gradišarjeve (2009: 27), pojavlja na različnih ravneh. Tako lahko na leksikalni ravni opazimo, kako se ekspresivnost vzpostavlja s čustveno obarvanimi leksikalnimi enotami, pri čemer so le-te izražene bodisi s pozitivnimi ali negativnimi čustvi. Če primerjamo članek o plavalcu Dugonjiću, ki opisuje nekoliko slabši rezultat od pričakovanega, lahko vidimo, da so npr. v *Dnevniku* dogodek z vidika frazeološke analize opisali nevtrarno, medtem ko se v *Večeru* isti frazem (*na silo*) pojavi kar trikrat, s čimer avtor pri bralcu stopnjuje negativna čustva. Naslednji primer sta članka različnih avtorjev v *Dnevniku* in *Ekipi24*, ki večjo stopnjo ekspresivnosti dosegata s prenovitvami (*poslati v igro in ogenj koga* in *Lučke prižgal tudi na olimpijskem komiteju*), od tega z eno v naslovu.

Menimo, da je različna stopnja ekspresivnosti v člankih z isto tematiko na prvem mestu posledica avtorjeve jezikovne zmožnosti, s katero izbira sredstva za čim nazornejši prikaz dogodkov, na drugem pa tudi njegov subjektiven odnos do poročanega. Količina frazemov je odvisna tudi od aktualnosti teme – pokazalo se je, da se več frazemov pojavlja pri športnih dogodkih, v katerih so vključeni slovenski športniki oziroma tam, kjer dosegajo boljše rezultate, in pri dogodkih, v katere je poleg športa vpletena tudi politika.

13.2 Odstopi od norme v analiziranem gradivu

Delo

V *Delu* (pa tudi ostalih analiziranih časopisih) so se pojavljali različni odstopi od norme: 1. odstopi, ki so res napake, 2. odstopi, ki so prilagoditve na rabo v sobesedilu in 3. odstopi, ki se modificirajo z vstavljanjem v sobesedilo.

a) napake

- *»...«,« je Žbogar komentiral novo formulo, ki bo zagotovo **odprla nov list** v jadralski zgodovini.*
- *Ljubljancani se ob tem še spopadajo s **starimi okostnjaki**.*

b) prilagoditve na rabo v sobesedilu

- *V zgodovini slovenskega teka na smučeh je bilo več prelomnih dogodkov, večina jih je bila **spisanih s peresom Petre Majdič**.*
- *A ker so **karte** pred tekmo še precej **skrite**, na krajši razdalji pa odloča še sreča, niso razmetavala z besedami.*
- */.../ je Aleš Pipan opozoril na nevarnost pogostega **merjenja moči** z istim tekmečem.*

c) modifikacije z vstavljanjem v sobesedilo

- */.../ a je Ljubljancanom **prisolil dve težki klofuti**, pri obeh pa je imel ključno vlogo /.../*
- *Kdorkoli bo **stopil v (pre)velike Kocjančičeve čevlje**, se bo že 16. decembra soočil z velikim izzivom.*
- */.../ slalom je **pisan na kožo Tine Maze**.*

V nadaljevanju smo naredili še podrobnejšo analizo odstopov od norme, pri čemer so se neprenovitelne modifikacije pogosto pojavljale na ravni zamenjave frazeološke sestavine, najpogosteje glagolske. Tako so bile *karte skrite* namesto *odkrite* in *nov list* se je *odprl*

namesto *obrnil*. Pri določilih, ki se pojavljajo zunaj frazemov, pa so modifikacije povzročile osebe, ki so sooblikovale dogajanje na športnem področju.

Frazeološke sestavine:

- *V zgodovini slovenskega teka na smučeh je bilo več prelomnih dogodkov, večina jih je bila **spisanih s peresom Petre Majdič**. (kaj pride izpod čigavega peresa);*

Pri frazemu pride do zamenjave glagola, saj se namesto *priti* pojavi *spisati*. V SSKJ pa frazem najdemo pod pomenom *kdo je kaj napisal* oziroma če prilagodimo športnemu področju, *kdo je bil zaslužen za uspeh*.

- *A ker so **karte** pred tekmo še precej **skrite**, na krajši razdalji pa odloča še sreča, niso razmetavala z besedami. (odkriti karte);*

Tudi pri frazemu *karte so skrite* pride do zamenjave glagola, pri čemer glagol *odkriti* zamenja opis drugačne kretnje, in sicer *skriti*. V korpusu sicer nekaj pojavitev pod iskanjem *skriti karte* najdemo, a so v večini primerov rabljene kot samostalniški frazemi.

- *»...«,« je Žbogar komentiral novo formulo, ki bo zagotovo **odprla nov list** v jadralski zgodovini. (obrniti nov list);*

Pri naslednjem frazemu gre prav tako za spremembo glagola – namesto *obrniti*, ki se v korpusu pojavi 595-krat, se pojavi *odpreti*, ki pa se pojavi le 31-krat, kar pomeni, da gre za modifikacijo, ki pa je manj pogosta.

- *Ljubljancani se ob tem še spopadajo s **starimi okostnjaki**. (okostnjaki iz omare);*

Pri zadnjem primeru sestavinske zamenjave gre za nekoliko neposrečeno modifikacijo, pri čemer je zadnje čase vse bolj ustaljen frazem *okostnjak iz omare*¹⁴ zamenjan s *starim okostnjakom*. Zanimalo nas je, če v korpusu prigaja do več podobnih osamosvajanj sestavine *okostnjak*. Primer iz našega gradiva torej ni osamljen. Korpus sicer pokaže, da prevladujejo *okostnjaki iz omare*, a so pogosti tudi primeri osamosvajanja. Tako smo npr. v *Delu* iz l. 2008 našli primera: *Za vse **okostnjake** se ne ve natančno, kje so, se pa ne more izključiti, da obstajajo in Povsem mogoče pa je, da se v njenih kletah skriva še več političnih okostnjakov.*

¹⁴ Frazem je angleškega izvora (*skeleton in the closet* ali *skeleton in the cupboard*) in v prevodu pomeni 'opis za sramotno stvar oziroma za nekaj, kar se sramujemo'.

Skladnja:

- /.../ je Aleš Pipan opozoril na nevarnost pogostega **merjenja moči** z istim tekmečem.
(meriti moči s kom)

V zgornjem primeru gre za dopustno pretvorbo (ker je glagol nedovršni, je rezultat glagolnik), kar kaže že stanje v korpusu, saj je samo v *Ekipi* pojavitev posamostaljenja kar 152.

Oblikoslovje:

- /.../ a je Ljubljancanom **prisolil dve težki klofuti**, pri obeh pa je imel ključno vlogo /.../
(prisoliti klofuto komu)

Zunajfrazemska vezljivostna določila:

- Kdorkoli bo **stopil v (pre)velike Kocjančičeve čevlje**, se bo že 16. decembra soočil z velikim izzivom. (stopiti v čigave čevlje)
- /.../ slalom je **pisan na kožo Tine Maze**. (kaj je pisano na kožo komu)

Dnevnik in Večer

V *Dnevniku* in *Večeru* (navajamo ju skupaj, saj je bilo odstopov, predvidevamo, da zaradi manjšega obsega časopisov, manj) smo zasledili naslednje odstopke od norme:

- a) napake
 - **Mož iz ozadja** je oče in trener Edvin Kosovelj.
- b) prilagoditve na rabo v sobesedilu
 - **Drage šole** dolgo še ni prebolel.
- c) modifikacije z vstavljanjem v sobesedilo
 - »Pred veleslalomom ni lahko **biti v Tinini koži**«
 - Slovenska reprezentanca bo **imela v ognju** spet **tri železa**: /.../

V *Dnevniku* je bilo modifikacij nekoliko manj, zanimiva je predvsem sestavinska, ki negativni konotaciji frazema *stric iz ozadja* s spremembo *strica* v *moža* spremeni tudi predznak – *mož iz ozadja* tako postane nekdo, ki ti, tako kot *stric*, pomaga do zelenega cilja, a brez pohlepa in koristoljubja.

Zunajfrazemska vezljivostna določila:

- »Pred veleslalomom ni lahko **biti v Tinini koži**.« (biti v čigavi koži)

Sestavinske:

- ***Mož iz ozadja** je oče in trener Edvin Kosovelj.*

Pri analizi naslednjega frazema smo na začetku takoj pomislili na frazem *stric iz ozadja*, ki je še zelo nov in aktualen, zaznamovan z negativno konotacijo. Ker pa gre pri analiziranem frazemu za pomen 'nekdo, ki z nesebičnim namenom pomaga komu do uspeha', smo povezavo s stricem iz ozadja kot družbeno negativno sprejeto osebo ovrgli. Ravno zaradi kratke zgodovine frazema pa njegovih pojavitev ne moremo preveriti niti v korpusu, saj ga tam še ni oziroma je nekaj pojavitev *moža iz ozadja* (v Delu npr. 30).

Oblikoslovje:

- število: *Slovenska reprezentanca bo **imela v ognju** spet **tri železa**: /.../ (imeti dve železi v ognju)*

Pri frazemskih modifikacijah je pogosta tudi zamenjava števila, kar se kaže pri frazemi *imeti dve železi v ognju*, kjer je število 2 nadomeščeno s 3, saj je bilo toliko tudi tekmovalcev, ki se bodo borili za visoka mesta na tekmovanju. Govorimo lahko o aktualizaciji ene sestavine, torej gre za primer, ki je že »na poti« do prenovitve.

Skladnja:

- posamostaljenje: ***Drage šole** dolgo še ni prebolel.*

Frazem *vsaka šola nekaj stane* v pomenu, kot ga navaja SSKJ 'za izkušnje, ki si jih kdo pridobi pri neuspehu, je treba nekaj potrpeti, žrtvovati' je v tem primeru posamostaljen, saj *šola, ki nekaj stane* postane *draga šola*. Posamostaljene je pri tem frazemu pogosto, saj najdemo primere le-tega tudi v korpusu.

Ekipa24

Največ odstopov od norme se je pojavilo v *Ekipi24*. Tudi te smo razvrstili v tri skupine, v nadaljevanju pa podrobneje analizirali:

- a) napake
 - *Tudi v prestolnici **imajo v žerjavici** kar **nekaj vročih krompirjev**.*
 - *To za zdaj ostaja **zavito v meglico skrivnosti**, namiguje pa se, da nekdo, ki je bil v preteklosti že tako ali drugače povezan z ljubljanskim klubom.*

- /.../ seveda pa je ob tem treba omeniti, da je mamljiv, a zaradi stroškov nemalokrat tudi precej **grenki sadež**, imenovan evropski pokal, **ugriznila** le omenjena petnajsterica /.../
- »...,« je pojasnil direktor tivolskega kluba Matjaž Sekelj, ki je tudi v tem primeru v **svoje roke prevzel vse operativne niti** /.../

b) prilagoditve na rabo v sobesedilu

- /.../, kljub govoricam, da naj bi imel Izet Rastoder najmanj enega tekmeca, pa se vendar zdi bolj verjetno, da bodo **vajeti kluba** še naprej **ostale v njegovih rokah**.
- V udarni enajsterici tedaj zelo močnega Lilla se je na mestu srednjega branilca pojavil orjak, ki kot kakšen skrivni agent iz **za lase privlečenega** filma praktično ni imel zgodovine.

c) modifikacije z vstavljanjem v sobesedilo

- David Platt ni želel zapustiti Anglije /.../, **z glavama sta odkimala** tudi Fernando Orsi in Dario Marcolin.
- Prestop k slednjemu je bil poleti izjemna **bilka odrešitve** za Primorca; /.../
- V resnici pa je pomembno le to, da je kraljevi klub **pod potegnjeno črto** zmagal na vseh šestnajstih tekmovanjih in s tem presegel /.../
- So pa vse **in še več dajali od sebe** tekmeci in bili za to nagrajeni.
- Švica v sredo, Grčija v četrtek in nato za konec, v soboto, v podobi Belorusije bržčas še **najtrši oreh**.
- »Če sem povsem iskrena, ekipe Belorusije še ne poznam dobro /.../ gre za solidno zasedbo /.../ tako da bodo bržkone res **najtrši oreh**.«
- In **zgrabil** jo je **z obema rokama** in še s čim.
- Šale pa so se namnožile in okrepile, ko Dybala v svoji prvi italijanski sezoni kot povprečen rezervist ni **pustil omembe vrednega pečata** /.../
- Le govorica ali morda **košarica**?

Križanje (kontaminacija) frazemov:

- Tudi v prestolnici **imajo v žerjavici kar nekaj vročih krompirjev**. (imeti dve železi v ognju in vroč krompir)

Pri naslednjem primeru gre po vsej verjetnosti za nepoznavanje frazemov, kar ima za posledico napačno križanje frazemov *imeti dve železi v ognju* in *vroč krompir*. Takšnih primerov je sicer v rabi še veliko. V tem primeru pa gre za zamenjavo ognja z žerjavico ali pa za ne preveč posrečeno duhovičenje. Glede na to, da avtor s krompirjem metaforično poimenuje igralce, je pomenska povezava 'zadeve, o kateri se pogosto govori' z igralci nekoliko nesmiselna in nelogična, saj bi bila modifikacija frazema *imeti dve železi v ognju* glede na kontekst primernejša.

- /.../, kljub govoricam, da naj bi imel Izet Rastoder najmanj enega tekmeca, pa se vendar zdi bolj verjetno, da bodo **vajeti** kluba še naprej **ostale v njegovih rokah**. (prevzeti vajeti in imeti v rokah kaj)
- To za zdaj ostaja **zavito v meglico skrivnosti**, namiguje pa se, da nekdo, ki je bil v preteklosti že tako ali drugače povezan z ljubljanskim klubom. (kaj je zavito v meglo in tančica skrivnosti)

Pri zadnjem primeru gre lahko 1. za križanje frazemov *kaj je zavito v meglo* in *tančica skrivnosti*, saj lahko na podlagi konteksta sklepamo, da gre pri prvem frazemu za pomen 'kaj je še neraziskano' in poleg tega še 'sumljivo, skrivnostno' in 2. gre le za zamenjavo frazeoloških sestavin (torej primer uvrščamo v naslednjo skupino odstopov od norme) *meglica* in *tančica*, pri čemer se s prvo zveza v korpusu pojavi 12-krat, z drugo pa kar 513-krat, kar kaže na odstop od norme.

Frazeološke sestavine:

- /.../ seveda pa je ob tem treba omeniti, da je mamljiv, a zaradi stroškov nemalokrat tudi precej **grenki sadež**, imenovan evropski pokal, **ugriznila** le omenjena petnajsterica /.../ (ugrizniti v kislo jabolko)

Kislo jabolko je v tem primeru zamenjano z *grenkim sadežem*, ki pa se v korpusu v večini primerov pojavlja v povezavi z dramskim delom Milana Jesiha: *Grenki sadeži pravice* in morda prav od tu izvira napaka.

- »/.../,« je pojasnil direktor tivolskega kluba Matjaž Sekelj, ki je tudi v tem primeru v **svoje roke prevzel vse operativne niti** /.../. (prevzeti vajeti v svoje roke)

Zamenjave frazeoloških sestavin so bile, kot je vidno v analiziranih primerih, v gradivu zelo pogoste. Tako se pri navedenem primeru namesto ustaljenih *vajeti* v frazemu *prevzeti vajeti* v

svoje roke pojavijo vse *operativne niti*. Verjetno pa gre celo za križanje s frazemom *imeti vse niti v svojih rokah*.

Oblikoslovje:

- Število: *David Platt ni želel zapustiti Anglije /.../, z **glavama** sta **odkimala** tudi Fernando Orsi in Dario Marcolin. (odkimavati z glavo)*

Pri naslednjem primeru gre za zamenjavo števila v frazemu, in sicer namesto *ene glave*, ki se pojavi v osnovni obliki, sta v besedilu kar *dve*, s čimer avtor kaže na dvojno nestrinjanje in vsebino dvakrat poudari.

Skladnja:

- *Prestop k slednjemu je bil poleti izjemna **bilka odrešitve** za Primorca; /.../ (odrešilna bilka)*

Pri skladenjskih modifikacijah je pogosto prihajalo do posamostaljenja oziroma zelo zanimive napake, in sicer se je namesto *odrešilne bilke* v gradivu pojavila *bilka odrešitve*.

- *V udarni enajsterici tedaj zelo močnega Lilla se je na mestu srednjega branilca pojavil orjak, ki kot kakšen skrivni agent iz **za lase privlečenega** filma praktično ni imel zgodovine. (za lase privlečen)*

V gradivu so se pojavljali tudi primeri, pri katerih je glagolski frazem nadomeščen s pridevniškim. Tako je iz frazema *kaj je za lase privlečeno* nastal *za lase privlečen* film.

- posamostaljenje: *V resnici pa je pomembno le to, da je kraljevi klub **pod potegnjeno črto** zmagal na vseh šestnajstih tekmovanjih in s tem presegel /.../ (potegniti črto pod kaj)*

Ena najpogostejših skladenjskih modifikacij je posamostaljenje, ki se še posebej pogosto pojavlja pri glagolskem frazemu *potegniti črto pod kaj*, ki pa se v gradivu skoraj nikoli ni pojavil v zapisani obliki, ampak večinoma kot prislovni frazem.

- zapolnjevanje prostih mest z informacijami, pomembnimi za sporočilo:

- a) *So pa vse **in še več dajali od sebe** tekmeči in bili za to nagrajeni. (dati vse od sebe)*

- b) *Švica v sredo, Grčija v četrtek in nato za konec, v soboto, v podobi Belorusije bržčas še najtrši oreh.*
- c) *»Če sem povsem iskrena, ekipe Belorusije še ne poznam dobro /.../ gre za solidno zasedbo /.../ tako da bodo bržkone res **najtrši oreh**.«*
- d) *In **zgrabil** jo je **z obema rokama** in še s čim.*
- e) *Šale pa so se namnožile in okrepile, ko Dybala v svoji prvi italijanski sezoni kot povprečen rezervist ni **pustil omembe vrednega pečata** /.../*
- izpust nepomenotvorne sestavine, pri čemer pa je pomen frazema še vedno razviden, hkrati pa se dosega značilna kratka oblika.
- a) *Le govorica ali morda **košarica**? (dobiti košarico)*

Na šesti strani izvoda 4. 12. 2015 *Ekipi24* se je pojavil naslov *Le govorica ali morda košarica*, ki se nanaša na selektorsko mesto Srečka Katanca. Pojavile so se govorice, da naj bi odstopil z mesta trenerja, a te niso bile potrjene in do naslednje tiskovne konference še ne bodo.

13.3 Prenovitve v analiziranem gradivu

Pri analizi gradiva smo bili pozorni tudi na vse inovacijske spremembe, ki bi se znotraj frazema pojavile. Predvidevali smo, da bo največ prenovitev v *Ekipi24*, saj je tudi obseg časopisa največji.

Našli smo deset prenovitev, vse v *Ekipi24*, od teh se je polovica pojavila na izpostavljenih mestih v besedilu. Če to primerjamo s pojavitvami neprenovitvene rabe frazemov na izpostavljenih mestih (12,5 %), vidimo, da se veliko pogosteje na izpostavljenih mestih pojavljajo prnovitve (50 %).

a) *Bizaren začetek, vesel konec*

Prva prenovitev se je pojavila v izvodu časopisa iz dne 5. 12. 2014, str. 20, Liga NBA, in sicer na izpostavljen mestu v nadnaslovu, obarvanem rdeče. Gre za sestavinsko prenovitev frazema *slab začetek, dober konec*, pri čemer pridevnika *slab* in *dober* nadomestita *bizaren* in *vesel*, ki negativno oziroma pozitivno konotacijo še nekoliko stopnjujeta. Avtor želi poudariti tisto, kar je že v samem besedilu aktualiziral, podlaga besedila pa je izbrana zato, da vnese več ekspresije. Na izbrani nadnaslov pa se navezuje tudi besedilo, v katerem je opisan slab

začetek sezone košarkarjev in odličen zaključek, ki pa je opisan še z eno prenovitvijo čisto na koncu prispevka.

- b) *Prepričani so, da je breme odvrženo, da se je **skala odvalila od srca** in da bo zdaj vse lažje.*

Druga prenovitev se je pojavila v istem članku kot prva, in sicer na koncu besedila, prav tako na izpostavljenem mestu. Tudi v tem primeru gre za sestavinsko prenovitev, pri kateri kamen nadomesti *skala*, ki predstavlja še večje breme, kot je že sicer. Zanimivo je dejstvo, da se je prenovitev prvič v korpusu pojavila v *Delu* že 11. 2. 2007,¹⁵ ko jo je v izjavi uporabil smučarski skakalec Jernej Damjan »Po dolgem času, ko sicer veš, česa si sposoben, a ti na tekmah enostavno ne gre, se mi je **skala odvalila od srca**.«, od takrat pa v korpusu ni več pojavitve, je pa nekoliko drugače z brskalnikom najdi.si, kjer se v zadnjem letu pri športu prenovitev zopet pojavi.

- c) *Mnogi trdijo, da je trener **visel na nitki**, ki pa je (če si lahko dovolimo metaforično šalo), vendarle zdržala njegovo zasmehovalno težo, tako da je dobil še eno priložnost.*

Pri naslednjem primeru, ki smo ga 4. 12. 2014 (str. 11, angleški nogomet) našli v *Ekipi24*, gre za sobesedilno prenovitev v dvojnem smislu, in sicer kot prenovitev vezljivostnega določila **kaj** visi na nitki z določilom **kdo** in seveda kot pravo sobesedilno prenovitev. To pa ni edini primer, pri katerem se avtor članka norčuje iz postave trenerja. To stori že v naslovu – *Olimpijada debelega Sama* in še enkrat, in sicer ko povzema dogajanje na tekmi: *Plakati z vsebino Ven z debelim Samom so rastli kot gobe po dežju, in čeprav uglednemu strokovnjaku /.../ ni bilo vseeno, so navijači vztrajali.* Norčevanje iz trenerjeve postave izvira iz Anglije, kjer ga tako navijači kot tudi mediji nazivajo z »Big Sam« (velik Sam) in »Fat Sam« (debel Sam).

- d) *Ampak kot rečeno, **iz te moke ne bo kruha**. Bi pa bilo, kot rečeno, zanimivo izvedeti, zakaj ga ne bo.*

V izdaji *Ekipe24* iz 4. 12. 2014 (str. 6, slovenski nogomet) smo našli še eno prenovitev, in sicer ponovno zunajfrazemsko sobesedilno, pri čemer stavčni frazem **iz te moke ne bo kruha** dobi

¹⁵ Korpus sicer navaja dve pojavitvi v *Ekipi*, a podatkov na spletu za ta častnik ni.

v nadaljevanju še dodatno vprašanje, s katerim zahteva pojasnilo za nastalo situacijo: ***zakaj ga ne bo***. Prenovitev se ponovno pojavi na izpostavljenem mestu – čisto na koncu članka.

e) ***Lučke prižgal tudi na olimpijskem komiteju.***

Naslednja prenovitev se je prav tako pojavila v *Ekipi24*, in sicer v naslovu članka (str. 20) o volitvah za predsednika Olimpijskega komiteja Slovenije. Gre za zunajbesedilno prenovitev, ki pa jo lahko prepozna le bralec, ki je seznanjen tudi s kulturnim dogajanjem v Mestni Občini Ljubljana. Glede na to, da iz sobesedila ni razvidno, kakšno povezavo imajo »lučke« in kandidat za predsednika Zoran Janković, sklepamo, da imajo le-te povezavo s prižigom novoletnih lučk dan prej in prav to je najbrž vplivalo na naslov članka. Predvidevamo, da je na nastanek vplivala tudi stalna zveza *prižgati olimpijski ogenj*, ki pa še ni frazeologizirana, a se v korpusu največkrat veže prav z glagolom *prižgati*.

f) ***Preveč denarja za malo muzike.***

Prenovitev stavčnega frazema oziroma pregovora *za malo denarja malo muzike* ('za majhno plačilo se malo dobi') se je pojavila na naslovnici *Ekipe24* iz 2. 12. 2014. (slovensko alpsko smučanje) Avtor članka je, kot lahko razberemo iz glavnega besedila članka, želel poudariti, da je bilo za treninge slovenskih alpskih smučarjev porabljenega preveč denarja, glede na rezultate, ki so bili vidni na prvih tekmah.

g) ***V dobrih 12 minutah je v sredo resda zadel le enega od petih metov iz igre ter še enega od dveh prostih metov, a natančnost oziroma zanesljivost v napadu bo prišla z več tekmami v nogah in rokah.***

Z naslednjim primerom smo, če se izrazimo nekoliko frazeološko, *ubili dve muhi na en mah*, v analiziranem gradivu (*Ekipa24*, 5. 12. 2014, str. 18, slovenska košarka) smo našli še eno prenovitev, ki kaže na to, da je športni jezik zelo metaforičen. S tem ko je bila narejena prenovitev, pa smo dobili potrditev, da je frazem *imeti koliko česa v nogah* že dokaj ustaljen, o čemer prej nismo bili prepričani. Besedilo se navezuje na košarkarsko tekmo, v kateri posamezni igralec ni blestel, zato je avtor s prenovitvijo želel povedati, da bo igral bolje, ko bo za njim že nekaj tekem. Glede na to, da so pri košarki poleg *rok* bistvene tudi *noge* je to spretno združil v en frazem.

V slovenski »športni« frazeologiji se, kot rečeno, v zadnjih letih vse pogosteje (predvsem pri prenosih tekem v živo) pojavlja frazem *imeti (kaj/koliko česa) v nogah* v pomenu 'število

tekem, treningov, ki jih je tekmovalec odigral' ali pa kot 'določena lastnost igralca', morda pa se bo na podlagi tega pojavila še njegova sestavinska različica z *rokami*, na kar kaže že prenovitev.

h) *Šport je funkcija civilne družbe in mora stati na več nogah.*¹⁶

Naslednjo prenovitev, ki se je 6. 12. pojavila v *Ekipi24* (str. 30, slovenska športna politika) je avtor izpeljal iz sobesedila članka, iz katerega izvemo, da se šport financira tako iz državnega kot zasebnega denarja, ki v tem primeru metaforično predstavljata *vsak po eno nogo*. Prenovitev je narejena nekoliko na silo, podlaga zanjo pa je bilo več različnih frazemov, npr. *imeti trdna tla pod nogami*, *graditi trdne temelje na čem*, po mnenju Erike Kržišnik gre zlasti za *postaviti se na lastne/svoje noge* v pomenu 'osamosvojiti se: biti odvisen samo od sebe'. V tem primeru bi šlo za križanje omenjenega frazema s *kaj stoji na majavih/trhlih nogah*. Primer je tudi pokazatelj, da je za šport značilna navezava na *noge* in vse dejavnosti, ki jih le-te lahko izvajajo, kar kaže tudi že prej analizirana prenovitev.

i) *Zagrizel v zarečeni kruh.*¹⁷

Tudi naslednja prenovitev, ki se je pojavila v naslovu članka iz *Ekipe24* (str. 2, slovenski nogomet), je bila izpeljana iz sobesedila, ki govori o prestopu slovenskega nogometaša iz igralskih v trenerske vode, kar pa je pred tem vedno zavračal. Gre tudi za križanje oziroma kontaminacijo frazemov *ugrizniti v kislo jabolko* in *zarečenega kruha se največ poje*. Ko je sprejel trenersko funkcijo, je v interjuju dejal, da se *zarečenega kruha največ poje*, kar je bilo avtorju najbrž izhodišče za prenovitev, ki pa je v besedilu lahko prepoznavna.

j) *Nekdanji član Brežic, Krškega, Celja, Gorenja, Zagreba in Cimosi se je sicer v deželo galskih petelinov podal konec marca 2013, ko je še pred selitvijo v Nantes za nekaj mesecev prevzel ključ od vrat Creteila, prav njegov predčasni odhod iz Kopra pa je na nek način naznanil začetek konca Cimosi.*

Zadnja prenovitev se je pojavila v *Ekipi24* (6. 12., str. 22, slovenski rokomet) kot modifikacija frazema *zakleniti vrata*, ki je podrobneje analiziran v nadaljevanju naloge. Ko je rokometaš

¹⁶ Lep primer zveze *stati na dveh nogah* se v istem pomenu kot prenovitev iz gradiva pojavi v korpusu: V finančnem smislu namreč *TVP stojita na dveh nogah*: ena noga so zasluzki od oglasov, druga pa so sredstva iz naslova obvezne televizijske naročnine /.../ (Delo, 2003).

¹⁷ Podobno vrsto prenovitve smo zasledili tudi leto prej v *Delu*: *Najedel se je zarečenega kruha*. Zdaj sodeluje s Tino Maze (Delo, 16. 1. 2014).

postal vratar pri omenjenem klubu, je prevzel vlogo prejšnjega vratarja in v prenesenem pomenu prevzel tudi *ključe* od samega *gola/vrat*.

14 Skupine analiziranih frazemov

14.1 Frazemi, ki so se v analiziranem gradivu pogosto pojavljali in so značilni za področje športa

Namen magistrskega delu je ugotoviti, kateri frazemi so značilni za področje športa. Teh je bilo količinsko največ v časopisu *Ekipa24*, sledili pa so ostali trije časopisi, kjer je bilo frazemov, vezanih na šport, prav tako veliko. Ker pomenske razlage frazemov niti v SSKJ niti v specializiranem slovarju frazemov ni, smo si na prvem mestu pomagali s kontekstom in lastno presojo,¹⁸ frazeme pa smo iskali tudi v korpusu Gigafida. Za še bolj točne podatke o rabi pa smo povprašali kar športne novinarje, ki pišejo za analizirane časopise. Po oblikoslovni analizi lahko sklenemo, da se pojavljajo predvsem glagolski frazemi, kar je za šport, kot eno izmed aktivnejših dejavnosti, pričakovano.

Pod posamezno točko smo najprej navedli slovarsko obliko frazema, nato vse primere, v katerih se je pojavil analizirani frazem, sledila je pomenska razlaga, stanje v korpusu in pogosto tudi mnenje športnega novinarja. V oklepaju smo navedli še kratico časopisa, v katerem smo frazem našli.

a) *komu iti od nog kaj*

Prav vse jim je šlo od nog. (D) in *Ob vrnitvi na Otok je obljubil, da se bo posvetil nogometu, a za zdaj ne gre najbolje od nog na igrišču, nič bolje niti zunaj njega /.../.* (V)

Relativno nov frazem na področju športa je *kaj iti od nog komu*, ki pa se pogosto pojavlja tudi v nikalni obliki. Pri tistih športih, kjer se v igri pogosteje uporabljajo oziroma z njimi dosegajo pozitivni rezultati *noge* kot *roke*, je nastal kot sestavinska prenovitev frazema *kaj iti od rok komu* v pomenu 'kaj se opravlja hitro, uspešno'. Prvi navedeni zgled se je pojavil pri smučanju, drugi pa pri nogometu – s tem je potrjena domneva o rabi sestavine *noga* namesto

¹⁸ Frazeme, ki se pojavljajo na športnih straneh analiziranih časopisov, smo zbirali že leto prej, med raziskavo in magistrskim delom pa je ves čas nastajal tudi osebni korpus, s pomočjo katerega smo lažje razbirali pomene frazemov.

roke. Frazem se v Gigafidi npr. v *Ekipi* pojavi 49-krat, v *Delu* pa 153-krat. Raba frazema z leti narašča, 2002 je bilo pojavitev 34, 2008 že 60.¹⁹

Za dodatno potrditev lahko vzamemo naslednja primera iz *Dela* (članek o košarki) in *Večera* (članek o odbojki): *Če nam bodo **od rok šli** meti za tri točke, bo to le zelo dobrodošel dodatek in /.../ začetni udarci, ki bi morali biti pomembno orožje Ljubljančanov, pa jim tokrat niso **šli od rok***. Pri obeh športih je v ospredju uporaba rok – pri košarki za met na koš in pri odbojki za udarec žoge.

Ko smo v okviru jezikoslovnega magistrskega seminarja analizirali frazeme v člankih s športno vsebino, smo našli tudi frazem *kaj iti od palic komu*,²⁰ ki pa je še ena sestavinska varianta frazema *kaj iti od rok komu*, specializirana za hokej. V korpusu ima frazem le štiri pojavitve, kar kaže na manjšo ustaljenost od frazemov s sestavinama *roka* in *noga*.

Ker se je pri pregledu gradiva pokazalo, da se v frazeologiji s področja športa vse pogosteje pojavlja sestavinska zamenjava *roke* z *nogo* pri športnih panogah, kjer je prva tista, ki je za dosego cilja (zmago) »pomembnejša«, nas je zanimalo, ali prihaja do zamenjave (poleg *kaj iti od nog komu*) še pri katerem frazemu. Pri analizi gradiva športnih prispevkov iz januarja 2014 smo naleteli na primer *Stvari je vzel v svoje roke (oziroma noge)*,²¹ značilen za že omenjene športne panoge (v zadnjem primeru pri nogometu).

Po mnenju športnega novinarja M. K. (ustno, 1. 3. 2015) se frazem najpogosteje uporablja pri nogometu, sicer pa je raba razširjena pri vseh športih, v katerih so bistvene noge. Meni še, da se večkrat uporablja v negativni obliki v pomenu, da je jasno, da ti nekaj ne ustreza. Frazem se lahko uporablja nasplošno, v rabi pa je pogost tudi takrat, ko npr. igralec dobro trenira, a mu ne uspeva le na določeni tekmi. Novinar časopisa *Ekipa24*, enega izmed analiziranih časopisov v našem magistrskem delu, pa meni, da gre za obrabljeno športno besedno zvezo, ki pa se uporablja kar pri vseh športih, razen npr. v rokometu, kjer noge zamenjajo z rokami (J. B., ustno, 8. 3. 2015).

¹⁹ V korpusu najdemo tudi primere, kjer se poleg sestavin *roka* in *noga*, pojavi še *glava*: *Razočarana nad rezultati je sicer objektivna Ločanka ugotovila, da ji prav nič ne **gre od nog, rok in glave** /.../*.

²⁰ *Ljubljančanom prav veliko **ni šlo od palic** /.../* (Delo, 20. 1. 2014).

²¹ V korpusu Gigafida sta le dve pojavitvi tega frazema, ena iz leta 2006 in ena iz 2011.

b) *glagol + na parket*

Osmerica naših fantov, ki je stopila na parket, je igrala kolektivno, čvrsto /.../ (D), »Dela v fitnesu in fizioterapij sem imel že čez glavo, zato sem komaj čakal, da sem znova stopil na parket.« (Dn), /.../ kar je bilo ob konstantnosti Kanacevića in dodatku ostale četverice, ki je stopila na parket, dovolj, da je MZT padel. (E), Če se bo pokazalo, da je njegova pomoč nujna z vidika skokov, borbenosti, bo gotovo stopil na parket. (E), »Najprej si želim, da bomo vsi starejši v ekipi, da na parketu lahko vsi skupaj vlečemo voz.«

Naslednji frazem ni značilen le za področje športa na splošno, temveč posebej za dvoranske športe oziroma tiste, ki se odvijajo *na parketu*. Igralec je pred vstopom v igro ponavadi na klopi ob igrišču,²² ko pa ga trener pošlje v igro, dejansko stopi/pride/je poslan *na parket*, kar je vplivalo na nastanek frazema. Na podlagi analize gradiva je opazno, da gre za ustaljenost frazema, saj se pojavlja v treh od štirih analiziranih časopisov. Raba smo preverili tudi v korpusu; v *Ekipi* se frazem *stopiti na parket* pojavi 458-krat, v *Dnevniku* pa 320-krat, kar je še dodaten pokazatelj ustaljenosti. Vse štiri navedene primere pod analizirano točko smo našli v člankih o košarki, kar pokaže tudi dejanska raba v korpusu. V E pa se poleg analiziranega frazema v povedi */.../ po novem letu pa bo že lahko stopil na led, a še dolgo pravega hokeja ne bo smel igrati* pojavi frazem *stopiti na led*. Frazem v tem primeru povezujemo s hokejem na ledu oziroma športom, ki se odvija na ledu. Po pregledu korpusa ugotovimo, da se v *Ekipi*²⁴ pojavi 172 primerov rabe, večina s področja hokeja na ledu, nekaj tudi umetnostnega drsanja, v *Delu* pa v 154. Raba pa iz leta v leto nekoliko narašča.

Ker se različne športne panoge odvijajo na različnih površinah, nas je zanimalo, katere možnosti za nastanek frazeoloških BZ še obstajajo. V korpusu tako najdemo besedno zvezo, značilno za nogomet *biti na zelenici* 'tekmovati, igrati', ki ima v *Ekipi* 78 pojavitev in *stopiti na zelenico* 'pričeti s tekmovanjem, igro', z 51 pojavitvami.

Če smo frazeme z zvezo *glagol + na parket* označili za specializirane, pa so splošnejši tisti z zvezo *glagol + na igrišče*, ki se v analiziranem gradivu sicer ne pojavi, je pa s skoraj dva tisoč pojavitvami, od tega 613 v *Ekipi*²⁴ z glagolom *stopiti*, pogost v korpusu.

Potrditev, da se frazeološko pojavlja tudi sama besedna zveza *na parketu*, pa je zadnji primer, v katerem gre za prislovni frazem.

²² Tako v slovenski kot tudi v hrvaški frazeologiji sta se za opis tega stanja uveljavila frazema: *biti/sjediti na klupi* (biti/sedeti na klopi), *grijati klupu* (greti klop).

Pri pisanju smo bili v dvomih, ali lahko govorimo o frazemu le pri zvezah glagol + *na parketu* ali določimo kar glagol, s katerim se veže *na parketu*, npr. pri frazemu *stopiti na parket*, a lahko glede na pojavitve v korpusu sklenemo, da je ustaljena zveza *glagol + na parket/igrišče/ipd.*, saj lahko na mesto glagola *stopiti* (ki se je pojavljal v analiziranem gradivu) postavimo še npr. *biti, priti, poslati* idr. Zaradi vsega navedenega je treba postaviti pod vprašaj, ali sploh lahko govorimo o frazemu, saj je kolokabilnost pravzaprav že prosta in je mogoče, da gre za metonimijo.

V korpusu smo preverili tudi rabo BZ *oditi z igrišča/parketa/zelenice/ledu* v pomenu 'prenehati s tekmovanjem, igro', a se je pri vseh pojavilo zelo malo pojavitev (od 8 do 14, večina v *Ekipi*), le pri prvem, *oditi z igrišča*, več (173, od tega v *Ekipi* 69). Kot ustaljenega lahko označimo le prvega, ostali pa se pogosteje še niso pojavljali. Če glagol *oditi* zamenjamo z *zapustiti*, pa so pojavitve veliko pogostejše. Tako se *zapustiti igrišče* pojavi 785-krat (v *Ekipi* 248-krat), *zapustiti parket* 134-krat (v *Ekipi* 46-krat), *zapustiti led* 100-krat (v *Ekipi* 20-krat) in *zapustiti zelenico* 27-krat.

Po analizi, ki smo jo opravili v okviru magistrskega dela, lahko sklenemo, da je možnosti za zamenjavo glagola ogromno (prilagajajo se tudi glede na vrsto športa), pomeni pa so podobni, spreminjajo pa se glede na glagolski vid.

Različni pomeni frazemov glede na glagolski del:

1. *biti na igrišču/parketu/ledu/zelenici*

Pomen: 'tekmovati, igrati'

2. *stopiti na igrišče/parket/led/zelenico*

Pomen: 'začeti tekmovati, igrati'

1. *poslati na igrišče/parket/led/zelenicokoga*

Pomen: 'poslati koga v igro' = povzročiti, da kdo začne tekmovati, igrati

c) *iti/metati se na glavo*

Zgrešili smo kopico »zicerjev« /.../ bodimo realni, nismo se ravno **metali na glavo** za žogo. (D), »Če pa se ti igralci za Krko nočejo **metati na glavo**, bomo poiskale take, ki bodo to hoteli.« (E), »Nismo zadevali »zicerjev«, izgubljali smo žoge, igralci so sprejeli nekatere čudne odločitve, in če smo realni, nismo se ravno **metali na glavo**.« (E) in ».../ res pa je, da

sem zdaj na progi bolj pazljiva in bolj pozorna tudi na snežno podlago. Posebej na treningih, ko ne grem več na glavo.« (E)

V frazeologiji s področja športa vse pogostejše zasledimo frazem *iti/metati se na glavo* (z glagolom v dovršniku) v različnih oblikovnih in pomenskih variantah. Pomenska razlaga izhodiščne oblike je naslednja: 'tekmovati/igrati zelo tvegano, z veliko vnemo ob zavedanju, da je možen poraz, izguba vsega'. V besedilu pa se najpogostejše realizira v zanikani obliki, kar za konotacijo pomeni, da gre za negacijo sicer pozitivne oblike. Pri tem pride tudi do razlikovanja v pomenu – v negacijski obliki je ta naslednji: 'biti premalo požrtvovalen, se ne dovolj truditi za zmago'.

Tako gre v prvem in tretjem primeru za frazema v zanikani obliki *metati se na glavo za čim* in *metati se na glavo* v pomenu 'premalo požrtvovalno se boriti za zmago'. Zanimivo je, da sta časopisa *Delo* in *Ekipa24* različno povzela izjavo istega košarkarja, a ohranila frazem. V tretjem primeru gre prav tako za v besedilu realizirano zanikano obliko frazema *metati se na glavo za koga*. Vsi trije primeri se nanašajo na isti dogodek, le da je v prvih dveh frazem uporabil igralec, v tretjem pa trener. V zadnjem primeru iz gradiva gre ponovno za zanikano obliko frazema *iti na glavo*, tokrat v nekoliko drugačnem pomenu, in sicer 'tvegati, iti na »vse ali nič«'. V tem primeru je frazem povezan s smučanjem – pogosto pa ga rabijo športniki v izvajah po tekmi, v katerih svoj neuspeh opravičujejo z rabo navedenega frazema.

Že ko smo v okviru jezikoslovnega magistrskega seminarja januarja 2014 analizirali gradivo športnih besedil v slovenskih časopisih, smo zasledili frazem *metati se na glavo*.²³ Zanimalo nas je, od kod izvira. Predvidevali smo, da se pojavlja predvsem pri zimskih športih, kot sta alpsko smučanje ali smučarski skoki,²⁴ a je tako raba v korpusu, kjer prevladujejo primeri s področja košarke, kot tudi mnenje športnega novinarja M. K., ko pravi, da ta frazem uporabljajo pri večini športov, pokazala drugačno stanje. M. K. navede še primer rabe, in sicer »pri smučanju se bo tekmovalec vrgel na glavo – bo šel na vse ali nič, isto je pri plavanju ali pa pri avtomobilskih športih. Nekateri pa rečejo, da se ne bojo metali na glavo, da ne bojo tvegali« (M. K., ustno, 5. 1. 2014). Frazem je enakovredno zastopan tako v trdilni kot tudi nikalni obliki, pri čemer smo v našem gradivu zasledili več slednje.

²³ *Za smuk moraš biti malce nor, a daleč od tega, da bi se na njem metala na glavo.* (Slovenske novice, 20. 2. 2013)

²⁴ Povezava med odzivom alpskega smučarja ali smučarja skakalca in frazemom *metati se na glavo* nas je vodila do sklepa, da je frazem rezerviran za zimske športe.

Predvidevali smo tudi, da se frazem uporablja bolj pri individualnih kot kolektivnih športih, kar je potrdil tudi M. K. (ustno, 5. 1. 2014), a raba ponovno kaže na drugačno stanje. Ko smo istega novinarja po enem letu ponovno vprašali, kako se širi raba frazema, nam je razložil, da ta narašča, predvsem pa je vedno pogostejša pri smučanju. Kot primer navede smučarsko vožnjo Tine Maze in pravi: »Tina Maze po prvi vožnji slaloma zaseda deseto mesto in v drugi vožnji nujno potrebuje stopničke. Ker je dosežek težko doseči, se mora dejansko *metati na glavo*, odpeljati na vse ali nič. Se pravi – ali ji bo uspelo ali pa bo odstopila. Ali bo vožnja lepa, ni pomembno, glavno, da ti nekako na silo uspe doseči cilj.« (M. K.,ustno, 3. 3. 2015) Za razliko od M. K. pa novinar *Ekipe24* pravi, da frazema ne uporablja, predvideva pa, da se pojavlja predvsem pri moštvenih športih, kar potrjuje tudi raba (J. B.,ustno, 8. 3. 2015). Različni mnenji novinarjev in odsotnost rabe pri slednjem je pokazatelj, da se frazem šele dobro uveljavlja in da je njegov pomen še nekoliko nejasen oziroma nanj sklepamo iz konteksta.

Glede na analizo ostalega gradiva, ki ga v magistrsko delo neposredno nismo vključevali, pa menimo, da bo raba frazema naraščala, kar kaže tudi njegovo pogosto pojavljanje v neposrednih prenosih na televiziji, radiu ipd.

V gradivu se v *Ekipe24* poleg že analiziranega frazema pojavi še primer *Pač delajo tisto, kar imajo radi, poskušajo delati dobro, na zobe pa se trenerji ne bodo metali* za 500 evrov na mesec. Če primeri pod točko c) kažejo na ustaljenost rabe frazema *metati se na glavo*, pa se glede na stanje v korpusu,²⁵ kot napaka pojavlja frazem *metati se na zobe* oziroma njegova zanikana različica, ki pa je ponovno najpogostejše rabljena v košarki.

Če primerjamo različici *iti* in *metati se na glavo*, stanje v korpusu pokaže, da se slednji uporablja mnogo pogostejše (52-krat), medtem ko se *iti na glavo* pojavi le enkrat, kar potrjuje tudi naše analizirano gradivo.

d) imeti v nogah kaj

»Tudi Kranjec je dobil potrditev, da **ima v nogah** dobre temelje za dolge skoke, kar je trenutno najpomembnejše.« (Dn), */.../ toliko bolj, ker se je v moštvo vrnil Aleksander Pavlovič, ki ima v nogah deset let igranja v ligi NBA. (D), Za zdaj v nogah namreč nimajo še niti enega skoka na snegu. (Dn), »Od vseh povratnikov je Luka najbližje pravi pripravljenosti, saj ima v tej sezoni v nogah lepo število tekem,« /.../ (E), Tina Maze je bila prav tako zadovoljna*

²⁵ V korpusu Gigafida se v letih 2007 in 2008 frazem v *Ekipe* pojavi le dvakrat in še to v navednicah. Nekoliko večkrat pa se pojavi v *Dnevniku*, in sicer 6-krat, kar pa je za obdobje petih let še vedno premalo, da bi lahko govorili o ustaljeni rabi.

s svojim smučanjem, a ob prehodu na daljše smuči malo negotova, ..., saj hitrih treninogov do takrat ni imela veliko v nogah. (V) in *Še največjo težavo namreč vidi ravno v dejstvu, da dekleta za zdaj nimajo v nogah še niti enega skoka na snegu.* (E)

Frazem *imeti v nogah kaj/koliko česa* smo našli v vseh štirih analiziranih časopisih, kar že kaže na njegovo ustaljenost. Tako oblika in pomen pa se glede na kontekst razlikujeta. V prvem primeru je s tem, ko *ima tekmovalec v nogah kaj*, izražena 'lastnost, zmožnost' – *tekmovalec ima dobre možnosti za uspeh*. V drugem in četrtem primeru pa z isto obliko frazema izrazimo 'časovno obdobje igranja oziroma število nastopov/treningov'.²⁶ V tretjem, petem in šestem primeru z zanikano obliko frazema avtor poimenuje nezmožnost za nastopanje/tekmovanje.

V hrvaščini se je v istem pomenu v športni frazeologiji uveljavil izraz *imati puno utakmica u nogama* (imeti veliko tekem v nogah), pri nas pa se poleg tekem pojavijo tudi sestavinske različice s *treningi*, *skoki* ipd. – odvisno od športa.

Frazem je torej rabljen neodvisno od področja športa, saj primeri kažejo na njegovo zastopanost tako na področju alpskega smučanja in smučarskih skokov (zimski športi) kot tudi nogometa (pretežno letni šport) in košarke (večinoma dvoranski šport). V korpusu samo v *Ekipi* najdemo skoraj 500 pojavitve frazema, pri čemer se te z leti povečujejo.

V povezavi z analiziranimi primeri pa se pojavi še prenovitev: *V dobrih 12 minutah je v sredo resda zadel le enega od petih metov iz igre ter še enega od dveh prostih metov, a natančnost oziroma zanesljivost v napadu bo prišla z več tekmami v nogah in rokah.* Tudi v tem primeru gre za pomen časovnega obdobja igranja/tekmovanja. Prenovitev pa je pokazatelj vedno večje ustaljenosti zveze *imeti v nogah kaj/koliko česa*.

e) naravnati si roke

Toda Krkini košarkarji so si počasi naravnali roke, v stiski pa začeli igrati bolj agresivno v obrambi, /.../

Frazem *naravnati si roke* v pomenu začeti z boljšo igro se je v gradivu pojavil le enkrat. V korpusu se v tem pomenu frazem pojavi 51-krat, od tega je 42 primerov povezanih s košarko, kar pomeni, da je frazem specializiran za omenjeno področje.

²⁶ Primer, ki ta pomen še nazorneje razloži, se je pojavil 24. 1. 2014 v *Delu*: *Pomembno je, da imam sapo, da nisem več tako hitro zadihan kot prej, ker v nogah nisem imel dovolj minut.*

Ko smo za mnenje povprašali še novinarja, pa smo dobili nekoliko drugačen podatek o rabi – frazem naj bi se uporabljal predvsem v biatlonu, kjer si tekmovalci, preden začnejo streljati *naravnajo roke*, zato da lažje zadenejo tarčo. Se pa rabi tudi npr. pri balinanju ali kakšnem športu z žogo, kjer je potrebno imeti za dober rezultat *mirno roko* (M. K., ustno, 1. 3. 2015).

J. B. pa pojasni, da pri nogometu, o katerem tudi največ piše, večkrat uporabljajo zvezo *naravnati si nogo*, kar pomeni, da je nogometaš dobro, natančno udaril po žogi. Predvideva pa, da pri košarki ali rokometu njegovi kolegi kdaj uporabijo roko, podobno tudi pri biatlonu, ki ga je izpotavil že M. K., pri ostalih športnih panogah pa meni, da zveza ni ustaljena (J. B., ustno, 8. 3. 2015).

f) ***pustiti srce na parketu***

*Pričakovati je bilo, da bodo tudi Dolenjci v dvorani Krešimerja Čosića grizli do zadnjih atomov moči, da bodo **pustili srce na parketu**, skratka naredili vse, da se vrnejo v zmagovite tirnice.*

Frazem *pustit srce na parketu* je nastal kot varianta frazema *pustiti srce na igrišču* (morda tudi v povezavi s frazedom *glagol + na parketu/na igrišču*), njegova raba pa je omejena na športe, ki se odvijajo na parketu – dvoranske športe, kar bi ga lahko uvrščalo med neke vrste hiponime. V korpusu se tako prvi pojavi 40-krat, drugi pa 238-krat, najpogostejša je raba v *Ekipi*.

g) ***obleči/nositi čigav/kateri dres in obleči/nositi dres koga/česa***

*Sveži petindvajsetletnik je v Slovenijo prišel že v sezoni 2009/10, ko je **oblekel dres** Elektre in ga nato – /.../ – **nosil** vse do konca prejšnje sezone. in /.../ se je šele včeraj dogovoril s klubom, da bo po lanski tudi v tej sezoni **nosil njegov dres**.*

Navedeni frazem je splošen za vse športne panoge. Vzrok za njegov nastanek je verjetno opis dejanja, ki ga tekmovalec stori takoj, ko postane član nove ekipe, pri čemer se na tiskovni konferenci pojavi oblečen prav v dres te ekipe.

V hrvaščini se je v istem pomenu uveljavil izraz *obući čiji dres*.

h) ***prepustiti krono komu***

*S tem je moral lansko **krono prepustiti** sedemnajst let mlajšemu Nemcu.*

Frazem *prepustiti krono komu* je prav tako enakovredno zastopan v vseh športih, morda celo nekoliko bolj v individualnih. Ko je čigav dosežek boljši od predhodnika, mora ta priznati

premoč in mu *predati krono* zmagovalca. Krona tako v besedni zvezi predstavlja vodilno, prvo mesto. V korpusu se besedna zveza pojavi le 8-krat, kar kaže na manjšo ustaljenost. Novinar J. B. meni, da gre verjetno za besedno zvezo, ki je razširjena pri vseh športih. Zanimivo pa je dejstvo, da krone v fizični obliki ne podelijo nikomur, ampak je to povezano s tradicijo kronanja kraljev, torej najboljših. Kot primere navede npr. nogometni klub, ki ga v žargonu poimenujejo nogometni kralj, ki prejme krono, če je najboljši ali pa npr. boksarski šampion, ki ubrani krono ipd. (J. B.,ustno, 8. 3. 2015).

i) ***prekrižati palice***

*Zelena-beli bodo tako verjetno v četrtek, 18. decembra, **palice prekrižali** z večnimi rivali z Jesenic, kot kaže, celo s svojo prvo postavo /.../.*

Frazem *prekrižati palice* s kom je specializiran za tiste športe, pri katerih se uporabljajo palice oz. za hokej na ledu. Pojavlja se v pomenu 'potegovati/boriti se za zmago'. Frazem pa je nastal zaradi slike, ki se ob tej borbi odvija, saj tekmovalci v boju za pak, ki si ga morajo priboriti za začetek igre, res prekrižajo palice – dejanje pa se odvija tudi med igro.

Po mnenju športnega novinarja M. K. se frazem, kot kaže tudi raba v korpusu in v analiziranem gradivu, skoraj vedno pojavlja pri hokeju na ledu. V slovenskem športnem novinarstvu se pogosto uporablja tudi v primeru, ko sta dva igralca igrala v istem klubu, nato pa so se njune poti razšle – takrat se uporabi izraz *prekrižati palice* v pomenu 'igrati v različnih ekipah oziroma boriti se en proti drugem' npr. *zdaj pa sta nekdanja soigralca prekrižala palici in videli bomo, kdo bo uspešnejši*. Zelo verjetno je tudi, da je izhodišče za nastanek frazema v mečevanju, kjer se uporablja izraz *prekrižati meče*, raba katerega pa je v korpusu vezana predvsem na politiko²⁷ in film,²⁸ v športu pa se pojavi le enkrat – pri formuli²⁹. Novinar *Ekipe24* je potrdil mnenje svojega kolega M. K., saj pravi, da se frazem pojavlja izključno pri hokeju, frazem pa je nastal, ker pri tem športu tekmovalci uporabljajo palice (J. B.,ustno, 8. 3. 2015).

j) ***načeti mrežo***

Domačo mrežo je načel Ivan Slišković, Celjanom je pa drugi strani veliko preglavic povzročal Alen Toskić, /.../

²⁷ /.../, kjer bosta s simbolom druge strani in poveljnikom nasprotne vojske Silviom Berlusconiem *prekrižala meča* na naslednjih parlamentarnih volitvah čez dve leti. (*Delo*, 2004)

²⁸ Will bo moral *prekrižati meče* z očetom Billom Škorenjcem (Stellan Skarsgard – Goyeve prikazni) /.../. (2007)

²⁹ Michael Schumacher je *prekrižal meče* s Sebastienom Loebom. (Adria Media, 2004)

Frazem *načeti mrežo* se, kot že njegova sestavina pove, pojavlja pri športih, kjer se za zmago dosega goli oziroma koši (skozi/v mrežo) – npr. nogomet, roket, košarka idr.³⁰ Gre za frazemski sklop oziroma za pomenski prenos, saj se pri zadetku mreža najpogosteje »zatrese«, lahko pa se tudi dejansko »načne«. Če se frazem iz gradiva pojavi v pomenu 'doseči prvi zadetek, koš', pa se za opis dejanja, ko ni dosežen prvi, ampak na splošno kateri koli zadetek na tekmi, pojavlja frazem *zatresti mrežo*. Po pregledu korpusu, smo našli tudi primer posamostaljenja – *načeta mreža*,³¹ v pomenu 'prvi dosežen zadetek na tekmi', ki z 250 pojavitvami kaže na ustaljenost frazema. Preverili smo tudi, ali se v korpusu pojavlja pasivna pretvorba *mreža je bila načeta*, za katero pa nismo našli primerov rabe. Frazem *zatresti mrežo* pa se v korpusu pojavi skoraj 2400-krat, od tega v *Ekipi* 888-krat, kar pa sovpada z razliko v pomenu. Mrežo igralec *načne* le enkrat (začetek tekme), medtem ko se mreža na tekmi *zatrese* veliko pogosteje.

14.2 Frazemi, ki so se v analiziranem gradivu pogosto pojavljali, a niso značilni le za področje športa

Ker se je med primeri iz gradiva pojavilo tudi veliko frazemov, ki niso vezani le na šport, a se na tem področju pogosto pojavljajo, smo jih ločili od tistih, ki so specifični za področje športa. Razvrstili smo jih po abecednem redu in v nadaljevanju tudi pomensko analizirali ter preverili rabo v kopusu Gigafida.

a) *braniti čigave barve*

V športu je zelo pogost frazem *braniti (čigave) barve* v pomenu 'tekmovati, igrati za določeno ekipo', ki pa se je v našem gradivu pojavil le enkrat (*Jutri bodo naše barve branili Nina Milošević, /.../*), v korpusu pa več kot 2000-krat, od tega v *Ekipi* 946-krat. Glede na to, da vsako državo predstavljajo določene simbolne barve, je najbrž tu vzrok za nastanek frazema.

b) *dati vse od sebe*

Frazem *dati vse od sebe* v pomenu 'potruditi se po najboljših močeh' se v *Ekipi*²⁴ pojavi petkrat, dvakrat ga rabi avtor prispevka, trikrat pa tekmovalec (1. »**Dal bom vse od sebe**, da še napredujem, da igram še boljše.« 2. »Ne morem obljubiti, da bomo premagali Hrvaško in Italijo, toda **od sebe bomo dali vse**, /.../«, 3. »Posebej nas je prosil, naj se potrudimo in **damo res vse od sebe**,« /.../). Iz primerov je razvidno, da gre pri rabi frazema za obljubo navijačem

³⁰ Poleg najpogostejše zastopanih športov v časopisju še npr. hokej na ledu, vaterpolo ...

³¹ Na tribunah splošno veselje, *načeta mreža* pa je bila napoved težkih časov za Ljubljance. (*Dnevnik*, 1998)

oz. gledalcem in da je to tudi razlog za pogosto rabo s strani tekmovalcev. Kot primer stopnjevanja se pojavi oblika *dajati vse in še več od sebe*. Glede na stanje v korpusu, kjer je kar četrtnina (1561) vseh pojavitev iz *Ekipe*, pa bi lahko morda frazem uvrstili med tiste, ki so specializirani za področje športa.

Manjkrat se pojavi v ostalih treh časopisih, v *Delu* in *Večeru* po enkrat, v *Dnevniku* pa dvakrat – zopet kot zanimivost – v treh od štirih primerov je frazem rabljen s strani trenerja oziroma tekmovalca in ne avtorja prispevka.

c) *imeti zadnjo besedo*

V zbranem gradivu je bil pogost tudi frazem *imeti zadnjo besedo*, ki se v SF pojavlja z glagolom *imeti* in v pomenu *končno odločiti o čem*, prav tako v SSKJ1 in 2 in s pomenom 'še niso povedali, pokazali vsega, kar znajo, zmorejo'. V *Ekipi*²⁴ tako najdemo tri pojavitve, v *Delu* pa eno, in sicer */.../ je Gorenjec razkril na novinarski konferenci, na kateri je od članov dobil besedo, **zadnjo** pa bodo imela dekleta*, pri čemer gre za izpust nepomenotvorne sestavine, saj od osnovne oblike frazema ostane le pridevnik *zadnjo*, ki pa glede na kontekst omogoča razumevanje. Frazem *imeti zadnjo besedo* se v korpusu pojavi 935-krat, najpogosteje v *Delu* in *Dnevniku*, z zamenjavo glagola z *reči* pa, zanimivo, najdemo skoraj tisoč pojavitev več, od tega 500 v *Ekipi*, kjer je bil delež frazemov z glagolom *imeti* zelo nizek.

d) *ne reči zadnje besede*

Enkrat v *Dnevniku* in trikrat v *Ekipi*²⁴ se je pojavil frazem *ne reči zadnje besede*, ki pa v pomenu ne sovпада s frazemom *imeti/reči zadnjo besedo*, saj gre pri prvem za negacijo v pomenu 'možnost za pozitiven iztek česa/čigavega prizadevanja še vedno obstaja' (*Svoje uspehe ceni, hkrati pa 25-letna Blejka napoveduje, da še ni **rekla zadnje besede**.*)

Glede na to, da se analizirano gradivo in raba nista povsem ujemala, smo primerjali še gradivo iz leta 2014, pri čemer smo ugotovili, da se je v *Ekipi* takrat frazem pojavil 4-krat, vse pojavitve pa so bile usklajene s korpusom, saj se v vseh primerih pojavi glagol *reči*.

e) *drago prodati svojo kožo*

Frazem *drago prodati svojo kožo* se pojavi v vseh časopisih razen v *Večeru*. Navede ga tudi Keber v SF, in sicer v pomenu 'braniti se z vsemi močmi, sredstavi'. Razloži, da frazem

temelji na predstavi, da je človeška koža enaka kot človeško življenje, zato je njegovo prodajanje, izpostavljanje zelo tvegano, življenjsko nevarno.

V *Ekipi24* ga najdemo dvakrat, prvič v osnovni in drugič nekoliko modificirani obliki z zasedenimi neobveznimi prostimi mesti (*»Kljub temu bomo skušali svojo kožo čim dražje prodati.«*), v kateri želi avtor s stopnjevanjem povečati intenziteto pomena, ki ga uvaja SF 'braniti se z vsemi možnimi sredstvi'. Tudi v *Dnevniku* se pojavi oblika s stopnjevanim pridevnikom, in sicer (*poskušati*) **dražje** prodati svojo kožo, v *Delu* pa dvakrat, prvič kot *drago* prodati kožo in drugič v primeru *»Ljubljancani v zasedbi, /.../, še dokaj drago prodajajo svojo kožo«*, pri čemer sta uporabljena tudi prislov in spremenjen glagolski vid, ki kaže na nedovršnost dejanja.

Pri pregledu korpusa, kjer se frazem pojavi 200-krat,³² pa smo našli tudi pridevnik v presežniku *najdražji*³³ v devetih primerih in primernik *dražje* v skoraj polovici (75-krat) pojavitev, kar kaže pogostost izrabe stopenj pridevnika.

f) kaj je pisano na kožo komu/koga

Frazem se v pomenu 'kaj zelo ustreza komu oz. kaj je ustrezno za koga' v *Delu* pojavi štirikrat, in sicer v vsem primerih v osnovni, nemodificirani obliki. Drugače je v *Večeru*, kjer se pojavita dva primera, in sicer *Dosegla jo je na njej najbolj pisani razdalji v podaljšanem drsalnem sprintu /.../,* v katerem je frazem skrajšan, izpuščena je sestavina *koža*, ki pa v tem primeru nekoliko oteži razumevanje – prepoznavanje frazema pri prvem branju ni tako očitno. Drugi primer pa se, prav tako kot v *Delu*, pojavi v osnovni obliki. V *Dnevniku* se frazem pojavi v intervjuju, kjer novinar zastavi vprašanje: *Vam je novi format pisan na kožo?* in gre prav tako za rabo frazema v osnovni obliki.

Da je raba frazema v publicističnih besedilih zelo pogosta, kaže tudi korpus s 5866 zadetki za časopise in revije. Če smo pri večini analiziranih frazemov navedli podatek, da prevladuje raba v časopisu, specializiranem za šport, pa je tu enkrat več pojavitev (1230) v *Delu* kot pa v *Ekipi*, kar potrjuje tudi naše gradivo, saj v omenjenem časopisu ni niti enega v tej točki analiziranega frazema.

V članku Erike Kržišnik (1996: 145) pa smo našli tudi komentar o rabi frazema *kaj je pisano na kožo komu* S. Ivanca iz *Dela* (2. 12. 1995), ki meni, da je to zgled slabe rabe frazema, a ne

³² Da je frazem zelo pogost na področju športa, kaže tudi podatek o pojavitvah v korpusu, saj se frazem samo v *Ekipi* pojavi 77-krat.

³³ Vloga favorita je znana, ježki pa bodo nedvomno poskušali kar **najdražje prodati svojo kožo**. (*Ekipa*, 2007)

pove zakaj.³⁴ Frazem, ki ima v SSKJ1 in 2 pomen 'dramski tekst je tak, da ustreza igralskim sposobnostim, značaju določenega igralca' in je torej, tudi po mnenju Ivanca, namenjen gledališču, pa se je v zadnjih letih razširil tudi na ostala področja, o čemer priča SF, ki pod pomen navede bolj splošno razlago 'komu kaj zelo ustreza'. Pri frazemu je zanimivo vprašanje, ki se nanaša na obliko zunajfrazemskega določila, in sicer *pisan na kožo komu* proti *pisan na kožo koga*. Razmerje je pogosto tudi v analiziranem gradivu. Pomemben pa je tudi podatek, ki ga da pregled prvih 360 primerov v korpusu, ki pokaže, da je le 11 primerov različice *pisan na kožo koga*.

g) kaj/kdo nagniti/prevesiti tehniko na čigavo stran

V gradivu vseh časopisov se je (sicer v modificiranih oblikah) pojavil frazem *nagniti/prevestiti tehniko na čigavo stran*, ki ga SSKJ1 in 2 opredelita kot knjiž. jeziček na tehnici se je **prevesil** na njihovo stran 'oni so imeli več možnosti za zmago', SF pa jeziček na tehnici se je **nagnil** na stran koga /publ.; pren.; nedov./ *kdo je imel več možnosti za zmago, je zmagal*. Prvi z glagolom *prevesiti* in drugi z *nagniti*, oba pa s sestavino, ki v večini primerov v gradivu umanjka – *jeziček*. V *Ekipi* se tako frazem pojavi v 2 primerih, v prvem /.../ *in ko je rezultatsko tehniko na stran gostov prevesila kombinacija izkušenj in kakovosti*. pa dobi tehnika še dodaten opis – *rezultatska*, s čimer frazemu doda »športno zaznamovanost«. V *Delu* se pojavi oblika *nagniti tehniko na čigavo stran*, v *Večeru* pa *prevesiti*. Edini primer, kjer najdemo »slovarsko najbolj ustrezno« različico, kar je gotovo izhodišče še za nadaljnje variante, je v *Dnevniku*: »V igri je bilo nekaj malenkosti, ki so **jeziček na tehnici prevesile na stran Celjanov**, ki so zaslužno zmagali.«. Pri tem je zanimivo, da frazem uporabil rokometaš in ne avtor članka kot pri vseh drugih primerih pod analizirano točko.

Ker v skoraj vseh primerih iz gradiva umanjka sestavina *jeziček*, nas je zanimalo, kakšna je dejanska raba frazema. V korpusu se pod iskalnim nizom *prevestiti tehniko* pojavi 489 zadetkov, pri *prevestiti jeziček na tehnici* pa 92, medtem ko se pri nizu *nagniti tehniko* pojavi 359, *nagniti jeziček na tehnici* pa 50 zadetkov.

Tudi pri tem frazemu se pojavi vprašanje zunajfrazemske vezljivosti, in sicer se med analiziranim gradivom pojavita dva primera z določilom *kaj* in dva *kdo*, v enem primeru pa

³⁴ Ivanc poda le razlago: »Pravimo, da je vloga kakšnemu igralcu pisana na kožo. Prenos ameriški slalom pisan na kožo Urške Hrovat« je že manj posrečen, medtem ko je drugi pisec zgrešil cilj in zapisal, da je produkcija pisana na kožo in okus malega človeka.« (*Delo*, 2. 12. 1995)

vršilec ni določen (*Takrat se **je tehcnica prevesila** na celjsko strani.*). V korpusu pa se pod iskalnim nizom *prevesiti jeziček na tehcnici* od 92 primerov manjkrat pojavi določilo *kdo* (27-krat).

h) ostati praznih rok

Frazem se je pogosto pojavljal v vseh štirih analiziranih časopisih. V *Delu* se tako pojavi dvakrat (*Prve točke /.../ v tej sezoni je včeraj osvojila tudi Ilka Štuhec, Maruša Ferk in Vanja Brodnik sta **ostali praznih rok.*** in *Po točkovni ničli v Lake Louise pa je **praznih rok** ponovno **ostala** slovenska ekipa.*), in sicer kot glagolski frazem *ostati praznih rok* in enkrat z izpustom nepomenotvorne sestavine, v tem primeru glagola (kot prislovni frazem), a pomen ostaja razviden, le oblika je krajša (*Ropert praznih rok*). V *Ekipi24* se je frazem pojavil 10-krat³⁵ – od tega enkrat z modificirano obliko glagola (*Celjani so se iz Skopja **vrnili praznih rok,** oslabljeni Montpellier, /.../, pa na domačem terenu ni mogel reseje zagreniti življenja.*) in enkrat z izpustom nepomenotvorne sestavine *ostati* (*Olimpija **praznih rok** iz Bolzana.*) Zanimivo je, da se tako pri *Delu* kot tudi pri *Ekipi24* oblika z izpustom pojavi v naslovu, kar je pokazatelj rabe krajših oblik na izpostavljenih mestih, kjer mora biti avtor racionalnejši – držati se mora načela manj je več. Med gradivom pa smo zasledili tudi primere, kjer je slovarski obliki dodan še časovni ali načinovni prislov: *V Domžalah jo je vodil novi trener Jernej Kobale in s svojimi varovanci **za las** ostal praznih rok., /.../, Koper je torej prav vsakič ostal (**skoraj**) praznih rok* in *Kdor bo **vnovič** ostal praznih rok /.../, bo na zimski odmor odšel še nekoliko slabše volje.* V *Dnevniku* in *Večeru* se frazem pojavi le po enkrat, in sicer v osnovnih oblikah, brez modifikacij (*/.../ Celjani za nekdanjega soigralca nikakor niso našli protiorožja, na koncu pa **ostali** tudi **praznih rok.*** in *Voženj tekmic ni želel komentirati, niti prve slalomske zvezdnice zadnjih dveh sezon Mikaele Schiffrin, ki je **ostala praznih rok.***).

Da se frazem pojavlja pogosto, priča tudi pregled korpusa, kjer se pojavi 4400-krat. Raba pa pokaže, da je značilen tudi za šport, saj ima v *Ekipi* skoraj 1000 pojavitev in nekaj primerov s spremenjenimi frazeološkimi sestavinami: *ostati praznih žepov* (5-krat) in *ostati praznih nog* (10-krat), pri čemer so vsi zadetki povezani z nogometom.

³⁵ Vsi primeri frazemov iz analiziranega gradiva (*Delo*, *Dnevnik*, *Večer* in *Ekipi24* od 1. do 7. 12. 2014) so navedeni v prilogi k magistrskemu delu na zgoščenki.

i) *spraviti na kolena koga*

V analiziranem gradivu se je pojavil tudi frazem *spraviti na kolena koga* oziroma *biti na kolenih* v pomenu 'poraziti, podrediti si koga' npr. *V soboto so Novomeščani spet ponagajali Ljubljčanom, še drugič /.../ so jih **spravili na kolena** in dodobra zagrenili slovo od stadiona /.../*. V korpusu se frazem pojavi več kot 1700-krat, od tega je skoraj 300 pojavitev v *Ekipi*, kar kaže na to, da se frazem res pogosto pojavlja v športu. Pregled ostalih pojavitev (npr. v *Delu* in *Dnevniku*) je pokazal, da je frazem značilen za različna področja športa.

Frazem pa ni vezan le na *koga*, temveč tudi na *kaj*, tako se v korpusu pojavi primer *Delodajalci bentijo, da bo to spravilo gospodarstvo na kolena /.../*.³⁶ Tudi v angleščini se pojavlja frazem *bring something to its knees* v pomenu 'povzročiti, da je nekaj v oslabiljenem stanju', ki se z razliko od slovenskega frazema nanaša na *kaj* in ne na *koga*. V hrvaščini pa dejanje v istem pomenu kot v slovenski frazeologiji opišeta frazema *biti na koljenima* in *baciti na koljena koga* (z vidika vršilca dejanja).

j) *trd oreh*

Eden redkih samostalniških frazemov, ki so se v gradivu pogosto pojavljali, je *trd oreh* v pomenu 'velika težava, ovira', ki pa se v obeh slovarjih pojavlja skupaj z glagolom *streti*. V *Ekipi* se pojavi trikrat, in sicer enkrat v osnovni obliki, dvakrat pa v presežniku pridevnika *trd* (*Švica v sredo, Grčija v četrtek in nato za konec, v soboto, v podobi Belorusije bržčas še **najtrši oreh**. in /.../ tako da bodo bržkone res **najtrši oreh**.).* V *Dnevniku* se frazem pojavi enkrat – tudi tukaj s pridevnikom v presežniku. Zanimivo je, da se v nobenem primeru ne pojavi glagolski frazem, le njegova posamostaljena različica. Stanje smo preverili še v korpusu, kjer najdemo 3710 pojavitev, od tega pa je večina v časopisih in revijah, najpogosteje v *Dnevniku* in *Delu*. Pogosto pa se pridevnik, kot kaže tudi naše gradivo, pojavi v primerniku in presežniku.³⁷

k) *Vrag je odnesel šalo.*

Zelo pogosto se je v gradivu pojavil stavčni frazem *Vrag je odnesel šalo.*, tudi z varainto *Vrag je vzel šalo* v pomenu 'položaj je resen, težak'. V *Delu* se je 6. 12. frazem pojavil 2-krat (enkrat z glagolom *vzeti* in enkrat *odnesti*), v *Ekipi* 24 pa 4-krat – vedno v slovarski obliki.

³⁶ Siol.net, 2010.

³⁷ V primerniku se frazem pojavi v analiziranem gradivu iz *Ekipe: Ukrajina v nedeljo ne bi smela predstavljati tršega oreha* (*Ekipa*, 10. 1. 2014).

Pogostost frazema je v korpusu za različico *Vrag je odnesel šalo* 48 konkordanc, za *Vrag je vzel šalo* pa 19. Najpogostejše je frazem rabljen v časopisih, od tega v *Ekipi* 13-krat. Izvira iz srbohrvaščine – *vrag je odniu (uzeo) šalu*.

14.3 Frazemi, ki se v gradivu niso pojavili, a so značilni za šport

Namen magistrskega dela je zbrati in predstaviti čim več frazemov s področja športa, pri čemer so nam v pomoč športne vsebine na straneh slovenskih časopisov. Ker smo že leto pred zbiranjem gradiva (januarja 2014) za pričujočo raziskavo naredili analizo na podlagi takrat zbranega gradiva in dobili nabor frazemov, ki se v tokratni raziskavi niso pojavili, smo se odličili, da magistrskemu delu dodamo še poglavje o frazemih, ki se v gradivu tokrat niso pojavili, a so značilni za šport. Frazeme smo, kot rečeno, pridobili iz lastnega korpusa, ki smo ga ustvarjali približno eno leto oziroma v času pridobivanja gradiva in pisanja magistrskega dela, večina frazemov pa je bila pridobljena s spremljanjem tako samih tekem (tiskani mediji, spletni mediji, televizija) kot tudi informativnih oddaj.

a) *žoga je za hrbtom koga* in *glagol* + *žoga za hrbtom*

Frazem *žoga za hrbtom koga* je nastal iz prostobesednozveznega opisa dejanja, ko vratar pri nasprotnikovem zadetku dejansko dobi žogo za hrbet. Najpogostejše se pojavlja pri nogometu in tudi rokometu, kar kažeta tako korpus kot tudi iskalnik najdi.si. V korpusu se tako frazem pojavi 236-krat³⁸, od tega v *Ekipi* 81-krat. Z omenjenim frazemom se lahko vežejo različni glagoli, po podatkih korpusa so to npr. *poslati* – 64-krat (*Že v 2. minuti so Korošci doživeli hladno prho, potem ko je Kmetec po prostem strelu Čeha poslal žogo za hrbet Srage.*), *spraviti* – 50-krat (*Od štirih lepih priložnosti Rudonji ni uspelo niti enkrat spraviti žoge za hrbet Canizaresa*), *dobiti* – 4-krat (*Vratar Interja Julio Cesar je dobil žogo za hrbet po 379 minuta, vendar si ne bi mogel izbrati bolj neprimerne trenutka.*) V le nekaj primerih pa ob glagolih *veseliti se*, *zabiti*, *preusmeriti* idr.

b) *biti/sedeti na klopi* in *začeti tekmo/dvoboj na klopi*

Frazemi tipa *glagol* + *na klopi* po strukturi spominjajo na že prej analizirane *glagol* + *na parketu*, pri čemer gre tukaj za dva pomena, in sicer pri prvem za tekmovalca, ki v igri ni aktiven – celotno tekmo sedi na klopi, v drugem pa za trenerja, ki vodi svojo ekipo s klopi. Tako pri frazemu *glagol* + *na parketu* kot tudi *glagol* + *na klopi* je zanimiva raba glagola.

³⁸ Vsi primeri so povezani s športom.

Pojavi se vprašanje, ali gre za sobesedilni glagol ali za glagol kot del frazema. Glede na število pojavitev v korpusu (iskalni niz: *sedeti na klopi*; samo v *Ekipi* več kot 800) menimo, da gre za glagol, ki je del frazema. Treba je poudariti tudi, da gre pri pomenih za različno konotacijo, pri prvem negativno in drugem pozitivno. Kadar igralec *sedi na klopi*, pomeni, da je v rezervi in ni dovolj dober za igro v prvi postavi.³⁹ V analiziranem gradivu frazema nismo zasledili, je pa njegova raba v športu zelo pogosta, kar kaže tudi stanje v korpus.⁴⁰ Največ pojavitev frazema najdemo pri nogometu – v prvem pomenu npr. *Želimo le poudariti, kako izjemen nogometaš je Fabregas in kako zelo nepravilno je, da mora **sedeti na klopi***. in pri drugem *Po končani igralški karieri je postal trener, letos **sedi na klopi** Maribora*. Sledijo pa mu še drugi športi, npr. košarka (*Zmago Sagadin in Rade Mijanovič bosta v novi sezoni **sedela na klopi** Nove Gorice.*), rokomet, hokej ... Gre za frazem, vezan na skupinske športe, pri individualnih je raba zelo redka.

Če smo frazem *sedeti/bit na klopi* označili kot pomensko negativno zaznamovan ('igralec ni dovolj dober, da bi vstopil v igro'), pa ima še nekoliko bolj negativen predznak frazem z istim pomenom – *greti klop*, ki se v korpusu pojavi 383-krat.

Naslednji frazem je *začeti tekmo/dvoboj na klopi*, v pomenu 'ne igrati od začetka tekme'. Igralci, ki začnejo tekmo na klopi, ne igrajo v prvi postavi, ampak čakajo na menjavo katerega izmed igralcev, ki je že v igri. Frazem se v korpusu pojavi 551-krat, od tega 332-krat v *Ekipi*, s sestavino *dvoboj* 50-krat in *tekma* 116-krat.

Različni pomeni frazemov glede na glagolski del:

1. *sedeti na klopi*

Pomen:

- a) 'tekmovalec, ki v igri ni aktiven – celotno tekmo sedi na klopi'
- b) 'trener, ki vodi svojo ekipo s klopi'

*Še bolj negativno je zaznamovan frazem *greti klop* v istem pomenu.

2. *začeti tekmo/dvoboj na klopi*

Pomen: 'ne igrati od začetka tekme'

³⁹ Prva postava je ekipa igralcev, ki na igrišču vedno igra prva. Če se kdo iz prve postave poškoduje, ga menja nekdo s klopi.

⁴⁰ Pri analizi frazema smo za zgled vzeli le *Ekipo*, saj se primeri nanašajo tudi na prosto besedno zvezo *sedeti na klopi*.

c) ***gledati v hrbet komu***

Frazem se pojavlja v pomenu 'zaostajati za kom, biti slabši od koga', največkrat pri nogometu. V korpusu z nizom *gledati v hrbet* najdemo v *Ekipi* 90 zadetkov. Da ima lahko frazem tudi pozitivno konotacijo, kaže primer rabe iz korpusa *Kakovostno delo je obrodilo sadove, po uspešnem nizu rezultatov Goričani gledajo v hrbet le Domžalčanom*.

d) ***koš iz igre****

Pri naslednjem frazemu nas je najprej zanimal točen pomen same besedne zveze, ki smo ga našli v Pravilniku Košarkarske zveze Slovenije za tekmovanja, in sicer »Koš iz igre (FGM) se igralcu zapiše vsakič, ko zadene koš. Tudi v primerih, ko igralec doseže koš, čeprav je bila nad njim storjena osebna napaka.«⁴¹ Pooenostaljeno: koš iz igre igralec doseže takrat, ko se čas na »semaforju« teče. Če igralec doseže koš iz prostih metov, ko je čas zaustavljen, to ni *koš iz igre*.

Frazem je specifičen za področje košarke, saj se le pri tem športu dosegajo koši. V korpusu se pojavi 246-krat, v večini primerov pa ima negativno konotacijo (npr. *Zgolj dva dosežena koša iz igre v prvi četrtini nista bila dober obet za ekipo Zlatoroga /.../. ali Union Olimpija je imela v soboto brčkome edino ameriško navezo na svetu, ki v derbiju DP ni dosegla niti koša iz igre.*).

Besedno zvezo *koš iz igre* smo označili z zvezdico, saj smo se po posvetu z mentorico odločili, da gre za mejni primer med frazemom in terminom in ne moremo zagotovo trditi, da je frazeološka.

e) ***imeti dolgo klop***

Naslednji izmed frazemov, ki so značilni za področje športa oziroma predvsem za ekipne športe, je *imeti dolgo klop* v pomenu 'imeti na razpolago veliko tekmovalcev, ki so sposobni vstopiti v igro, ko jih trener potrebuje – izvzeti so poškodovani igralci'. Frazem se pojavlja predvsem pri nogometu, rokometu, košarki in drugih ekipnih športih, ki prevladujejo v slovenskem okolju. V korpusu se frazem pojavi več kot 100-krat, od tega je polovica pojavitev iz *Ekipe*. Frazem ima pozitivno konotacijo – daljšo klop kot ima ekipa, uspešnejša je lahko. Primer takšne rabe v korpusu je npr. »V polfinalu nas čaka Barcelona, ki ima

⁴¹ http://www.kzs.si/fileadmin/user_upload/pravilniki/tekmovanja/Navodila_statistika.pdf

odlično moštvo, **ima dolgo klop** in odlične igralce na vseh položajih, tudi pod košem, kjer igram.«. Poleg osnovne oblike pridevnika *dolg* pa se v rabi pojavlja tudi druga stopnja – daljši, in sicer *Bojan Čotar se je zavedal, da ima daljšo klop* od tekmeca in je s hitrim menjavanjem igralk držal visok ritem.

f) **udarec pod pas**

Pri naslednjem frazemu smo se na začetku spraševali, ali gre le za pogosto besedno zvezo ali je ta že prešla med frazeme. Pri pregledu tuje literature s področja frazeologije v športu pa smo v članku Željke Fink (2002) našli frazem *obračunavati se ispod pajasa*, ki ga avtorica razloži na podlagi igre boksa oziroma borilnih veščin, pri katerih so udarci pod pasom prepovedani in veljajo za 'nečedno sredstvo za doseg česa', kot to poimenuje Finkova.

Na podlagi tega smo potrdili ustaljenost besedne zveze in primer »*Pričakujemo pošteno bitko, brez udarcev pod pas.*« uvrstili med frazeme.

V korpusu se tako *udarec (tudi množinska oblika udarci) pod pas* pojavi 137-krat, *udariti pod pas* pa le 6-krat. Primer se je torej frazeologiziral kot samostalniška zveza, kar potrjuje, da gre za izterminološki frazem. Preverili smo še, kako pogosto se pojavlja zveza *udarec pod pasom*, za katerega najdemo 83 pojavitev, od tega je s športom povezanih le 6.

g) **zakleniti vrata/gol**

Frazem *zakleniti vrata/gol* v pomenu 'preprečiti nasprotniku, da bi dosegel gol' se v korpusu s sestavino *vrata* pojavi v *Ekipi* 55-krat, s sestavino *gol* pa je vseh zadetkov 20, in sicer sta oba najpogostejše rabljena pri rokometu (*Goraz Škof je zaklenil vrata (in ključ vrgel stran), ko je bilo najbolj potrebno*). Frazem *zakleniti gol* najdemo tudi v Slovarju novejšega besedja, in sicer kot žargonski izraz s področja športa v pomenu 'preprečiti, da nasprotnik doseže zadetek'.

Ker smo želeli preveriti ustaljenost besedne zveze, smo na spletu iskali športna področja, pri katerih se najpogostejše rabi. Pogosto smo našli primere, vezane na hokej na ledu: *Leighton zaklenil svoja vrata*.⁴² *Andersen zaklenil vrata Račkov*.⁴³ in *Varlamov pred kralji zaklenil vrata*.⁴⁴ Na spletu smo našli tudi primer posamostaljenja (*Dolgo zaklenjena vrata še ne*

⁴² <http://www.24ur.com/sport/hokej/leighton-zaklenil-svoja-vrata.html>

⁴³ <http://www.preberi.si/content/view/7829640-Andersen-zaklenil-vrata-Rackov.html>

⁴⁴ <http://www.sporter.si/novica/hokej/varlamov-pred-kralji-zaklenil-vrata/47931>

prinašajo naslova),⁴⁵ kar kaže na ustaljenost frazema. Raba je pogosta tudi na področju nogometa,⁴⁶ iz česar lahko sklenemo, da se frazem *zakleniti vrata/gol* pojavlja pri športih, ki se igrajo »iz gola na gol« in kjer velja pravilo, kdor da več golov, je zmagovalec.

V gradivu, ki smo ga analizirali za magistrsko delo, se je pojavila prenovitev frazema, in sicer: *prevzeti ključe od (čigavih) vrat (/.../, ko je še pred selitvijo v Nantes za nekaj mesecev prevzel ključe od vrat Creteila (/.../).*

h) ***zavezati kravato komu***

Kot je navedeno že v uvodu poglavja, smo frazeme, vezane na šport, pridobivali na različne načine. Ob spremljanju teniških tekem pa smo zasledili tudi frazem *zavezati kravato komu* v pomenu 'poraziti koga, zadati poraz',⁴⁷ po besedah športnega novinarja M. K. pa 'poraziti nasprotnika, pri čemer ta ni osvojil niti enega seta, je »ostal na nuli«'. Ob analizi frazema, ki je potekala s pomočjo mentorice in strokovnjakinj s področja anglistike, germanistike, rusistike in športa so se pojavili zelo zanimive ugotovitve.

Tatiana Filimonova in Alenka Verbinc pravita (ustno, 19. 5. 2015), da *tie* v športu v angleščini pomeni 'remi, neodločen izid', pri tenisu pa 'del igre, polčas'. Urška Arh (ustno, 19. 5. 2015) pa ima prvo asociacijo na nemški frazem *jmdm. auf den Schlips treten* v pomenu 'nekoga prizadeti, užaliti', pri čemer gre za naslednjo motivacijo: ker si nekomu nehote in nerodno stopil na srajco oz. na kravato, si ga prizadel; (sestavina *Schlips* v pomenu 'kravata ali šal' je prišla v nemščino iz angleščine okoli 1840, pred tem je *Schlips* pomenilo spodnji del srajce, ki se je zatlačil v hlače). Na podlagi slednjega lahko sklepamo, da je *tie* – kravata del športnega slovarja, prav tako frazeološkega. Erika Kržišnik (ustno, 20. 5. 2015) meni, da bi bila asociativna povezava možna tudi glede na to, da je mogoče, da je *tie* včasih pomenilo tudi 'šal' (kar ni tako daleč od kravate). *Stopiti komu na srajco/šal* pa asociira tudi na frazem *stopiti komu na prste* v smislu 'preprečiti nadaljnje premikanje' (tako kot pri tem, če komu *stopiš na srajco*) ali pa *stopiti komu na rep*.

Etimologijo frazema je očitno v slovenščini nemogoče vzpostaviti, nekoliko bolj verjetno bi bilo v angleščini, kjer pa se v istem pomenu pojavlja izraz *bagel*, in sicer *Michelle bageled*

⁴⁵ <http://www.rtvsl.si/sport/nogomet/dolgo-zaklenjena-vrata-se-ne-prinasajo-naslova-prvaka/347581>

⁴⁶ http://www.sporttv.si/d185557/Nogomet/Slovenija/Obradovic_zaklenil_vrata_Kramar_zadel_za_zmago.html,
<http://www.sporter.si/novica/nogomet/sijajni-oblak-zaklenil-gol/91420>

⁴⁷ O pomenu sprva nismo bili popolnoma prpričani, sklepali smo na podlagi konteksta.

Debbie in tennis.⁴⁸ v pomenu 'pogovornega izraza za zmago ali poraz s 6 : 0 v setih (oblika števila 0 spominja na kruh v obliki »kolobarčka«).

Najbližje ugotovitvi o izvoru frazema pa smo prišli v navezavi z ruščino, kjer sicer *kravate* v športnem besednjaku Filimonova ni zasledila, je pa našla izraz, s katerim poimenujejo zmago s 6 : 0, in sicer *dati komu presto* (presta ima obliko osmice ali vozla, kjer se pojavi tudi povezava z angleščino – *tie* (kot glagol in samostalnik) v pomenu 'kravata' in 'vozel', 'vozlati'). V ruščini so tako prevzeli samo metaforični pomen in ga opremili z novo »obliko« (presto). Tako se je v slovenščini pri tenisu uveljavil izraz *zavezati kravato komu* (redkeje tudi *dati/dobiti kravato*), kar je primerljivo z ruskim frazemom *дать - получить баранку* (*dati komu presto*).

Tudi stanje v korpusu⁴⁹ je pokazalo, da se je frazem uveljavil le na področju tenisa. Glede na to, da se je pri nas uveljavil frazem *zavezati kravato komu* v ruščini pa *dati presto komu*, nas je zanimalo, ali so tudi pri nas primeri rabi z glagoloma *dati* in *dobiti*. Korpus pokaže, da se ti sicer pojavljajo, a redkeje.⁵⁰

⁴⁸<http://www.popwordwiki.com/Bagel> (2. 11. 2003).

⁴⁹ *Vsi Janezovi sodni uspehi pa dajejo slutiti, če se izrazim po teniško, da vam bo zavezal kravato.* (Siol.net, 2010), Fante so v pomembne dvoboju premagali zelo solidne in še bolj motivirane domačine, dekleta pa so, če uporabimo teniški izraz, **zavezale kravato** Švicarkam. (Delo, 2003)

⁵⁰ *Srebotnikovi je proti šesti nosilki Sereni Williams prvi niz, v katerem je »dobila kravato« (0:6 =, izgubila v pičlih 19 (!) minutah.* (Dnevnik, 2001) in *Seveda sva gladko izgubili 6 : 0. Drnovšek mi je torej dal kravato. Tako namreč pravijo v teniškem žargonu, če ne dobiš niti ene igre.* (Dnevnik, 2009)

15 Sklep

Pred začetkom pisanja magistrskega dela smo si zastavili tri hipoteze, za katere nas je zanimalo, ali jih bomo skozi analizo potrdili, ovrgli ali pa nanje morda ne bomo dobili odgovora.

Najprej nas je zanimalo, ali se bo največ frazemov glede na stran res pojavilo v *Ekipi24*, in sicer glede na to, da je specializirana posebej za šport in da pri omenjenem časopisu novinarji pišejo vsak za svoje področje, so specializirani za točno določen šport. Naša predvidevanja so bila popolnoma napačna, saj se v vseh ostalih treh časopisih na A-4 poli pojavi več frazemov kot v *Ekipi24*. Tako v *Delu* najdemo na eni strani povprečno 3 frazeme, v *Dnevniku* 2,5 in v *Večeru* 2, v *Ekipi24* pa le 1,5 frazema na stran. Prvo hipotezo moramo ovreči.

V drugi hipotezi nas je zanimalo, ali se bodo frazemi pogosto pojavljali na izpostavljenih mestih, pri čemer smo si pomagali z raziskavami Erike Kržišnik, kjer je prav ena izmed značilnosti frazeologije v časopisju pojavljanje frazemov na izpostavljenih mestih. Po pregledu gradiva smo ugotovili, da se v *Delu* na izpostavljenih mestih pojavi 25 frazemov od 116 in v *Ekipi24* 48 od 295, kar je 22 % pri prvem in 17 %. Še manj pa je bilo pojavitev v *Dnevniku* (6 %) in *Večeru* (5 %). Če predpostavimo, koliko teksta je v samem jedru članka in koliko na izpostavljenih mestih (skupno 12,5 %), lahko hipotezo potrdimo.

V naslednji hipotezi nas je zanimalo, pri katerih novicah avtorji člankov najpogosteje tvorijo prenovitve. Glede na to, da, po našem mnenju, slovenskega pisca bolj vznemeri novica, ki je povezana s slovenskimi športniki oz. športniki, ki tekmujejo za slovenske klube, predvidevamo, da bodo prenovitve prevladovalle pri člankih, ki opisujejo dosežke slovenskih športnikov. V prvih treh primerih so bile prenovitve vezane na tuje novice (dvakrat Liga NBA in enkrat angleški nogomet) v ostalih sedmih pa na slovenske. V četrtem primeru sta prenovitvi vezani na dogodek o slovenskem nogometašu, v petem in osmem primeru sta prenovitvi vezani na slovensko športno politiko, in sicer izbor za predsednika olimpijskega komiteja, v šestem na priprave slovenskih alpskih smučarjev, v sedmem na slovensko košarko, v devetem pišejo o slovenskem nogometašu, ki je postal trener, in v desetem o slovenskem rokometnem vratarju. Glede na to, da se prenovitve v sedmih od desetih primerov pojavijo v dogodkih, ki so povezani s slovenskimi športniki oz. športniki, ki tekmujejo za slovenske klube, lahko hipotezo potrdimo.

Zanimiv je tudi podatek, da se kar polovica (5) prenovitev pojavi na izpostavljenih mestih, od tega ena na naslovnici časopisa, dve v naslovih in po ena v nadnaslovu in čisto na koncu članka.

Če sklenemo, eno hipotezo lahko z zagotovostjo ovržemo, drugo in tretjo pa potrdimo. Da smo pri prvi hipotezi predvidevali popolnoma napačno, je najbrž kriv tudi veliko večji obseg časopisa *Ekipa24* kot pa drugih primerjanih časopisov. Nasplošno pa je količina frazemov v besedilih s športno tematiko velika, prav tako tistih, ki so specializirani prav za šport.

16 Povzetek

Namen magistrskega dela je bil prikazati stanje frazeologije na področju športa. Po tem, ko smo eno leto ustvarjali lasten korpus in spremljali tako tiskane kot tudi spletne in televizijske vsebine, ki so vsebovale športno tematiko, smo si izbrali izvode časopisov (*Delo*, *Dnevnik*, *Ekipa24* in *Večer*), ki so izhajali od 1. do 7. decembra 2014 in naredili frazeološko analizo.

V prvem delu naloge smo predstavili teoretične ugotovitve tako slovenskih kot tujih raiskovalcev, ki se ukvarjajo s frazeologijo in ki so bile opora nadaljnji analizi. V veliko pomoč so nam bili vsi članki mentorice Erike Kržišnik in diplome, ki so nastale pod njenim mentorstvom in so se navezovala na teme, ki smo jih v teoretičnem delu obravnavali. Pomagali smo ti tudi z deli Polone Gantar, Nataše Jakop, Mateje Jemec Tomazin in Nine Ledinek.

Zanimala nas je tako pogostost pojavljanja frazemov skupaj kot tudi v posameznem časopisu, mesta, kjer se frazemi pojavljali, kolikšen je delež stavčnih oziroma nestavčnih frazemov in koliko so novinarji pri rabi frazemov inovativni, tj. delež prenovitev. Od splošne pa smo prešli na podrobno frazeološko analizo, znotraj katere smo gradivo razdelili 1. na frazeme, ki se pojavljajo v analiziranem gradivu in so značilni za področje športa, 2. na frazeme, ki niso značilni le za področje športa, a so se pogosto pojavljali in 3. na frazeme, ki se niso pojavljali v analiziranem gradivu, a so značilni za področje športa.

V veliko pomoč nam je bil spletni brskalnik najdi.si ter korpus Gigafida, ko pa si nismo mogli pomagati ne z enim niti drugim, sta nam bila vedno na voljo tudi športna novinarja, ki sta iz prve roke komentirala stanje in podala tudi mnenje glede njune rabe.

V magistrskem delu je, zaradi časovne omejitve analize, ki je trajala približno leto in pol, le del frazemov s področja športa. Že ob samem pregledu zadnjega dela naloge, v katerem smo predstavili še tiste frazeme, ki se v gradivu, ki smo ga analizirali v časopisih, niso pojavljali, lahko z zagotovostjo trdimo, da je prostora za raziskavo še veliko. Tekom raziskave pa se je pokazala tudi količina besedih zvez, ki so na meji med termin in frazemi, kar je bil tudi razlog za izključitev nekaterih primerov.

17 Viri in literatura

17.1 Viri

***Delo* (1. 12. do 6. 12. 2014)**

Delo, 1. 12. 2014, str. 15–22

Delo, 2. 12. 2014, str. 20–21

Delo, 3. 12. 2014, str. 19–20

Delo, 4. 12. 2014, str. 20–21

Delo, 5. 12. 2014, str. 23–25

Delo, 6. 12. 2014, str. 26–27

***Dnevnik* (1. 12. do 6. 12. 2014)**

Dnevnik, 1. 12. 2014 str. 17–20

Dnevnik, 2. 12. 2014, str. 15–19

Dnevnik, 3. 12. 2014, str. 21–23

Dnevnik, 4. 12. 2014, str. 19–21

Dnevnik, 5. 12. 2014, str. 18–19

Dnevnik, 6. 12. 2014, str. 21–23

***Ekipa24* (1. 12. do 6. 12. 2014)**

Ekipa24, 1. 12. 2014, str. 1–35

Ekipa24, 2. 12. 2014, str. 1–35

Ekipa24, 3. 12. 2014, str. 1–35

Ekipa24, 4. 12. 2014, str. 1–35

Ekipa24, 5. 12. 2014, str. 1–35

Ekipa24, 6. 12. 2014, str. 1–35

***Večer* (1. 12. do 7. 12. 2014)**

Večer, 1. 12. 2014, str. 17–23

Večer, 2. 12. 2014, str. 14–16

Večer, 3. 12. 2014, str. 14–16

Večer, 4. 12. 2014, str. 14–16

Večer, 5. 12. 2014, str. 14–16

Večer, 6. 12. 2014, str. 2–5, 14–16

Večer, 7. 12. 2014, str. 3, 10–11

17.2 Literatura

Željka Fink, 2002: Sport u frazeologiji, v *Primijenjena lingvistika – izazovi na početku XXI stoljeća*. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku: Gratfrade. Zagreb; Rijeka.

Polona Gantar, 2007: *Stalne besedne zveze v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Nataša Jakop, Mateja Jemec Tomazin, 2014: *Frazeološka simfonija*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Tadeja Kern, 2014: *Slovenski in nemški frazemi »smrti« v naslovih športnih člankov*: diplomsko delo. Ljubljana. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/kern-tadeja.pdf>

Dagmar Krenkova, 2002: *Phraseologismen in der deutschen Sportpublizistik*. Inaugural-Dissertation. MasarykUniv.

Erika Kržišnik, 2004: Določanje jezikovn- in/ali besedilnozvrstne zaznamovanosti v frazeologiji. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*. 103–120.

Erika Kržišnik, 2004: Frazeologija kot izražanje v podobah. *Pouk slovenščine malo drugače*. 91–140.

Erika Kržišnik, 2005: Frazeologija v luči kulture. *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 67–81.

Erika Kržišnik, 1991: Frazeologija v slovenskem časopisju 1991. *XXVII seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. 89–98.

Erika Kržišnik, 1996: Frazeologija v slovenskem časopisju štiri leta po osamosvojitvi. *Jezik in čas*. 175–189.

Erika Kržišnik, 1995: Frazeologija v slovenskem časopisju v dveh prelomnih obdobjih. *Języki słowiańskie 1945–1995*. 217–226.

Erika Kržišnik, 2006: Izraba semantične potence frazemov. Ljubljana. *Slavistična revija letn. 54, pos. št.* 259–279.

Erika Kržišnik, 1996: Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih. *Slavistična revija* 44/2. Ljubljana. 133–154.

Erika Kržišnik, 1987: Prenovitev kot inovacijski postopek. *Slava* 1/1. 49–56.

Erika Kržišnik, 1991: Tipologija frazeoloških prenovitev v Cankarjevih proznih delih. *Slavistična revija*, letn. 38, št. 4. 339–420.

Erika Kržišnik, 2008: Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot. *Jezik in slovstvo* letn. 53, št. 1. 33–47.

Tomo Korošec, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

Nina Ledinek, 2014: *Slovenska skladnja v oblikoskladenjsko in skladenjsko označenih korpusih slovenščine*. Založba ZRC SAZU. Ljubljana.

Majda Stropnik, 2002: *Phraseologismen in Sportzeitschriften auf die Spur gekommen (Frazemom v športnih časopisih na sledi)*: diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljana, Filozofska fakulteta.

17.3 Spletna literatura

Sanda Lucija Udier: Sport i jezik (www.ffzg.unizg.hr/tzk/jgosnik/wp.../jezik-sport1.docx) [dostopno 5. 3. 2015]

<http://www.dnevnik.si/druzba-dnevnik/o-druzbi/zgodovina> [dostopno 15. 2. 2015]

<http://dd.delo.si/zgodovina> [dostopno 15. 2. 2015]

<http://predstavitev.vecer.com/v1/sl/?kaj=Zgodovina> [dostopno 15. 2. 2015]

<https://www.englishclub.com/vocabulary/idioms-sports.htm> [dostopno 25. 2. 2015]

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_sports_idioms [dostopno 25. 2. 2015]

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Nogomet> [dostopno 25. 2. 2015]

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Rokomet> [dostopno 16. 3. 2015]

17.4 Slovarji

Slovar slovenskega knjižnega jezika – spletna različica: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
[dostopno od 12. 2. do 22. 5. 2015]

Slovar slovenskega knjižnega jezika, prenovljena, druga izdaja 2015

Janez Keber, 2010: *Slovar slovenskih frazemov*. Založba ZRC SAZU. Ljubljana.

Fran: <http://www.fran.si/> [dostopno 18. 5. 2015]

17.5 Spletni viri

Spletni korpus Gigafida: <http://www.gigafida.net/> [dostopno od 12. 2. do 22. 5. 2015]

Pravilnik Košarkarske zveze Slovenije:

http://www.kzs.si/fileadmin/user_upload/pravilniki/tekmovanja/Navodila_statistika.pdf
[dostopno 15. 5. 2015]

24ur, hokej:

- http://www.24ur.com/sport/hokej/leighton-zaklenil-svoja-vrata.html*
- http://www.preberi.si/content/view/7829640-Andersen-zaklenil-vrata-Rackov.html*
- http://www.sporter.si/novica/hokej/varlamov-pred-kralji-zaklenil-vrata/47931*

24ur, nogomet:

- http://www.rtv slo.si/sport/nogomet/dolgo-zaklenjena-vrata-se-ne-prinasajo-naslova-prvaka/347581*
- http://www.sporttv.si/d185557/Nogomet/Slovenija/Obradovic_zaklenil_vrata_Kramar_zadel_za_zmago.html, http://www.sporter.si/novica/nogomet/sijajni-oblak-zaklenil-gol/91420*

*[dostopno 15. 5. 2015]

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je magistrsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 7. 9. 2015

Nina Tramšek